

ΠΑΝΔΘΗΝΔΙΑ

ΕΤΟΣ 1' 15-31
ΙΟΥΛΙΟΥ 1910

ΔΥΟ ΖΑΚΥΝΘΗΝΟΙ ΠΟΙΗΤΑΙ

Oxford, 5, Beaumont Street

Φίλε κύριε Μιχαήλδη,

Ἄφου θέλετε, σὰς στέλλω τὸ περὶ Σολωμοῦ καὶ Κάλβου πανεπιστημιακὸν ἀνάγνωσμά μου. Ἄν ἔγραφα διὰ Ἕλληνας, θὰ προσέθετα πολλὰ καὶ θὰ παρέλειπα περισσότερα. Θὰ ἐφρόντιζα νὰ ἐπεκτείνω τὸν βίον τοῦ Κάλβου καὶ νὰ μάθω τοῦλάχιστον ἂν ὁ Σολωμὸς ἔγραψεν ὁ ἴδιος τὸ ὄνομά του μὲ ὦ, καθὼς τὸ γράφει ὁ Πολυλάς. Ἴσως μόνον ἐπειδὴ ὀλίγη ἐδόθη προσοχὴ εἰς αὐτὰ ὅλα μέχρι τοῦδε, δικαιολογεῖται τὸ τύπωμα τοῦ μαθήματός μου ἑλληνιστί.

Πρόθυμὸς
J. M.

Κυρίαί καὶ Κύριοι,

Ὁ πρεσβύτερος τῶν δύο Ζακυνθινῶν ποιητῶν, ποὺ θὰ σὰς παρουσιάσω ἀπόψε, τελειώνει μίαν ᾠδὴν του ὡς ἑξῆς:

Χρόνος χαρὰς ἐπέστρεψε
Καὶ λάμπει τώρα ἐλευθέρου
Τὸ Δῆλφιον ὄρος.

κς'

Ῥέει καθαρὸν τὸ ἀργύριον
Τῆς Ἰπποκρήνης κράζει
Ὅχι τὰς ξένας, κράζει
Σήμερον ἢ Ἑλλάς τὰς θυγατέρας.

κς'

Ἦλθετε, ὦ Μούσαι, ἀκούω
Καὶ χάρουσα πετάει
Πετὴ ἢ ψυχὴ μου ἀκούω
Τῶν λυρῶν τὰ προοίμια,
Ἀκούω τοὺς ὕμνους.

Οἱ ὕμνοι, ποὺ ἤκουεν, ἦσαν ἔργα τοῦ νεωτέρου. Καὶ ὑποθέτω, ὅτι ἐνδιαφέρει κάθε φίλον τῶν Μουσῶν νὰ μάθῃ πῶς ἐπέστρεψαν εἰς τὴν Ἑλλάδα μαζί με τὴν ἐπιστροφήν τῆς ἐλευθερίας.

Μούσας ἐννοεῖ ὁ ποιητὴς γενικῶς τὴν καλλιτεχνίαν, τὴν ἐπιστήμην, τὴν πρόοδον καὶ τὸν πολιτισμὸν· διότι ἡ φυσικὴ ποίησις ἀνέβλυζεν ἀπὸ τὸν Ὀλυμπον καὶ τὸν Παρνασσόν, ὅταν οἱ Τούρκοι κατεῖχαν τὰς πεδιάδας τῆς Ἑλλάδος.

Τὴν καλλιτεχνίαν λοιπόν, ὅπως καὶ τὴν ἐπι-

στήμην, καὶ τὴν τέχνην καὶ τὸν τρόπον τοῦ βίου ἀνεξήτησαν οἱ Ἕλληνες εἰς τὴν Δύσιν. Ἀλλὰ, δυστυχῶς, ὀλίγα ἑλληνικὰ μέρη κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ 19' αἰῶνος εἶχαν τὰ μέσα νὰ συντηροῦν ὑποτρόφους εἰς τὴν Εὐρώπην.

Ἡ Κωνσταντινούπολις εἶχε πάντοτε τὰ πρωτεία. Ἐκεῖ, πλησίον τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου, ἔζη μία πολὺ μορφωμένη κοινωνία τελείων διπλωματῶν, οἱ ὅποιοι ἐγνώριζαν ἀρκετὰ ἀρχαῖα ἑλληνικὰ, πολὺ καλὰ γαλλικὰ καὶ τουρκικὰ καλύτερα παρὰ τοὺς Τούρκους.

Οἱ ἄνδρες ἐτοιμάζοντο διὰ τὴν ἀνωτάτην ὑπηρεσίαν τῆς Πύλης— καὶ πλέον τοῦ ἐνὸς αἰῶνος (1716-1821) Φαναριῶται ἀνέβαιναν τοὺς δύο θρόνους τῶν παραδουναβίων ἡγεμονιῶν. Ἀλλὰ καὶ αἱ Φαναριώτισσαι ἤμποροῦσαν νὰ μεταφραζοῦν εὐκολώτατα Κορνήλιον καὶ Βολταῖρον· δύο μάλιστα ἔκαμαν κατὶ σπουδαιότερον ἢ μία ἐγέννησε τὸν Ἀνδρέαν Chénier καὶ ἡ ἄλλη εἰς τὴν Μασσαλίαν τὸν Θιέρσον.

Εἰς τὴν ἡγεμονικὴν οἰκογένειαν τῶν Σούτσων ἀνήκαν καὶ δύο ἀδελφοὶ ὁ Ἀλέξανδρος καὶ ὁ Παναγιώτης, οἱ ὅποιοι ἐσπούδαζαν εἰς τὰ Παρίσια, ὅταν ἤρχισεν ἡ Ἑλληνικὴ Ἐπανάστασις εἰς τὰς δύο ἡγεμονίας, καὶ ὁ Μιχαὴλ Σούτσος ἐθυσίασε τὸν θρόνον του, ὁ δὲ ἀδελφός τῶν Δημήτριος ἐσκοτώθη εἰς μίαν ἀπὸ τὰς πρώτας μάχας. Οἱ δύο νεαροὶ πατριῶται κατέβησαν ἀμέσως εἰς τὴν Ἑλλάδα. Ἀλλὰ τὸ μόνον ποὺ ἤξευραν νὰ κάμουν ἦτο νὰ γράφουν στίχους, στίχους εἰς τὸ ὕψος τοῦ Φαναρίου καὶ εἰς τὰ μέτρα τῶν Παρισίων. Καὶ ἔγραψαν δράματα, κωμωδίας, σατύρας, μύθους, ἀκόμη καὶ ἔπος με παρισιανὴν ὁμοιοκαταληξίαν, πρωτάκουστην ἕως τότε εἰς τὴν Ἑλλάδα. Τὸ ἔθνος ἐγλυκάθη καθ' αὐτό. Ὁ ἦρωας Κολοκοτρώνης ἔλεγε τοῦ Ἀλεξάνδρου: «Ἐλα μαζί μου· ἐγὼ θὰ πολεμῶ καὶ οὐ θὰ γράψης». Ἀλλὰ τί ποίησις ἦτο ἐκείνη; Αὐτὸ δὲν ἐνδιέφερε πολὺ πολὺ οὔτε τοὺς ἦρωας,

οὔτε, φοβούμαι, τοὺς ἰδίους Σούτσους. Ἡ νεολαία ἐσυλλογίζετο ὡς ἔξης «αὐτὰ τὰ ἀρχοντοπούλλα ἔκοψαν τὸν ποιητικὸν τῶν μαυδῶν εἰς τὰ Παρίσια· τί ποιήσεις ἀλήθεια!» Ἀλλὰ πραγματικῶς οἱ δύο μικροὶ Φαναριῶται ἦσαν τέλειοι dilettanti. Ἀνεκίτευαν ὅ,τι εἶδος ἐνθυμούντο καὶ πολὺ συχνὰ μετέφραζαν «ὄθνην μούσαν» π. χ. ὁ Ἀλέξανδρος εἰς τὴν Τουρκομάχον Ἑλλάδα παρουσίαζε τὸν Σατανᾶν, νὰ ὀπίτη βέλος δαχνοῦ εἰς τοὺς Ἕλληνας ἀρχηγούς, καὶ ὁ Παναγιώτης εὗρισκεν ὅτι ὁ Σατανᾶς τοῦ ἀδελφοῦ του ὑπερβάλλει «καὶ τὸν Δία καὶ τὴν Ἀθηνᾶν καὶ τὸν Ἄρην τοῦ Ὀμήρου». Ἀλλὰ δὲν ἤξεύρω τί θὰ ἔλεγε ὁ Βολταίρος διὰ τὴν παρῳδιαν ταύτην τοῦ Μίλωνος — ὁ Βολταίρος, ὁ ὁποῖος εὗρισκε καὶ τοῦ Μίλωνος τὸν Σατανᾶν une facétie abominable. Τὰ ἀληθινότερα ἔργα τοῦ Ἀλεξάνδρου εἶναι τὰ σατυρικά τὰ ὁποῖα συνετέλεσαν εἰς τὸν φόνον τοῦ ὑπερόχου κυβερνήτου Καποδίστρια καὶ εἰς τὴν ἐξορίαν τοῦ ἀγαθοῦ βασιλέως Ὁθωνος. Κατὰ τὸν Ἀλέξανδρον καὶ οἱ δύο ἦσαν τύραννοι εἶναι καὶ τοῦτο δεῖγμα τῆς εὐθυκρισίας του. Ἀλλὰ τότε καὶ αὐτὸς ὁ κυνισμὸς τοῦ Ἀλεξάνδρου ἐθαυμάζετο ὡς ποιητικὸν σημεῖον, καὶ ὅταν ὁ ποιητὴς ἀπέθανε κατὰ τὰ 1863 εἰς τὴν Σμύρνην, ὁ περίφημος ποταμὸς Μέλης εἶδε τὰς δάφνας τῶν θερσιμένων εἰς τιμὴν του. Ἐν τούτοις, ὅταν οἱ Ἕλληνες ἐδιάβασαν ποιήσιν καλύτεραν, καὶ οἱ δύο Σούττοι ἐκρίθησαν πολὺ διαφορετικά, καὶ ἡ μνήμη των, διὰ τὰ μεταχειρισθῆναι μίαν φράσιν τοῦ Μακωλέυ, κατεδικάσθη καὶ εἰς τὰ ἔξοδα τῆς δίκης. Τώρα Σούττος σημαίνει καθαντὸ Μαργίτης. Τόση περιφρόνησις εἶναι βεβαίως υπερβολική. Διότι οἱ Σούττοι, ἂν δὲν ἐδίδαξαν ποίησιν, ἐδίδαξαν ἠθορικὴν. Ἀλλὰ εἶναι φυσικὴ ἀντίδρασις πρὸς τὸν ἄλλοτε ἀπεριόριστον θαυμασμόν. Περὶ τοῦ Ἀλεξάνδρου διηγούνται πολλὰ ἀνέκδοτα. Τὸ ἀκόλουθον εἶναι ὀλίγον γνωστὸν καὶ ἀρκετὰ χαρακτηριστικὸν τοῦ καιροῦ ἐκείνου. Ὅταν ὁ ποιητὴς ἦλθεν εἰς τὴν Ἑλλάδα, εἶχε ἓνα χρυσὸν ἰσπανικὸν δουβλόνι. Ἀλλὰ ἐπειδὴ τότε κανεὶς εἰς τὸ Ναύπλιον δὲν εἶχε ποσὸν 65 σελινιῶν, νὰ τὸ χαλάσῃ, ὁ Ἀλέξανδρος τὸ ἔδειχνεν ἀπλῶς καὶ ἐπαίρνεν ὅ,τι ἤθελε. Ἀλλὰ ἀνοικονόμητος ὅπως ἦτο, μιμούμενος καὶ κατὰ τοῦτο τὸν Λαμαρτῖνον, εὐρέθη γρήγορα πτωχός. Τοιοῦτοτρόπως περίπου ὅταν ἀνεκαλύφθησαν καὶ τὰ εὐρωπαϊκά των δάνεια, ὁ ποιητικὸς οἶκος τῶν ἀδελφῶν Σούτσων ἐκηρύχθη χρεωκόπος.

Τὴν καλλιτεχνίαν ἐδιδάσκοντο πολὺ καλύτερα εἰς τὴν Ἰταλίαν τὰ προικισμένα τέκνα τῶν Ἰονίων νήσων, αἱ ὁποῖαι ἐτύχησαν νὰ μὴ γνωρίσων τουρκικὴν κυβέρνησιν.

Μετὰ τὴν κατάλυσιν τῆς Βενετικῆς πολιτείας, καὶ τὴν πτώσιν τοῦ Ναπολέοντος, ἡ Ἐπτανήσος ἐοχημάτισε κατὰ τὰ 1815 Ἡνω-

μένον κράτος, τὸ ὁποῖον ἐτέθη ὑπὸ τὴν προστασίαν τῆς Ἀγγλίας, ἡ ὁποία ἐν τῷ μεταξύ εἶχε καταλάβει τὴν μίαν μετὰ τὴν ἄλλην νήσον. Ἡ Κέρκυρα εἶχε μείνει βενετικῆ 400 περίπου ἔτη. Ἀλλὰ ποῖα ἦσαν τὰ τότε αἰσθημάτων τῶν νησιωτῶν μαρτυρεῖ τὸ ἀκόλουθον γεγονός. Ὁ μέγας πρωτοπαπᾶς τῆς Κερκύρας, Μάντζαρος, ὑποδέχόμενος τὸν ἀρχηγὸν τῶν γαλλικῶν στρατευμάτων Gentilly, τοῦ ἐνεχείρισεν ἓνα βιβλίον, τὴν Ὀδύσειαν τοῦ Ὀμήρου.

Τοιοῦτοτρόπως ἡ Ἑλλάς, ὡς θεότης, ἦτο πάντοτε παρούσα εἰς τὸν νοῦν τῶν τέκνων τῆς, καὶ ὅταν δὲν ἦτο παρ' ἀπλῆ «γεωγραφικῆ ἔκτασις». Ὁ ὄρος αὐτὸς ἦτο ἔκφρασις τοῦ πρίγκιπος Μετερνίχου διὰ τὴν Ἰταλίαν. Ἀλλὰ ἡ Ἰταλία δὲν ἦτο ποτὲ τόσον δυστυχῆς ἦτο πάντοτε ἡ καλλιτεχνικὴ χώρα, ὅπου καὶ ὁ Ὀλύμπιος Γερμανὸς εὗρισκε τόσα πράγματα νὰ καμαρώσῃ καὶ νὰ μελετήσῃ.

Μεταξὺ πολλῶν ἄλλων Ἑπτανησιωτῶν, δύο Ζακυνθινὰ παιδιὰ ἐταξείδευσαν εἰς τὴν Ἰταλίαν ὀλίγον πρὸ τοῦ 1809, ὅτε ἡ Ἀγγλία κατέλαβε τὴν Ζάκυνθον, ὁ Ἄνδρέας Κάλβος καὶ ὁ Διονύσιος Σολωμὸς ὁ πρῶτος εἶχε γεννηθῆ κατὰ τὰ 1792, καὶ ὁ δεύτερος κατὰ τὰ 1798.

Ἀλλὰ πρὸ αὐτῶν καὶ ἄλλος Ζακυνθινός, υἱὸς Δαλματοῦ, 14 ἔτη μεγαλύτερος τοῦ Κάλβου, εἶχε ἀποκατασταθῆ εἰς τὴν Ἰταλίαν καὶ ἀποκτήσει μεγάλην φήμην. Τὸ ὄνομά του ἦτο Niccolò, τὸ ὁποῖον ἠλλάξεν εἰς Ugo Foscolo.

Ὁ Φώσκολος ἦτο κασιγῆστος καὶ ὡς πατριώτης καὶ ποιητῆς. Τῷ 1807 εἶχε δημοσιεύσει τοὺς Serpieri, καὶ τῷ 1809 εἶχε ἐκφωνήσει τὸν ἐναρκητήριον του λόγον εἰς τὸ Πανεπιστήμιον τῆς Παβίας, ὡς καθηγητῆς τῆς ἠθορικῆς. Τὸ μᾶθημά του ἦτο πατριωτικὴ προτροπὴ πρὸς τὴν νεολαίαν καὶ ἀποτέλεσμα τῶν ὑπῆρξε διάταγμα τοῦ Ναπολέοντος, τὸ ὁποῖον ἐκαταργοῦσε τὴν ἠθορικὴν καὶ ὅλα τὰ πανεπιστήμια τῆς Ἰταλίας.

Ὅταν ὁ Κάλβος, ὁ ὁποῖος ἦτο υἱὸς Κερκυραίου χωρικοῦ, εὐρέθη χωρὶς χρήματα, κατέφυγεν εἰς τὸν ἐνδοξον συμπολίτην. Ὁ Φώσκολος ἔγραψε πρὸς τοὺς φίλους του εἰς τὴν Ζάκυνθον, καὶ ἐπαρακαλοῦσε τὴν Κοινότητα νὰ τὸν ὑποστηρίξῃ ἀλλὰ ἀφοῦ κανεὶς δὲν τὸν εἰσήκουσε, παρέλαβε εἰς τὸ σπίτι του τὸν Κάλβον. Κατὰ τὸ ἔτος ὅμως ἐκείνου (1813) ὁ Φώσκολος ἔφυγεν εἰς τὴν Ἑλβετίαν καὶ ὁ Κάλβος τὸν ἠκολούθησε.

Εἰς τὴν Ἑλβετίαν οἱ δύο Ζακυνθῖνοι ἔζησαν μαζὶ τρία περίπου ἔτη, πρᾶγμα, πολὺ περιέργον διὰ τοὺς γνωρίζοντας τὸν χαρακτήρα καὶ τῶν δύο. Ὁ Φώσκολος εἰς τὴν Ἑλβετίαν ἔγραψε λατινιστὶ μικρὰν σάτυρον ἐναντίον τῶν φιλολογικῶν του ἀντιπάλων καὶ φίλων του. Καὶ ὅμως ὁ Κάλβος ἔζη μαζὶ του, καὶ ὅταν ὁ Φώσκολος ἦλθεν εἰς τὴν Ἀγγλίαν κατὰ τὸ 1816, ὁ Κάλβος, ὁ ὁποῖος τότε ἦτο 24 ἐτῶν, τὸν ἠκολούθησε καὶ

πάλιν. Εἶναι φανερόν ἀπὸ τὰ γράμματα τοῦ Φώσκολου ὅτι ἔξετίμα τὸ ἔξαιρετικὸν τάλαντον καὶ τὸν ἠθικὸν τοῦ Κάλβου χαρακτήρα.

Ἀλλὰ εἰς τὸ Λονδίνον, οἱ δύο Ζακυνθῖνοι δὲν ἤρησαν νὰ πιασθοῦν. Εἶναι ζήτημα ποῖος ἦτο περισσότερο ἀσυμβίβαστος καὶ ἰδιότροπος. Εἶναι ὁμως βέβαιον ὅτι ὁ Φώσκολος ἔχασε καὶ τοὺς Ἄγγλους τοῦ φίλους. Ἀφοῦ διεκρίθη μεταξὺ τῶν πρώτων φιλολογικῶν κύκλων τοῦ Λονδίνου, ἔπεσεν εἰς πενίαν. Εἰς μάτην προσέφερε τὰς ὑπηρεσίας του εἰς τὴν ἑλληνικὴν κυβέρνησιν. Ἡ Ἑλλάς ἦτο τότε πολὺ πτωχὴ καὶ ὁ Φώσκολος, ἀφοῦ ἐφυλακίσθη διὰ τὰ χρέη του, ἀπέθανεν εἰς τὸ Turnham Green κατὰ τὰ 1827. Τῷ 1871 οἱ Ἰταλοὶ ἔστησαν εἰς τὸν Φώσκολον μεγαλοπρεπέστατον μνημα μέσα εἰς τὴν Santa Croce τῆς Φλωρεντίας, ὅπου ὁ υἱὸς τῆς Ζακύνθου κοιμᾶται παρὰ τὸ πλευρὸν τῶν μεγίστων τέκνων τῆς Ἰταλίας.

Ὁ Κάλβος ἦτο φρονιμώτερος. Ἐζησεν εἰς τὸ Λονδίνον μετὰ τὴν Ἀγγλίδα του γυναῖκα, ὡς διδάσκαλος. Ἀλλὰ μετὰ τὸν πρόωρον θάνατον τῆς γυναίκας του κατέβη εἰς τὴν Ἑλλάδα, ὅπου ἡ ἐπανάστασις εἶχεν ἐκτραγῆ. Ἀλλὰ πρὶν ἐξακολουθήσωμεν τὸν βίον του, ἄς στραφῶμεν εἰς τὸν βίον τοῦ Σολωμοῦ.

Ὁ Σολωμὸς ἐπῆγεν εἰς τὴν Ἰταλίαν μετὰ πολὺν περισσοτέραν ἄνεσιν παρὰ τὸν Κάλβον. Υἱὸς κόντε, καταγομένου ἀπὸ τὴν Κρήτην, ἐκκληρονόμησε καλὴν περιουσίαν, ὅταν ἦτο μόλις ἑννέα ἐτῶν, καὶ τὸ ἀκόλουθον ἔτος ὁ ἐπίτροπός του τὸν ἔστειλεν εἰς τὴν Βενετίαν μετὰ τὸν Ἰταλὸν διδάσκαλόν του. Δέκα ἔτη ἐσπούδαζεν εἰς τὴν Ἰταλίαν ὅ,τι ἐπροτιμοῦσε. Ἡ ὄρφανία καὶ ἡ εὐγένειά του ἀφήσαν ἀπεριόριστον τὴν φυσικὴν του κλίαν. Ὁ μικρὸς κόντες εἰργάζετο πάντα πολὺ ὀλίγον, ἀλλὰ μετὰ τὴν τὴν ψυχὴν. Ἐμείνεν ὁ ἴδιος μέχρι τέλους, ἐπειδὴ τὰ μέσα του τοῦ ἐπέτρεπαν νὰ μὴ γνωρίσῃ τὴν πάλιν τῆς ζωῆς, ἡ ὁποία κατέβαλε τὸν Κάλβον.

Εἰς τὴν Παβίαν ἐσπούδασε ἡ μάλλον δὲν ἐσπούδασε νομικά. Ἀλλὰ εἰς τὴν ἠθορικὴν ἦτο ἐφάμιλλος τοῦ Φωσκόλου, τὸν ὁποῖον ἐθαύμαζε. Ἀγαποῦσε ν' ἀπαγγέλλῃ Βεργίλιον — γύμνασμα πολὺ ἀγαπητὸν τότε εἰς τὴν Ἰταλίαν — καὶ νὰ αὐτοσχεδιάζῃ στίχους, — ἄλλο γύμνασμα τοῦ καιροῦ ἐκείνου. Οἱ Ἰταλοὶ του διδάσκαλοι ἦσαν μαγευμένοι ἕνας τοῦ εἶπε «Greco, tu farai dimenticare il nostro Monti».

Ὁ Βιτσέντζος Μόντης ἐνομιζέτο τότε ὁ πρῶτος ποιητῆς τῆς Ἰταλίας καὶ ὁ Σολωμὸς τὸν ἐβλεπε συχνὰ εἰς τὸ Μιλάνον. Φαίνεται μάλιστα ὅτι καὶ ἀντέλεγε πρὸς τὸν μαέστρον καὶ τοῦ ἔδιδε ποιητικὰ παραγγέλματα.

«Πρέπει πρῶτα μετὰ δύναμιν νὰ συλλάβῃ ὁ νοῦς κ' ἔπειτα ἡ καρδιὰ θεορᾶ νὰ αἰσθανθῆ ὅσα ὁ νοῦς συνέλαβε».

Ὁ Σολωμὸς ἐφυλάξεν αὐτὴν τὴν ἀρχὴν εἰς ὅλην του τὴν ζωὴν, καὶ περιώριζε τὴν ποιητικὴν του γονιμότητα.

Ἀνέφερα τὰ περιστατικὰ ταῦτα, διὰ νὰ δείξω, ὅτι καὶ οἱ δύο Ζακυνθῖνοι ποιηταὶ εὐτύχησαν νὰ σχετισθῶν μετὰ τοὺς πρώτους ποιητὰς τῆς Ἰταλίας καὶ νὰ σπουδάσουν καὶ νὰ αἰσθανθῶν τὴν Ἰταλικὴν λογοτεχνίαν «εἰς τὰ χεῖλη τῶν δημιουργῶν τῆς».

Ἐσπούδασαν ἐπίσης κατὰ βάθος τὴν Λατινικὴν ποίησιν καὶ πεζογραφίαν καὶ παρηκολούθησαν προσεκτικὰ τὴν λογοτεχνικὴν κίνησιν τῆς ἐποχῆς των.

Ἀλλὰ ἦσαν ἀκόμη τυχερότεροι ὅτι ἐσπούδαζαν εἰς τὴν Ἰταλίαν κατὰ τὴν ἀκμὴν ἐνὸς κινήματος πρὸς ἀναγέννησιν τῆς ἰταλικῆς λογοτεχνίας διὰ μέσου τῆς ἀρχαίας ἑλληνικῆς ποιήσεως. Ἀκριβῶς τότε οἱ Ἰταλοὶ, βαρυνόμενοι τὸν Γαλλικὸν κλασικισμόν, ἐπρόσβησαν πρὸς τὴν γνησίαν κλασσικὴν πηγὴν. Ὁ Ὀμηρος καὶ μάλιστα ἡ Ἰλιάς ἐσπουδάζετο εἰς τὸ πρωτότυπον ἀπὸ τοὺς πρώτους Ἰταλοὺς ποιητὰς καὶ ἔδιδεν ἀφορμὴν εἰς μεγάλας συζητήσεις.

Ἡ Ἰλιάς εἶχε μεταφρασθῆ εἰς τὸ πεζὸν ἀπὸ τὸν Cesarotti καὶ κατόπιν ἀπὸ τὸν Μόντη εἰς στίχους, θεωρουμένους κλασσικούς. Ἀλλὰ ὁ Φώσκολος, ὁ ὁποῖος ἤξευρε καλὰ ἑλληνικά, ἐνόμιζεν ὅτι εἶχε περισσότερα δικαιώματα. Τῷ 1807 ἐδημοσίευσεν εἰς τὴν Βρεσκιάν ἓνα τόμον μετὰ τὰς τρεῖς μεταφράσεις τοῦ Α. τοῦ Cesarotti, τὴν ἰδικὴν του καὶ τοῦ Μόντη, εἰς τὸν ὁποῖον ἀπέφρωνε τὸ βιβλίον. «Μοῦ ὁμολογήσατε, τοῦ λέγει, ὅτι μετεφράσατε senza grammatica greca». Πράγματι ὁ Φώσκολος ἤξευρε κατὰ περισσότερον ὅτι τὸν Μόντην ἔχειραγώγησε νέος Κερκυραῖος, σοφός, ὁ Ἄνδρέας Μουστοξύδης. Καὶ ὅταν ὁ Φώσκολος τὰ ἐχάλασε μετὰ τὸν Μόντην, τὸν ἀνόμασε «traduttore del traduttore d'Omero».

Αὐτὰ ὅλα ἦσαν καλὰ μαθήματα διὰ τὸν Κάλβον καὶ τὸν Σολωμόν. Ὁ ποιητὴς ποῦ ἐκρίνετο ἦτον ὁ Ὀμηρος, ὁ ἰδικὸς τῶν Ὀμηρος, τὸ βιβλίον ἦτον ἡ ἰδική των Ἰλιάς. Ἦτον ἐπόμενον κατόπιν ὅτι καὶ οἱ δύο θὰ ἐδοκίμαζαν νὰ τὴν μεταφράσουν εἰς τὰ νέα ἑλληνικά, μολοντί καὶ οἱ δύο, ἐννοήσαντες τὸ μέγεθος, δὲν ἐπροχώρησαν πέραν τῶν δέκα στίχων. Ἄλλ' ἐδιδάχθησαν ἀκόμη τὴν ὑπεροχὴν τῆς ἑλληνικῆς ποιήσεως καὶ ἀπεταμίευσαν τὸν ἐθνικὸν ἐκείνον φανατισμόν, τὸν ἀπαραίτητον εἰς ποιητὰς προφορισμένους ν' ἀγαπηθοῦν ἀπὸ ἓν ἔθνος. Οἱ Ἕλληνες τοὺς ἀνόμασαν μεγάλους, πρὶν ἀκόμη τὸ ἔργον των ἐκτιμηθῆ ἐπακριβῶς. Ἀναντίλεκτον εἶναι ὅτι καὶ οἱ δύο ἦσαν φωτισμένοι καὶ εὐσυνείδητοι τεχνῖται, ὅτι ἐστοχάσθησαν ἔργα γενναῖα καὶ ὑψηλά, καὶ ὅτι ἐπάλασαν πρὸς πλείστους τοῦ καιροῦ των δυσκολίας. Ἐπειδὴ δ' ἐξύμνησαν

καὶ κατορθώματα, ἀληθῶς ἀείμνηστα, ἀείμνηστον θὰ μείνη καὶ τῶνομά των.

Ὁ Σολωμὸς ἐπέστρεψε εἰς τὴν Ζάκυνθον κατὰ τὰ 1818 καὶ ἀμέσως ἐδόθη εἰς τὴν στιχουργίαν καὶ τὴν σπουδὴν τῆς ἑλληνικῆς. Ἡ ἰδιοφυΐα του δὲν του ἐπέστρεψε ποτὲ νὰ μάθῃ συστηματικῶς τὴν γλῶσσαν καὶ ἡ ἀρχαία γραμματικὴ του θὰ ἔμεινε πάντοτε καθὼς τῆν γραμματικὴν τοῦ Μόντη. Ἀλλὰ ἐδῶ ἐφάνη ποιητῆς. Τὸ γυμνασμένον του αὐτὶ ἐπῆρε τὴν ἀρμονίαν τοῦ δημοτικοῦ στίχου. Καὶ ἄλλοι δύο πρεσβύτεροί του ποιηταί, ὁ Βιλαρᾶς καὶ ὁ Χριστόπουλλος, ἐπέμναν εἰς τὴν ὀμιλουμένην γλῶσσαν, ἀλλὰ μᾶλλον ἀπὸ λόγους πρακτικούς. Ὁ Σολωμὸς, ὀδηγούμενος ἀπὸ τὴν Ἰταλικήν, ἐνόησεν ὅτι ἡ ἀπόπειρα τῶν ἑλληνιστῶν νὰ διορθώσουν τοὺς μεταγενεστέρους τύπους, ἦτο ματαία καὶ ἀντικαλλιτεχνική. Εἰς τὸν πεζὸν του Διάλογον, ὅπου ἐπολέμησε τὴν μέθοδον τοῦ διασήμου Κοραΐ, καταφαίνεται πόσον τὸ αἰσθημα τοῦ ποιητοῦ βλέπει διαφορετικὰ παρὰ τὴν κρίσιν τοῦ φιλολόγου. Ἐλάτρευε τὴν Ἑλλάδα καὶ αὐτὸς, ἀλλὰ πολὺ ποιητικώτερα καὶ ἔρριπτε τὸ βαθὺ του βλέμμα περισσώτερον εἰς τὸ μέλλον παρὰ τὸ παρελθόν.

Εὐτυχῶς ἡ Ἑλλάς ἀπέδειξε μετ' ὀλίγον εἰς ὅλους τοὺς ποιητάς, πόσον ἦτον ἀνταξία τῆς ἀγάπης των. Ἡ ἐπανάστασις, ποὺ ἄρχισεν εἰς τὰς ἡγεμονίας, διεδόθη φοβερώτερα εἰς τὴν Πελοπόννησον καὶ οἱ Ἕλληνας κατώρθωσαν νὰ ἐκδικηθοῦν τὴν τουρκικὴν θηροωδίαν με ἀνδραγαθήματα ἀντάξια τῆς ἑλληνικῆς γῆς καὶ τῆς ἑλληνικῆς θαλάσσης. Ἡ ποιητικὴ νεολαία τῶν Παρισίων με τὸν Victor Hugo ἀρχηγόν, οἱ Γερμανοὶ ποιηταί, ἰδίως ὁ Wilhelm Müller, καὶ πρὸ πάντων οἱ δύο Διόσκουροι τῆς Ἀγγλικῆς ποιήσεως ἐχειροκρότησαν τοὺς νέους Κίμωνας καὶ Λεωνίδας.

Οἱ Ἕλληνες ποιητικοί, καθὼς εἶδαμεν, ἔτρεξαν ἀμέσως εἰς τὸ Ναύπλιον, οἱ δύο Σούτσοι ἀπὸ τὰ Παρίσια καὶ ὁ Κάλβος ἀπὸ τὸ Λονδίον, ὅλοι, ἐννοεῖται, ἀνίκαιον πρὸς μάχην. Ὁ 23ετής κόντες, ὁ ὁποῖος ἐγνώριζε καλύτερα τὸν ἑαυτὸν του, δὲν ἐκινήθη ἀπὸ τὴν Ζάκυνθον. Ἀλλὰ ἡ συγκίνησις του ἦτο τόση, ὥστε με ὅσα ἑλληνικὰ κατώρθωσε νὰ θησαυρίσῃ — εἶχεν ἤδη γράψῃ μερικὰ μικρὰ καλλιτεχνήματα — συνέθεσε τὸν Μάιον τοῦ 1823 ἕνα ὕμνον, τὸν ὁποῖον οἱ Ἕλληνας ἐπωνόμασαν Ἐθνικόν.

Ὁ ὕμνος, ὅπως καὶ πᾶν ὅτι ἔγραψεν ὁ Σολωμὸς, εἶναι γεμάτον ζωῆν, ἀλλὰ ἰδίως κίνησιν. Ἔχει ὄλας τὰς ἀρετάς, ἀλλὰ καὶ ἀρετὰ τῆς νεότητος ἐλαττώματα. Ἀρχίζει μ' ἕνα μεγαλοπρεπῆ χαιρετισμὸν, μίαν πονεμένην κραυγὴν, πρὸς τὴν ἐλευθερίαν τὴν ὁποῖαν προσωποποιεῖ. Αἱ 158 τροχαῖαι στροφαὶ διαδέχονται γοργῶς ἢ μία τὴν ἄλλην, καὶ ὁ ἀναγνώστης χωρὶς ν' ἀναπαυθῆ

μετέχει τῆς παραφορᾶς τοῦ νεαροῦ ποιητοῦ, ὁ ὁποῖος τρέχει ἑξαλλος παντοῦ, με φοβερισμούς, με θούρια, εἰρωνείας καὶ κατάρας.

Ἡ περιγραφή τῆς νυκτερινῆς μάχης τῆς Τριπολιτσᾶς φέρει καθ'αυτὸ ζάλην.

44

Ἀκούω κούφια τὰ τουφέκια
Ἀκούω σιζήμιμο σπαθιδῶν
Ἀκούω ξύλα, ἀκούω πελέκια
Ἀκούω τρέξιμο δοντιῶν.

45

Ἄ! τί νύκτα ἦταν ἐκεῖνη
Ποῦ τὴν τρέμει ὁ λογισμὸς
Ἄλλος ὕπνος δὲν ἐγίνη
Πάρεξ θάνατος πικρὸς.

46

Τῆς σπηγῆς ἡ ὥρα ὁ τόπος,
Οἱ κραυγαὶς, ἡ ταραχή,
Ὁ σκληρόφυκος ὁ τράπος
Τοῦ πολέμου καὶ οἱ καρποί.

47

Καὶ οἱ βρονταῖς καὶ τὸ σκοτάδι,
Ὅπου ἀντίσκοφετὲ ἡ φωτιά,
Ἐπαράστειαν τὸν ἄδη,
Ποῦ ἀκαρτέρας τὰ σκυλλιά.

Ὁραιότερον ὅμως εἶναι τὸ τέλος αὐτῆς ὄλης ταραχῆς, ὅπου σιγὰ σιγὰ ἐπέρχεται γαλήνη.

72

Σὰν ποτάμι τὸ αἷμα ἐγίνη
Καὶ κυλάει στήν λαγκαδιά
Καὶ τὰθῶο χόρτο πίνει
Αἷμ' ἀντίς γὰ τὴν θροσά.

73

Τῆς αἰγῆς θροσάτο ἀέρι
Δὲν φουᾶς τώρα ἐσὺ πλιό
Σ τῶν ψευδοπιστῶν τὰστέρι
Φόσα φύσα εἰς τὸ Σταυρό.

Τὸ ποιητικώτατον τοῦτο ἐξημέρωμα νομίζει κανεὶς ὅτι συμβολίζει καὶ τὸ τέλος τῆς τουρκοκρατίας. Ἔρχεται κατόπιν μέρος καθ'αυτὸ εἰδυλιακόν, ὅπου ἐμφανίζεται θελκτικὸς χορὸς παρθένων ὑπὸ σιάν — εἶναι ὑπαινιγμὸς εἰς τὸν Μπαῖρον — ἄλλη ὄραία ποιητικὴ χειρονομία

86

Μὲς τὰ χόρτα, στὰ λουλούδια
Τὸ ποτήρι δὲν βαστά
Φιλελεύθερα τραγοῦδια
Σὰν τὸν Πίνδαρο ἐκφωνῶ.

καὶ ἀμέσως ἡ φυγὴ τῶν Τούρκων ἀπὸ τὸ Μεσολόγγι καὶ τὸ πνίξιμον ἱππέων καὶ πεζῶν εἰς τὸ ῥεῦμα τοῦ Ἀχελώου.

112

Ἔτσι ν' ἀκούα νὰ βουήξῃ
Τὸν βαθὺν Ὠκεανὸ
Καὶ ὅ τὸ κῆμα του νὰ πνίξῃ
Κάθε σπέριμ' Ἀγαρηνό.

Ὁ ποιητῆς ἐξάπτεται καὶ πάλιν, ἐνθουσιούμενος τὸ κρέμασμα τοῦ Πατριάρχου καὶ καταλήγει τὸν ὕμνον τοῦ μ' ἕναν ἔξορκισμὸν τῆς ἐλευθερίας πρὸς τοὺς πολεμάρχους νὰ ὁμονήσουν.

Ὅταν ἐτελείωσεν ὁ ὕμνος, ὁ Σπυριδῶν Τρικούτης, φίλος τοῦ Σολωμοῦ καὶ τοῦ Λόρδου Μπαῖρον, ἐπῆγεν εἰς τὸ Μεσολόγγι νὰ διαβάσῃ τὸ ποίημα εἰς τὸν ποιητὴν. Ἀλλὰ δυστυχῶς ἤρθε τὸν Μπαῖρον νεκρὸν καὶ ἠμπόρεσε νὰ τοῦ εἴπῃ μόνον ἕνα ὀρθοκώτατον ἐπικήδειον. Ἐκτοτε ὁ Σολωμὸς ἐπὶ ἕν ἔτος κατεγίνετο νὰ συνθέσῃ ἄλλο ποίημα εἰς τὸ αὐτὸ μέτρον καὶ τὴν αὐτὴν τεχνουργίαν. «Εἰς τὸ θάνατο τοῦ Λόρδ Μπαῖρον, ποίημα λυρικό».

Ἀλλὰ ἦτο πράγματι ὁ Σολωμὸς «βαρὸς ὕμνων χαλκευτῆς», ὅπως ἡ ἐπανάστασις τὸν ἔφερε νὰ γείνη; Ὁ Σολωμὸς, καὶ νέος καὶ πρεσβύτης ἐθαυμάζετο δικαίως ἀπὸ τοὺς Ἕλληνας καὶ τοὺς ἀλλοδαπούς τον φίλους, ἰδίως Ἀγγλους καὶ Ἰταλοὺς καὶ μάλιστα τὸν Τομαζαῖον.

Καὶ τώρα τὰ ἔργα του τιμῶνται κατ' ἀξίαν.

Ὁ σοφὸς του βιογράφος, πρῶτος ἐκδότης καὶ ἐρμηνευτῆς Ἰάκωβος Πολυλάς ἀνεῖξει πρὸς αὐτὸν ὡς ἅγιον. Ὁ νέος του ἐκδότης Κωστής Παλαμᾶς, ὁ σπουδαιότατος τῶν σημερινῶν μας ποιητῶν, ἔπλασε τὸν ὄρον *σολωμικός*. Ἡ Dora d'Istria τὸν ὀνόμασε τέκνον τῆς Ῥώμης καὶ τῶν Ἀθηνῶν. Ὁ ὑψηγητῆς Canina τοῦ ἀφιέρωσεν ὀλόκληρον μάθημα εἰς τὸ Πανεπιστήμιον τῆς Παβίας, ὁ καθηγητῆς Λάμπρος τὸν παρέβαλε πρὸς τὸν Σιμωνίδην, ὁ καθηγητῆς Dietrich παραβάλλει μερικὰ του ἔργα πρὸς ποιήματα τοῦ Σχίλλερ, ὁ Κρονμπάχερ ὀνόμασεν εἰς τὴν βαναρκικὴν Ἀκαδημίαν τὸν ὕμνον *berühmt* καὶ ὁ κ. Ψυχάρης τὸν ἐγκωμίασε γλαφυρῶς εἰς τὰ Παρίσια.

Δὲν ἀρμόζει λοιπὸν εἰς ἐμὲ νὰ ὑποτιμῶ τὸν Σολωμὸν εἰς τὴν Ὁξφόρδην. Ἀλλὰ διὰ νὰ χαρακτηρίσω τὴν Μοῦσαν του παρατηρῶ ὅτι δὲν ἦτο ὅπως ἠδύνατο κανεὶς νὰ ὑποθέσῃ, πολεμικὴ Μοῦσα. Τοῦ Σολωμοῦ ὁ ἐνθουσιασμός ἦτο μᾶλλον εὐαισθησία γυναικεία, τὴν ὁποῖαν ὁ ἴδιος ἐννοοῦσε καὶ ἐφρόντιζε κατόπιν με κόπον νὰ συγκρατῆ. Τοιοῦτοτρόπως, ἐνῶ δὲν ἐπεχείρησε κἄν νὰ διαγράψῃ τὴν ἀδρᾶν φυσιογνωμίαν κανενὸς τῶν ὄρεινῶν ἢ θαλασσινῶν ἡρώων τῶν ὁποῖων ἐθαύμαζε τὴν δύναμιν καὶ τὴν τόλμην, ἀφήκε σειρὰν μικρῶν γυναικείων καὶ παιδικῶν τύπων εἰς ψυχικὰς καταστάσεις ποιητικῶν ἀλλὰ πάντοτε φυσικῶν. Ἀξιοπαρατήρητον εἶναι ὅτι δὲν ἐξέφρασε κἄν τὴν πρὸς τὰ τροφερὰ πλάσματα συμπάθειάν του — καὶ αὐτὸν τὸν ἴδικόν του ἔρωτα ἐσιωποῦσεν ὁ ποιητῆς — ἀλλὰ ἐχρωμάτιζε τὰ αἰσθηματὰ τῶν ἰδίων. Νομίζει κανεὶς ὅτι ἡ ψυχὴ του συνταναίξεται μαζί των. Ἡ Ἀγνώριστη, ἡ Ξανθοῦλλα, τὸ Κάκωμα, ἡ Ὀρφανή, οἱ μικροὶ Βοσκοὶ καὶ Βόσκοποῦλλες, ἡ Εὐρηκόμη, ἡ Ψυ-

χοῦλλα, ἡ Μυρτοῦλλα, ἡ Φραγκίσκα Φραῖζερ, καὶ τὰ μεγαλύτερα ἔργα, ἡ Φαρμακωμένη, ἡ Μαρία, ἡ Αὐγοῦλλα καὶ ὁ Ἄνθος, ἡ Γρελλὴ Μάννα εἶναι ἐκφράσεις παιδικῶν καὶ γυναικείων συναισθημάτων ἀπὸ τῶν παθητικωτάτων μέχρι καὶ τῶν ἐλαφρῶς κομικῶν. Χαρακτηριστικώτερα δὲ τῆς παιρῖδος του εἶναι τὰ συλληπητήρια ποιήματα διὰ τὸν θάνατον συγγενῶν καὶ φίλων καὶ ὁ φόβος τοῦ κοιμητηρίου.

Εἰς ὅλα αὐτὰ ὁ Σολωμὸς ὄρατα μεταδίδει τὴν συγκίνησιν του, σχεδὸν πάντοτε με μίαν διαφορετικὴν ἀπόχρωσιν. Καὶ ἐνῶ θέλγει ἡ ἀπλάτης καὶ συνοχὴ τοῦ σχεδίου, ἡ ἀπαλότης καὶ ἡ θέρμη τῆς ἐκφράσεως ἐνθουμίζει τὸν χρωστήρα τῶν Ἰταλῶν καλλιτεχνῶν. Εἰς τὴν Φραγκίσκα Φραῖζερ νομίζει ὅτι μετέφραζε τὴν Γιόκοντα τοῦ Δά Βίντση. Ἐδῶ βλέπομεν πόσον ὑπηρετήσε τὸν Σολωμὸν καὶ πόσον ὁ Σολωμὸς ὑπηρετήσε τὴν δημοτικὴν γλῶσσαν «ἐκ τῆς εἰσθυίας διαλέκτου ἐκλέγων τὰ ὀνόματα», ὅπως συγκινήσῃ. Καὶ ἄλλοι ποιηταί, καὶ πρῶτος ὁ Βιτσέντζος Κορνάρος, ὁ ἐπικὸς τῆς Κρήτης ποιητῆς, μετεχειρίσθησαν τὸν πλοῦτον τῆς δημοτικῆς γλώσσης. Ἀλλὰ ὁ Σολωμὸς ἐξύγιεν ὡς ἐμπειροτέχνης κάθε λέξιν, ἐπρόσεξεν εἰς τὸν ἦχον τῆς καὶ ἐδοκίμασε ποιικίλιαν μέτρον, ὥστε αἰσθημα, ἑυθμὸς καὶ λέξις γίνονται ἕνα. Τοιαύτη ἐργασία εἶναι καθαρῶς δημιουργικὴ. Καὶ ἰδὸν διατὶ ὁ Σολωμὸς ἐνῶ συνέθετεν αὐτοσχέδια ἰταλικὰ σονέττα, ἔχυνε καὶ ἐξανέχυνε τοὺς ἑλληνικούς του στίχους.

Πῶς ἄραγε ὁ Σολωμὸς ἀντελαμβάνετο τὴν ἑλληνικὴν τέχνην; καὶ περὶ μικροῦ ποιήματος ἔλεγεν «τοῦτο εἶν' ἑλληνικὴ τέχνη» τοῦτο δὲν εἶναι». Αἱ περὶ ἑλληνικῆς καλλιτεχνίας ἰδέαι ἦσαν ἀκόμη τότε ἀμυδραὶ, ἀλλὰ φαίνεται ὅτι ὁ Σολωμὸς ἐννοοῦσε τὸ περιεκτικόν ἢ μᾶλλον «cette finesse a dégrager la ligne unique et nécessaire, qui énoque la vie», ὅπως λέγει ὁ κ. Paul Bourget. Τοιοῦτοτρόπως ἀπέκτησε τὴν τέχνην τῶν παλαιῶν ἐπιγραμματοποιῶν. Ἀπὸ τῶν χρόνων τῶν κομψῶν ἐπιγραμμάτων τῆς Κωνσταντινουπόλεως, τὰ ὁποῖα γεμίζον τὴν Ἀνθολογίαν, οὐδέποτε ἑλληνικοὶ στίχοι περιέλαβαν τόσον ποσὸν αἰσθηματος καὶ νοήματος. Τὸ ἐξάστιχον ἐπιγράμμα εἰς τὴν καταστροφὴν τῶν Παρῶν εἶναι μικρὸν ὅπως ἡ νησοῦλλα καὶ ἐνδοξον, ὅσον τὸ ἡρωϊκὸν τέλος τῆς τῶν κατοίκων τῆς. Ἡ Δόξα, τὴν ὁποῖαν προσωποποιεῖ, εἶναι περιπαθῆς γυναικείος τύπος ἐντὸς παισίου ἀπαραιμῆλου.

Μετὰ τὴν καταστροφὴν τῶν Παρῶν ἄλλο δρᾶμα ἐκροτοῦσε τοὺς Ἕλληνας εἰς μακρὰν ἀγωνίαν. Τὸ Μεσολόγγι εἶχε πολιορκηθῆ δευτέραν φορὰν. Ὁ Σολωμὸς ὑπῆρξε μάρτυς τῆς πολιορκίας ἀπὸ τὴν Ζάκυνθον, τὴν ὁποῖαν ἐδοκίμασε τὰ μεγάλα κανόνια τῶν πολιορκητῶν. Καὶ ὅταν

μετά την άποτυχίαν του Κιουταχί πασσά, ανέλαβεν ὁ Ἰμπραήμ πασσάς, ὁ Αἰγύπτιος Ἀττίλας, νὰ ἐξολοθρεύσῃ τὴν φαλαῆν ἐκείνην τῶν ἡρώων, ὁ ποιητὴς συνέλασεν ἐντελῶς με τοὺς πολιορκουμένους. Οὔτε νὰ φάγῃ ἤμποροῦσε, οὔτε νὰ κοιμηθῇ. Ἀλλὰ ὅταν μετὰ ἓν ἔτος οἱ ὑπολειπόμενοι ἄνδρες με τὰ τέκνα καὶ τὰς γυναῖκας ὀπλισμένους εἰς τὸ μέσον — ὅλοι φάσματα μᾶλλον ἀπὸ τὴν πείναν — ἐδοκίμασαν νὰ διασπάσουν τὸν ἐχθρόν, οἱ δὲ πληγωμένοι ἀνετινάχθησαν εἰς τὰ σύννεφα, ἐνώπιον τῆς υπερτάτης ἐκείνης θυσίας δὲν ἦτο μόνον ὁ Σολωμός, ποῦ ἀνελύθη εἰς δάκρυα. Εἰς τὰ Παρίσια Κάρολος ὁ Ι΄ ἐξερχόμενος νύκτα εἰς τὸν ξέσσην τῶν ἀνακτόρων ἐβεβαίωσεν τὸν λαόν διὰ «θάξιον ἡσώ τους Ἕλληνας εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν», ὁ δὲ Γεώργιος Φίνλαβ ἔγραψεν «Ἡ ἄμυνα τοῦ Μεσολογγίου θὰ ἐξεγείρῃ τὴν συμπάθειαν παντός ἐλευθέρου ἀνθρώπου πάσης χώρας, ἐφόσον ἡ ἑλληνικὴ ἱστορία ζῇ. Χρειαίεται μόνον ἓνα Θεουκιδίδην διὰ νὰ τῆς ἀσφαλίσῃ τὴν ἀθανασία».

Ὁ Σολωμός ἐπιλοδόγησε νὰ γείνη ὁ Τάσος τῆς πολιορκίας. Καὶ ἀφοῦ ἀπεσύρθη κατὰ τὰ 1828 εἰς τὴν Κέρκυραν, ἀφιερῶθη εἰς τὴν ἀνεγερσιν τοῦ ποιητικοῦ τοῦ «μημείου». Καὶ ὅμως δὲν συνέθετεν ἔπος. Τίποτε δὲν τοῦ ἤρχετο πλέον ξένον παρὰ μακρὰ διήγησις γεγονότων. Καὶ διὰ τὸν Σολωμόν, ὅπως τὸν Edgar Allan Poe «a long poem does not exist», ἀλλὰ σειρά μικροτέρων ποιημάτων. Ἀφοῦ δὲ μετέβαλε διαμονὴν καὶ εὐρέθη ἐντὸς τοῦ ποιητικωτάτου τοπίου τῆς Εὐρώπης καὶ μετὰ τὸν κύκλον τῶν λογίων τῆς Ἀκαδημίας τοῦ Γκυλφόρδ, ἀνεζήτησεν ὁ ποιητὴς καὶ νέαν, ὑψηλοτέραν καὶ συνθετοτέραν τεχνολογίαν. Ἡ μεταστροφή, ποῦ ἔκαμε τότε, εἶναι ἀξία σπουδαίας προσοχῆς. Ἡ ζακωνθητικὴ του τέχνη κατ' οὐσίαν ἦτον ἀνάμνησις τῆς ἀγαπητῆς Ἰταλίας, τὸσον σύμφωνη με τὸν χαρακτήρα του. Ἀλλὰ τώρα ἐστράφη προσεκτικὰ πρὸς τὴν Γερμανίαν, ὅθεν ἐφθάναν οἱ ἤχοι τῆς μουσικῆς τοῦ Μότσαρτ καὶ τοῦ Μπετόβεν καὶ αἱ καλολογικαὶ θεωρίαι τοῦ Σχίλλερ καὶ τοῦ Σχέλλινγκ. Ἀλλὰ φαίνεται ὅτι τὸν Σολωμόν, ὅπως ὅλους τοὺς συγχρόνους μουσολόγους, δὲν ἀφῆναν ἰδίως νὰ κοιμηθῇ τὰ τρόπαια τοῦ Γκαίτε. Ἐπεζήτησε λοιπὸν καὶ ὁ Σολωμός κάποιαν μῆξιν ποιήσεως καὶ μεταφυσικῆς, κλασσικοῦ καὶ ῥομαντικοῦ εἶδους. Οἱ ἥρωές του θὰ ἦσαν ἀπλᾶ σύμβολα. Ὁ τίτλος τοῦ ποιήματός του ἦτο κατ' ἀρχὰς Χρέος ἔπειτα Ἐλεύθεροι Πολιορκημένοι. Κατὰ τὰς ἰταλικὰς σημειώσεις τοῦ ποιητοῦ τὸ ποίημα ἔπρεπε νὰ εἶναι «αὐτοῦπαρχος κόσμος, μαθηματικὰ βαθμολογημένος, πλούσιος καὶ βαθύς». Εἰς τὸ βᾶθος ἡ Ἑλλάς καὶ τὸ μέλλον της. Ὁ ποιητὴς προτρέπει τὸν ἑαυτὸν του νὰ μελετήσῃ τὰ ἔργα τοῦ Αἰσχύλου καὶ ἰδίως τὸν Προ-

μηθεά. Προφανῶς ἐφαντάσθη τὸ Μεσολόγγι ὡς Κανίκασον.

Κατ' ὀρθωσεν ὁ Σολωμός νὰ συμπληρώσῃ τὸ monumentum τοῦτο;

Εἰς τὰ χειρόγραφα του δὲν σώζονται παρὰ σχέδια, ὅπου διαρκῶς ἀλλάζει μέτρα καὶ τέλος ἀπορρίπτει τὴν ὁμοιοκαταληξίαν. Οἱ φίλοι του ἐπίστευσαν ὅτι τὰ τελειωμένα του χειρόγραφα ἐκλάπησαν μετὰ τὸν θάνατόν του. Ὅτι καὶ ἄλλα πολλὰ σχέδια θὰ ἐχάθησαν εἶναι πιθανώτατον. Ἀλλὰ εὐνόητον εἶναι ἔτις ὅτι ποιητὴς τόσο δύσκολος εἰς τὴν λεπτομέρειαν, θ' ἀπεκαμινεν εἰς σύνολον ἐκτελούμενον κατὰ τόσον περιπλοκούς συνδυασμούς. Τὸ δυσκολώτερον μέρος τοῦ μαθηματικοῦ προβλήματος ποῦ ἐβασάνιζε τὸν Σολωμόν, θὰ ἦτο πῶς νὰ συνδυάσῃ τὴν ὁμιχλώδη καὶ ὑψηλὴν του σύλληψιν με τὴν ἐμφυτον ἑλληνικὴν σαφήνειαν καὶ τὴν ζακωνθητικὴν εὐαισθησίαν.

Ἐπειδὴ οὔτε οἱ Ἐλεύθεροι Πολιορκημένοι, οὔτε ὁ Κρητικός, οὔτε τὸ *Carmen Seculare*, οὔτε κανὲν ἄλλο μεγαλότολμον ποίημα, ποῦ ἐπεξεργήσεν ὁ Σολωμός κατὰ τὴν τεχνολογίαν ταύτην ἐφθασεν εἰς οἰονόητο τέλος, δύσκολον εἶναι νὰ ἐννοήσωμεν καὶ προσδιορίσωμεν αὐτήν. Ἀλλὰ τὰ ποσάσματα, ἰδίως ἡ ἀρχὴ τοῦ γ' σχεδίου, καὶ ὁ Πειρασμός ὅπου αἱ καλλοναὶ τῆς φύσεως προσκαλοῦσι τοὺς πολιορκουμένους εἰς παραδοσιν, περιέχουν κάποιον ἀμετάφραστον καὶ βαθὺ μυστήριον. Εἶναι καθὼς ἡ νύκτα, ποῦ περιγράφει.

Νύκτα, γεμάτη θαύματα, νύκτα σπασμένη μάγια.

Τοιοῦτοι στίχοι καὶ τοιαῦτα ἀποσπάσματα θὰ μελετῶνται πάντοτε εἰς τὴν Ἑλλάδα καθὼς σπουδαὶ μεγάλου ζωγράφου καὶ θὰ δημιουργήσονται ἴσως εἰς τὸ μέλλον τὴν μουσικὴν ποίησιν, ποῦ ὠνευρέθη ὁ ποιητὴς.

Εἶναι βέβαιον ὅτι ὁ Σολωμός ἤκουσε τὴν ὀρθὴν ὑπόμνησιν τῶν θαυμασίων του, ὅτι εἶχεν εἰς τὴν Ἑλλάδα τὴν ἀποστολήν, τὴν ὅποιαν ἐξεπλήρωσεν ὁ Δάντες εἰς τὴν Ἰταλίαν. Ἀλλὰ ὁ Δάντες ἦτο μέγας, δηλ. ἦτο δυνατὸς καὶ ἦτον ἀκατάβλητος. Καὶ ὅμως ἡ Κομφωδία τὸν ἔκαμε λεγνόν (macro). Ὁ Σολωμός οὔτε δυνατὸς ἦτον, οὔτε ἐπίμονος, ἀλλ' οὐδὲ καν φιλόδοξος. Ἦτο ψυχὴ εὐγενής, anima candida καὶ ὅταν ἀπέθανε κατὰ τὰ 1857, ὁ λαὸς τὸν ἐπένησεν ὡς ἄεθρα.

Πολὺ δυνατώτερον χαρακτῆρα εἶχεν ὁ Κάλβος. Ἰσως ἦτο φυσικὰ τοιοῦτος, βέβαιον ὅμως εἶναι ὅτι ἡ Ἑλβετία καὶ ἡ Ἀγγλία τὸν ἔκαμαν σωστὸν πουργιτανόν. Γνωρίζομεν ὅτι ὁ Κάλβος εἶχε μεταφράσει ἱστορικὰ καὶ δογματικὰ ἔργα περὶ τῆς ἐκκλησίας τῆς Ἀγγλίας. Ἀφοῦ δὲν κατ' ὀρθωσεν νὰ μείνῃ εἰς τὴν Ἑλλάδα, ἐπέστρεψεν εἰς τὴν Δύσιν, καὶ ἐδημοσίευσεν δέκα ῥόδας εἰς τὴν Γενεύην κατὰ τὰ 1824 ὁ τόμος ἐκείνος μετε-

φράσθη ἀμέσως γαλλιστὶ ἀπὸ ἓνα σινολόγον, τὸν Stanislas Julien. Δύο ἔτη ἀργότερα ὁ ποιητὴς ἐδημοσίευσεν εἰς τὰ Παρίσια ἄλλας δέκα ῥόδας εἰς τὸ ἴδιον μέτρον καὶ αὐτὰς τὰς μετέφρασε γαλλιστὶ ἄλλος σινολόγος, ὁ Pauthier de Cencay. Ἐπειτα ὁ Κάλβος ἐγύρισε εἰς τὴν Κέρκυραν ἀλλὰ ἐπειδὴ δὲν διωρίσθη ἀμέσως καθηγητὴς εἰς τὴν Ἰόνιον Ἀκαδημίαν, λέγεται ὅτι ἀπέκρουε κατόπιν κάθε διορισμόν. Ὑστερον ἐδέχθη τὴν ἔδραν τῆς φιλοσοφίας, ἀλλὰ δὲν ἀργησε νὰ παραιτηθῇ φαίνεται ὅτι δὲν ἀγαποῦσε τὰ χειροκροτήματα τῶν φοιτητῶν καὶ μάλιστα τὰ πρὸς τοὺς συναδέλφους του. Τοιοῦτοτρόπως ὁ Κάλβος ἐθεωρεῖτο γενικῶς ὡς ἀνθρωπος sui generis ἐλέγγο πῶς ἤθελε νὰ βλέπῃ μαῦρα πράγματα τριγύρω. Ἐφυγεν ἀπὸ τὴν Ἑλλάδα, ἐγύρισε εἰς τὴν Ἀγγλίαν καὶ μετὰ τὰ 67 του χρόνια ἐστεφανώθη δευτέραν Ἀγγλίδα καὶ ἀπέθανε κατὰ τὰ 1867 εἰς τὸ Λονδίον ἀλλὰ κανεὶς νομίζω, δὲν ἤξεύρει ποῦ εἶναι θαμμένος ὁ ἰδιόρρυθμος αὐτὸς ἄνθρωπος.

Ἀρκετὴ ἰδιοτροπία διακρίνεται καὶ εἰς τὴν ποίησίν του. Κατ' ἀντίθεσιν πρὸς τὸν Σολωμόν, ὁ Κάλβος παρουσιάζεται σχεδὸν εἰς κάθε του ᾄδῃ με τὰς ἀρχὰς του καὶ τὰς ἀπαιτήσεις του. Ἐνῶ ὁ πατριώτης Σολωμός συγκατέβαινε πρὸς τὸν λαόν, ὁ πληβεῖος Κάλβος ἀποτείνεται πρὸς ὀλίγους, τοὺς ὁποίους θέλει νὰ ἀσκήσῃ εἰς τὴν ἀρετήν. Ὁ ἀναγνώστης του πρέπει νὰ ξεύρη μετρικὴν, καὶ ἰδίως τὴν ἰδικὴν του, ν' ἀνέχεται τοὺς παρατοπισμούς, καὶ τὴν γραμματικὴν του πρέπει νὰ κατέχῃ τὴν ἀρχαίαν μυθολογίαν καὶ πρῶτον καὶ πρὸ πάντων, νὰ προσέχῃ. Ἐνῶ τοῦ Σολωμοῦ τὰ ποιήματα κυκλοφοροῦν ὡς δημοτικά, τοῦ Κάλβου αἱ ᾄδαι δύσκολα διαβάζονται καὶ σπανίως ἐννοοῦνται ἀπὸ τὴν πρώτην φοράν. Εἶναι περιττὸν νὰ βεβαιώσω, ὅτι ὀλίγοι Ἕλληνες ὑπετάχθησαν εἰς ἀσκήσιν τοιαύτην.

Μὲ τὰ μέσα ταῦτα ὁ Κάλβος ἐδοκίμαζε σοβαρῶς κατὰ τὴν τρίτην τοῦ ΙΘ' αἰῶνος δεκαετίαν ν' ἀναστήσῃ τὸν ἀρχαίαν λυρικὴν, καὶ μάλιστα τὴν πλέον ὑψηλὴν, ὅπως αὐτὸς τὴν ἐννοοῦσε. Καὶ ἀκριβῶς δι' αὐτὸ τὸ λησιμονημένον ἔργον τοῦ Ἑλλήνος ἀοιδοῦ παρουσιάζει κάποιον ἐνδιαφέρον καὶ ἔξω τῆς Ἑλλάδος. Εἶναι γνωστὸν ὅτι τοιαύτην τελείαν ἐπιστροφήν πρὸς τὴν ἑλληνικὴν ἀρχαιότητα ἐπεχείρησε, 40 ἔτη ἀργότερα, εἰς τὴν Ἰταλίαν ὁ Josue Carducci, καὶ ἐπέτυχε περισσώτερον ἀπὸ κάθε ἄλλον. Ἐπειδὴ ὅμως μέσα εἰς τὸ ἀρχαίον ἄλλος πολλοῦ συνητηθήσαν τὰ ἔργα των, ἓνα πρόχειρον διάγραμμα δὲν εἶναι περιττόν.

Μοῦ φαίνεται ὅτι καὶ οἱ δύο ἐγνώρισαν τὴν ἑλληνικὴν λυρικὴν διὰ μέσου τοῦ Ὀρατίου καὶ ἐπῆραν ὡς ἀρχὴν των τὸν α' στίχον τοῦ ΙΙ βιβλίου τῶν Ὁδῶν:

Odi profanum vulgus et arceo

Καὶ οἱ δύο ἐπέταξαν τὰ συνηθισμένα νέα μέτρα καὶ ἐπεζήτησαν ἑξωτερικὴν μορφήν ὁμοίαν με τὴν τοῦ Λατίνου ὡς ἐκείνος, ἠθέλησαν νὰ μὴ λήγῃ τὸ νόημα με τὸν στίχον καὶ ἀπέρριψαν ὅπως ἔλεγεν ὁ Κάλβος, «τὴν βαρβαρότητα τῆς ὁμοιοκαταληξίας». Ἀλλ' ἐνῶ ὁ Καρδούτσος ἐδοκίμασε καὶ ἄλλαξε τόσα μέτρα καὶ στροφάς, ὁ πουργιτανὸς ὁ Κάλβος ἐζητοῦσεν 676 εἶδη μετὰ τὸ ἴδιον.

Ἐδῶ πρέπει νὰ ἐνθυμηθῶμεν, ὅτι πρὸ τοῦ Κάλβου, ὁ διδάσκαλός του, ὁ Φώσκολος, ἐστράφη πρὸς τὴν ἑλληνικὴν ποίησιν εἰς τοὺς Τάφους, ἀλλὰ τὴν ἀνετέληθη διαφορετικὰ. Ὁ ἴδιος ἐσημείωσεν ὅτι «Ho desunto questo modo di poesia da' greci, i quali dalle antiche tradizioni traevano sentenze morali e politiche presentandole non al sillogismo di lettore, ma alla fantasia ed al cuore. Ἀπεναντίας, ὁ Κάλβος θέλει νὰ διδάξῃ, ἀποτεινόμενος κατ' εὐθεῖαν πρὸς τὸν νοῦν τοῦ ἀναγνώστη, ὅχι τὴν καρδίαν, ἡ ὅποια πρέπει νὰ μένῃ στωϊκῆ. Σωστὰ παρατηρήθη ὅτι οἱ Τάφοι τοῦ Φωσκόλου μετὰ τὴν βαθειὰν μελαγχολίαν, ποῦ τοὺς διαπνέει ἕξ ἀρχῆς μέχρι τέλους, ὠδήγησαν εἰς τὸν ῥομαντισμόν. Ἐνῶ ὁ Κάλβος, ὅπως ὁ Καρδούτσος, ἐβδελύσσετο τὸν ῥομαντισμόν. Ἐλάτρευε καὶ αὐτὸς τὴν ἑλληνικὴν φύσιν, τὸν ἀγνὸν ἀέρα καὶ τὸ λαμπρὸν φῶς τοῦ Παρνασοῦ καὶ ἐνόησεν ὅτι πρὸς τόσην μεγαλοπρέπειαν εἶναι ξένη πάσα νευρικὴ εὐαισθησία.

Μὲ τὴν τεχνολογίαν του συμβιβάζεται πρῶτον τὸ ψυχρὸν τοῦ λεκτικοῦ του. Κατόπιν αἱ εἰκόνες του, ἐντελῶς ἀρχαϊκαί. Καὶ τὰ νέα πράγματα τὰ παρουσιάζει ὡς ἀρχαῖα. Διὰ νὰ εἴπῃ ὅτι ἐγνώρισεν τὸ Λονδίον καὶ τὰ Παρίσια, λέγει (Α', θ')

Ἀδειάζει ἐπὶ τὰς ὄχθας
Τοῦ κλεινοῦ Ταμῆσοῦ
Καὶ δύναμιν καὶ δόξαν
Καὶ πλοῦτον ἀναριθμητόν
Τὸ ἀμαλθεῖον.

Ἐκεῖ τὸ αἰόλιον φύσημα
Μ' ἔφερον ἢ ἄκτινες
Μ' ἔθρεψαν, μ' ἐθεράπευσαν
Τῆς ὑπεργλυκυτάτης
Ἐλευθερίας.

Καὶ τοὺς ναοὺς σου ἐθαύμασα
Τῶν Κελτῶν ἱερά
Πόλις τοῦ λόγου ποία,
Ποία εἰς ἐσὲ τοῦ πνεύματος
Λαίπει Ἀφροδίτη;

Ἀπὸ τοὺς ἀρχαίους, ἰδίως τὸν Ὀρατίον, ἐδιδάχθη τὸ πρωτότυπον τῆς φράσεως τὴν Ὑδραν καὶ τὰ Ψαρά ὀνομάζει σκοπέλους (I, λα')

Ὅπου ποτὲ δὲν ἀραξε
Φόβος κινδύνου.

Τὴν ἀπληστίαν τῶν τυράννων περιγράφει με ζωηρὰν στροφὴν, ἐνθυμίζουσαν εἰκόνας τοῦ Jordaens.

Ε', β'

Ἀφρίζουν τὰ ποτήρια
Τῆς ἀδικίας· δυνάσται
Πολλοὶ καὶ διψασμένοι
Ἰδοὺ τ' ἀδράχων γέμουσι
Μέθης καὶ φόνου.

Τὴν τουρκικὴν ἐπιδρομὴν περιγράφει ἔξοχα ὡς ἔξῃς (Ε' κγ')

Ὅταν εἰς τὴν ἀθλίαν
Ἑλλάδ' ἀπὸ τὰ ἔσχατα
Τῆς Ἐρυθρᾶς θαλάσσης
Τῶν ἀραβίων πετάλων
Ἦλθεν ὁ κτύπος.

Καὶ τὴν ζοφερὰν δουλείαν τῆς Ἑλλάδος ἀπεικονίζει με στροφὴν, δυναμένην νὰ τεθῆ ἐντός κλαισίου (Ι' ιδ')

Ἡ χώρα τὸτ' ἐφαίνετο
Ναὸς ἡρειακῶν
Ὅπου οἱ ψαλμοὶ σιγάουσι
Καὶ τοῦ κισσοῦ τ' ἀτρέμητα
Φύλλα κοιμῶνται.

*Ἀξιοὶ σπουδῆς εἶναι τοῦ Κάλβου αἱ φυσικαὶ σκηνογραφίαι, με τὴν συνήθη ψυχρότητα τῆς φράσεως ἀλλὰ καὶ τὴν ζωηρὰν πρωτοτυπίαν. Ὡς καὶ τὸ μουμουρίσμα τοῦ νεροῦ τὸ διακρίνει, ἅμα βρέχη τοὺς βράχους, ἢ τὴν ἀκρογιαλιὰν ἢ καὶ τὰ ξύλα τῶν πλοίων. Αἱ νύκτες τοῦ ἔχουν τὴν διαφορὰν μεταξύ των (Α', ε')

Ὅταν τὰ οὐράνια
Ρόδα με τὰμανυρότατον
Πέπλον σκεπάξη ἢ νύκτα.

Γ', ε'

Ἀπὸ τὸν οὐρανὸν
Ὅπου τὰ μελανόπτερα
Σύννεφ' ἀρμενίζουσι,
Τὸ ψυχρὸν τῆς ἀργύριον
Ῥίπτει ἢ σελήνη.

Γ', γ'

Εἰς τὴν σκοτίαν βαθεῖαν
Εἰς τ' ἀπέραντον διάστημα
Τὰ φῶτα σιγαλέα
Κινουῦνται τῶν ἀστέρων,
Ἀελυπημένα.

Πρὸ πάντων ὁμως ἡ παρακάτω περιγραφή τῆς ἀνατολῆς εἶναι χάρισμα τῶν ματιῶν. (Γ' ζ')

Ἀλλὰ τῶν μακαρίων
Στάβλων ἰδοὺ τὰ ἦφα
Κάγκελλα ἢ ὄρα ἀνοίγουσι
Ἰδοὺ τ' ἀκάματ' ὄλογα
Τοῦ Ἡλίου ἐκβαίνουσι.

ζ'

Χρυσᾶ, φλογώδη, καιοῦσι
Τοὺς δρόμους τοῦ ἀέρος
Τ' ἀμλλητήρια πέταλα
Τοὺς οὐρανοὺς φωτίζουσι
Δάμπουσαι ἢ χαίται.

η'

Τώρα ἐξανοίγει τάνθη
Εἰς τὸν δροσώδη κόλπον
Τῆς γῆς ἢ αἰγὴ καὶ φαίνονται
Τώρα τῶν φιλοπόνων
Ἀνδρῶν τὰ ἔργα.

θ'

Τὰ μυρισμένα χεῖλη
Τῆς ἡμέρας φιλοῦσι
Τὸ ἀναλαυμένον μέτωπον
Τῆς οἰκουμένης· φεύγουσι
Ὀνειρα, σκότος.

ι'

Ἵπνος, σιγή. Καὶ πάλιν
Τὰ χωράφια, τὴν θάλασσαν
Τὸν ἀέρα γεμίζουσι
Καὶ τὰς πόλεις με κρότον
Ποίμνια καὶ λύρα.

Καὶ ὁ Καρδούτης εἰς τὴν εὐμορφοτάτην Αυτογα λέγει.

Tu sali e baci o dea,
Co il roseo fiato te nubi.

*Ἀλλὰ τοῦ Κάλβου ἡ περιγραφή, ποὺ νομίζεις ὅτι βλέπεις εἰς κάθε στροφὴν ν' ἀκτινοβολῆ νέον καὶ νέον φῶς, μοῦ ἐνθυμίζει τὸ κλασσικὸν φρέσκο τοῦ Γουίδου Ῥένι εἰς τὸ Palazzo Rospigliosi.

Ἀλλὰ τὸ τεχνικώτερον τοῦ Κάλβου μοῦ φαίνεται ἡ σύνθεσις τῶν Ὁδῶν του. Ὁ ποιητὴς ἐπῆρε τὸν δεξιὸν ἐκεῖνον τρόπον τῶν ἀρχαίων λυρικῶν, κατὰ τὸν ὅποιον αἱ στροφαί, φαίνονται κατὰ πρῶτον ὡς ἀσύνδετοι, ἐννοοῦνται κατόπιν ἔχουσαι κάποιαν ἐσωτερικὴν εἰρημίαν. Ὅλιγα εἶν' αἱ ὄδοι, ὅπου δύναται ν' ἀκολουθήσῃ κανεὶς ἐξ ἀρχῆς τὸ νόημά του. Συνήθως ἀρχίζει ἀπὸ σημεῖα μακρινά, καὶ προχωρεῖ εἰς ἄλλα μακρινώτερα καὶ γενικεύει τὰς ἐννοίας καὶ ἐπανέρχεται. Ἀλλὰ ἀκόμη ποιητικώτερον φαίνεται τὸ κενὸν διάστημα, ποὺ νομίζεις ὅτι χωρίζει τὰς στροφὰς του, ὡς κορυφὰς βουνῶν. Ἀναγνώσατε τὸν «Φιλόπατρι», τὰς «Μούσας», τὸν «Ὀκεανόν», τὰ «Ἡραίστεια», καὶ δὲν θὰ ἰδῆτε μόνον μετόπισ ἀρχαϊκᾶς, ἀλλὰ καὶ ἀρχαϊκᾶς τριγλύφους.

Εὐκόλον εἶναι τώρα νὰ ἐννοήσωμεν πρὸς ποῖον πρότυπον ἔστρεψε τὰ βλέμματα ὁ Κάλβος. Ὅπως παρετήρησεν ἡ Κυρία Τουλιέττα Ἀδάμ, Kalvos est un Pindare adouci, apaisé. Ἡ μίμησις του ἔχει βαθύτερον νόημα. Αἱ ὄδοι του εἶναι ἐπινίγια, «ἐπειδὴ τὰνδραγαθήματα τῶν σημερινῶν Ἑλλήνων ἐξισοῦνται με ἐκεῖνα τῶν ἀρχαίων». Ἀλλὰ τοῦ δίδουν κυρίως ἀφορμὴν ν' ἀναπτύξῃ τὰς ἀρχὰς του, δηλ. τὰς ὑψηλὰς ἰδέας τῆς μεγαλοψυχίας, καὶ τῆς φιλοδοξίας, καὶ τὰς ἀκόμη ὑψηλοτέρας, τῆς δικαιοσύνης καὶ τῆς γενικῆς τοῦ κόσμου ἀρμονίας. Ἀλλὰ πρὸ πάντων ἐξυμνεῖ ὁ Κάλβος τὴν Ἀρετὴν, ἢ ὅποια εἶναι καὶ δι' αὐτὸν ὅπως καὶ τὸν Σωκράτην,

δρος γενικῶς. Ἀπὸ τὴν ἀρχαίαν ποίησιν ὄλην ὁ ποιητὴς θὰ ἐνόησε βαθύτερα τὸν εἰς τὴν Ἀρετὴν παιᾶνα τοῦ Σταγειρίτου, ἀλλὰ χωρὶς τὸ ἔρωτικόν ἐκεῖνο ἀρωμα τῶν ἀθανάτων στροφῶν τοῦ φιλοσόφου.

Ἡ ἀρετὴ εἶναι καὶ ἡ καθαντὸ θεησκεία τοῦ Κάλβου. Ἐνῶ ὁ Σολωμὸς ἔχει τὴν χριστιανικὴν γλυκύτητα τοῦ Μαντζῶνη καὶ ἀγαπᾷ τὴν ἐκκλησίαν, ὁ Κάλβος ἀναγνωρίζει μόνον ἓνα Θεόν, ὀρθολογιστὴν, καὶ αὐστηρὸν εἰς τὰ καθήκοντά του. Δὲν εἶπε πρὸς τὸν αἰσθηματικὸν υἱὸν τῆς Παρθένου Addio, pume semitico, ὅπως ὁ Καρδούτης, — διότι ἐπὶ τέλος τοῦτο δὲν θὰ ἦτο δίκαιον — ἀλλ' ἀπέρριψε καὶ αὐτὸς κάθε μυστήριον. Ἡ ἀρετὴ εἶναι νόμος καὶ πρέπει νὰ ἐπικρατήσῃ οἱ ἄνθρωποι, ἐφαρμοζόντες αὐτήν, θὰ εὕρουν καὶ τὸν κόσμον, ἀληθινὸν Παράδεισον (θ', ι').

Ἀπὸ τὰ Ὀλύμπια δώματα
Δροσερὸν καταβαίνει
Χαρὰς ἑλέου φύσημα
Καὶ στεγνώνει τὰ δάκρυα.

*Ἀλλὰ φοβοῦμαι ὅτι ἡ ἠθικολογία καὶ ἡ φιλοσοφία του παρέβλαψαν τὴν ποίησιν τοῦ Κάλβου. Τῆς ἔδωσαν ἓνα τόνον νεωτερικόν, ξένον πρὸς τὸ σύνολον. Εἰς τὰς εἰκοσὶ του ὄδοις ὑπάρχει μόνον (ΙΒ' η') «ἓνα φιλὶ κ' ἐν ἄλλο». Ἀλλὰ εὐθὺς τὰ στιγματίζει καὶ αὐτά.

Ἀναίσχυντα φρονήματα
Τῶν ἀγενῶν ἀνθρώπων.

Τόση πολλὴ ἐγκράτεια εἶναι ἠθικῆ, ἀλλὰ δὲν εἶναι ἀρχαϊκῆ. Καὶ ὁ Πίνδαρος ἐντρέπεται νὰ ἐπαινήσῃ τὴν ἀναισχυντίαν τῶν «φορβάδων κορᾶν» τοῦ Ξενοφῶντος τοῦ Κορινθίου, ἀλλὰ τοῦ Κάλβου ὁ ποιητικισμὸς τὸν ἔκαμε νὰ περιφρονήσῃ σχεδὸν ὄλην τὴν ἀπόλαυσιν τῆς ζωῆς, ἢ ὅποια ξεχειλίζει ἀπὸ τὴν ἀρχαίαν ποίησιν. Ὁ γενναῖος

Ἰταλὸς ποιητὴς, ποὺ ἐλάτρευσε τὸν ἀρχαῖσμον, εἰσερχόμενος εἰς τὰς «πράσινες μοναξίαις» με τὴν Λυδίαν, προσκαλεῖ καὶ τοὺς «θεῖους του συντρόφους» vino e amore. Τοῦ Καρδούτη ἡ ἡδονικὴ Λυδία εἶναι χαριτωμένη ἐγγονὴ τῆς Λυδίας τοῦ Ὀρατίου. Ὁ Κάλβος περιπατεῖ κατὰ μόνος καὶ κερνᾷ μόνον «ἄριστον ὕδωρ».

Ὁ νηφάλιος αὐτὸς ποιητὴς ἐθεώρησε τὴν ποίησιν, ὅπως οἱ μεγάλοι τῆς ἀρχαιότητος ποιηταί, ὡς ἀξίωμα καὶ καθήκον. Καὶ ὁμως δὲν εἶναι vates, ἱεροφάντης, εἶναι μᾶλλον δικαστὴς. Ἡ πεποιθήσις του εἰς τὴν Ἀρετὴν ὡς νόμον ἀπαράβατον, τὸν ἐστέρησε καὶ τὸ σέβας ἐκεῖνο πρὸς τὴν Εἰμαρμένην, τὴν εὐλάβειαν πρὸς τὸ Ἄγνωστον, ποὺ ἀποτελεῖ τὸ βάθος, τὸ fons τοῦ μεγάλης λυρικῆς ποιήσεως τῶν ἀρχαίων. «Ῥίπτω (λέγει)

Τῆς δεισιδαιμονίας
Τὸ βαρὺ βάκτρον»

ἀλλὰ λησιμονεῖ ὅτι τὸ βάκτρον τοῦτο ἦτον ἡ ποιμαντορικὴ δάβδος τοῦ Πινδάρου. Καὶ τοιοῦτοτρόπως ὁ Κάλβος στέκει ἐνώπιον τῶν νέων τῆς Ἑλλάδος Ὀλυμπιονικῶν με τὸν ἀπέριτον μανδύαν τῆς Γενεῆς.

Τὸ συμπέρασμα μου εἶναι ὅτι ὁ Κάλβος καὶ ἂν ἔπεσε

Ἀφ' ὑψηλά ὁμως ἔπεσε

καθὼς λέγει (ΙΔ γ'). Πρὸς ἀνάστασιν τῆς πινδαρικῆς ποιήσεως ἀπαιτεῖται ἀνάστασις τῆς ἀρχαίας μουσικῆς, τῆς ἀρχαίας θεησκείας, αὐτῆς τῆς ἀρχαίας ζωῆς. Σήμερον ἀπὸ τὴν ἀρχαιότητα αἰσθανόμεθα καθεὶς κάποια σημεῖα ὀρισμένα. Καὶ ὁμως ὁ Κάλβος, μᾶς διδάσκει μᾶθημα, τὸ ὅποιον τὸν τιμᾷ. Ἐνῶ φιλόλογοι καὶ φιλόσοφοι, καθὼς ὁ Νίτσε βλέπουν ὡς κύριον τῆς ἀρχαίας ποιήσεως στοιχεῖον τὸ Διονυσιακόν, ὑπερηφανεύομαι νὰ ἐξάρω, ὅτι νέος Ἑλλήν ποιητὴς εἰς τὴν ἑλληνικὴν ποίησιν εἶδε κυρίως τὴν ἀρετὴν.

ΣΙΜΟΣ ΜΕΝΑΡΟΣ

ΑΝΤΙΛΟΓΙΑΙ

Μη λές: «Εἶμαι φιλήσυχος». Ὁμολόγησε: «Εἶμαι ἀδύνατος καὶ φοβοῦμαι».

Πές μου ποῖον μῦθον καὶ θὰ σοῦ πῶ ποῖον συναναστρέφουσαί.

Μᾶς ἀρέσει νὰ ὀμιλοῦμεν διὰ τὸν ἔρωτα καὶ τὴν εὐτυχίαν. Ὁ ἄνθρωπος πάντοτε θάγαπᾷ τὴν μυθολογίαν.

Ταπεινοφροσύνη, ὑπάτη ὑπερηφάνεια.

Ὁ πόνος χειροτερεῖ τὸν ἄνθρωπον.

Ἡ δυσκολία δὲν εἶναι νὰ λύσῃ κανεὶς ἓνα πρόβλημα, ἀλλὰ νὰ τὸ θέσῃ.

Ἡ πνευματικὴ καὶ καλλιτεχνικὴ καλλιέργεια, ὅπως καὶ ἡ ὑγεινὴ, προφυλάττει τὸν ἄνθρωπον ἀπὸ τὸ γῆρας.

Συνεχάρην τὸν Α. ποὺ ἐκληρονόμησεν ἀπὸ τὸν πατέρα του ὀλίγα χρήματα.

— Ἀλλοίμονον! μοῦ εἶπε. Μόνο μιὰ φορὰ χάνει κανένας τὸν πατέρα του.

Μερικοὶ ἄνθρωποι γίνονται εὐγενεῖς μόνον ὅταν τοὺς κακομεταχειρίζεται κανεὶς.

Δὲν ὑπάρχει χειρότερος κορυφὸς ἀπὸ ἐκεῖνον ποὺ θέλει νὰ ἀκούσῃ.

CHARLES RÉGISMANSET

Στόν κ. Κίμωνα Μιχαηλίδην

Εἶνε παραξένα σκαλισμένοι οἱ βράχοι ποῦ με περικυκλώνουν, καὶ ἀνάμεσα τους ἓνα στίγμα ἐγὼ ἀσήμαντο καὶ παραμικρό, ἓνας κόκκος ζωῆς. . . Ποῖος θ' ἀνεβῆ ἐκεῖ ἐπάνω γὰρ νὰ κινῆσθῃ τὸν κόσμο καὶ νὰ συγκριθῆ με αὐτὸν χωρὶς ν' ἀφήσῃ στεναγμὸ παραπόνου, ποῖος εὐχαριστημένος ἀπὸ τὸν ἑαυτὸν τοῦ ἀνθρώπου; Κι' ὁ τελευταῖος παύει νὰ εἶναι τελευταῖος ὅταν βγῆ ἔξω ἀπὸ τὸ δρόμο τῆς ζωῆς του, καὶ βρεθῆ ἔξω ἀπὸ τὸν δρόμο τῆς ζωῆς του πρὸς τὰ ὑψηλά, ποῦ παρουσιάζουν εἰς αὐτὸν ἀφθαστα μεγαλεῖα.

Καὶ ἔτσι, μένουν ἡ ψυχὴς τοῦ Ὀνειροῦ, τῆς Φαντασίας καὶ τῆς Ἰδέας ν' ἀνεβαίνουν τοὺς γκρεμοὺς τῶν βράχων, γὰρ νὰ συγκριθοῦν με τὸν κόσμο καὶ νὰ στενάξουν παραπονετικά.

Γύρω ἡ φύσις εἶνε σὰν ἓνα μεγάλο ὄργανο, ποῦ τὰ δάκτυλα τῆς Μοίρας παίζουν ἐπάνω του τῆς συμφωνίας τῶν αἰσθημάτων, ποῦ εἶνε ἀντίθετα, παραξένα καὶ πολλὰ, ὅσες καὶ ἡ τάξεις τῶν αἰσθητικῶν ὄντων. Ψηλά ξεπροβάλλουν μαῦρα τὰ δένδρα καὶ σκυμμένα ἀπὸ τὸ βῆρος τῶν χρόνων καὶ τοῦ Πεπρωμένου, — ποῦ καταντῶ τυραννικὸν ὅταν δὲν ἀγωνιζόμεθα νὰ τὸ κανονίσωμεν.

Χαμηλά, στόν ἐλαφρὸ κατήφορο, τὰ στάχνα ποῦχουν μέσα τους αἰσθητικὴν ἀριστοκρατική, γράφουν μεγαλόπρεπα νοήματα στόν ἀέρα, ἐλαφρολυγίζοντας κυματιστὰ σὰν ἔμπνευσις γαλιβνιαία κι' εὐκολόφραστη. Καὶ χαμηλότερα, πρὸς τὰ βαθουλώματα τῆς γῆς, ξεπετοῦνται τρανὰ καὶ μυτερά ἀγκάθια, τολμηρὰ κι' ἐξωτικόμορφα, ποῦ τόσο μοιάζουν με ξημερώματα σκέψεων δυνατῶν.

Ἦσκι οἱ ἐλαφροκίνητοι πέφτουν στῆς κουφάλες τριγύρω, σὰν ἀπὸ ψυχῆς ἀφανέστες, κι' ἡ φύσις ἐλαφρόγυρε λιγωμένη, — ποῦ θαρρεῖς πὸς μοιάζει με γυναῖκα κουρασμένη ἀπὸ τὸ αἶσθημα κι' ἀπὸ τὸ ὄνειρο.

Ἀληθινά, ὁ κόσμος εἶνε σὰν ἓνα ὄνειρο τώρα, κι' ἐγὼ θλιβερός θαυμαστής του ποῦ στέκω ἔξω ἀπὸ τὸν λαμπερὸ κύκλο του λιγούθυμ κι' ἐκπληκτικῆ. Τάχα δὲν θὰ καλεσθῆ ποτέ κι' ὁ ἀνθρώπος στῆ σύνθεσι ἐνὸς ὄνειρου ὅσο κι' ἂν σκεφθῆ, ὅσο κι' ἂν ἀγαπήσῃ;

Ἡ πέτρες ἡ μεγάλες εἶνε κοκκινογάλαζες σὰν νὰ ἀντίκρουσαν καμίνια ἐρωτικῶν παθῶν.

Καὶ τὰ λουλούδια με ἀναμμένα τὰ χνουδάτα

μυριόχρωμα πέταλα, ποῦχουν τῆς ἀμίμητες περικοιμφες καμπύλες, παρατοῦν λυγισμένα, ἀποκαμωμένα, τὰ μῦρα τους, στῆς παραφορὸς τῶν δυνατῶν ἀνέμων, ποῦ τοὺς ἐπολιόρκησαν τὴν ἀέρινη ἐμορφία, γὰρ νὰ τὰ παρασύρουν μακριά. Πρὸς ἐκεῖ, ποῦ ἡ ψυχὴς μπορεῖ νὰνε ἐγωίστριες, ὥστε νὰ θέλουν ἐνίσχυσι γὰρ κάθε θυσία. Πρὸς ἐκεῖ, ποῦ ἡ ψυχὴς δὲν ξεύρουν πὸς κάθε βῆμα στῆ ζωὴ εἶνε θυσία, — ἡ ψυχὴς ποῦ εἶνε σὰν ἐλάχιστες λεπτομέρειες στῆν ἀπέραντη φυσιογνωμία τοῦ συνόλου. . .

Κι' ἀπὸ πέρα ὁ ἀχὸς τοῦ Πόντου φθάνει σ' ἐμὲ δυναμωμένος καὶ παραξενός, φέροντας μαζί του, σὲ δυνατὲς ἀναπνοές, γλυκόλογα καὶ στεναγμοὺς.

Κάτι ὡσὰν συμφωνία δύο ἀντιθέσεων θέλει νάρθῃ πρὸς τὴν ἀνοικτὴ μου ψυχὴ, μὰ δὲν μπορεῖ. Σὰν νὰ παραπονοῦνται τὰ στοιχεῖα τῆς φύσεως, ποῦ δὲν ἐπλάσθησαν ἀντιληπτὰ γὰρ ὅλους τοὺς ἀνθρώπους. Ἀλλὰ τάχα πρέπει νὰ τὰ βλέπουν κατάβαθα ὅλοι τὰ ὄραια καὶ τὰ ὑψηλά;

Θάλασσες πρὸ βογγάτε, καὶ ἀνεμοὶ ποῦ μοιάζει με βαθειὰν ἀγανάκτησι, καὶ σεις μῦρα, ποῦ σὰν ἀτίθασσα παιδιὰ κρυφογλιστροῦσατε, ὅταν τὰ λουλούδια παρεδίνοντο στὸ συντάραγμα τῶν παραγωγικῶν ἐρώτων: Ἄν ἔλειπεν ἀπὸ τῆ συνάρτησι ποῦ ἔχει ὁ ἀνθρώπος με τὴ φύσι, τὰ μυστήρια τῶν ἀφανέρωτων μυστικῶν, καὶ ἡ συγγενεῖς τῶν μεγάλων δραματισμῶν, κι' ἂν ἀκόμα ἔλειπεν ἡ διαφορὰ τῆς ἐκφράσεως, ποῦ κάνει συγκεχυμένη τὴν συνεννόησι, αὐτὴ ἡ σχέσις δὲν θὰ ἦταν καθόλου ὄραια.

Θέλω νὰ παγῶνῃ πάντα τὸ μέτωπό μου ἀπὸ τὸ ῥιγος τῶν ὄραιων ψιθυρισμῶν, ποῦ δὲν λέγονται.

Καὶ θέλω ἡ ψυχὴ μου νὰ λιγοθυμῆ ἀπ' τὸ ἀπέραντο κι' ἀπ' τὸ βαθὺ φίλημα τοῦ πνεύματος τῆς Ἀγάπης, ποῦ δὲν θὰ δοθῆ ποτέ!

Φύσις ἄφινε τὴν ψυχὴ σου κάτω ἀπ' τὸν θαμπὸ πέπλο τοῦ μυστηρίου, ποῦ σὰν νὰ ἔχῃ συνειδησιν πνεύματος πονηροῦ, μεγαλώνει τῆς ἐμορφίης σου καὶ κρύβει τὰ ἐλαττώματά σου, — ἂν ἔχῃς. Οἱ παλμοὶ σου κούφιοι καὶ βαθεῖς, δίνουν μεγαλύτερη τὴν ἰδέα τῆς ἐκπληκτικῆς ἐνεργείας σου.

Καὶ σεις, κύματα πλατεῖα, με τὰ βαθυγάλαζα λαμποκοπήματά σας, ποῦ ἀντανάκωδον ὅλο τὸ βάθος τῶν σκοτεινῶν σας προορισμῶν:

Τρέξτε ὅλα μαζί, καὶ φωνάζετε στῆν φύσι τὴν φιλαρέσκη, ποῦ ὅλο καὶ ξεσκεπάζεται στὰ μάτια τοῦ ἀνθρώπου: Ἡ Ἀποκάλυψις εἶνε ζωὴ μιᾶς στιγμῆς μοναχά. . .

Υπῆρξεν ἐποχὴ, καθ' ἣν τὴν ὄραϊαν Ἑλληνικήν Φουστανέλλα, ἣν ἐκλείσειν ἑπταετῆς ἐνδοξὸς ἀγὼν, δὲν ἔβλεπε τις μόνον εἰς τὰ μεσόγαια τῆς Στερεᾶς Ἑλλάδος καὶ τῆς Πελοποννήσου, εἰς τοὺς προθαλάμους τῶν ἀνακτόρων ἢ καὶ εἰς αὐτὰς τὰς ἀγυῖας τῶν Ἀθηνῶν. . . κατὰ τὰς ἡμέρας τῶν ἀπόκρουσ. Ἡ Φουστανέλλα, ἣς ἐκάστη πτυχὴ ἔφερε καὶ μίαν νύκην, ἣν ἐνδύμα περιζήτητον, δι' οὗ δὲν ἐδίστασαν νὰ ἀνταλλάξωσι τὸ ἄκοσμον φράκον καὶ τὸ ἐνετικὸν παντάλονιον οἱ εὐγενέστεροι καὶ ἀριστοκρατικώτεροι τῶν φελλήνων, ὡς ὁ Ἄγγλος Λόρδος Βύρων, ὁ Γάλλος συνταγματάρχης Φαβιέρος καὶ ὁ κλεινὸς Ἰταλὸς Σάντα-Ρόζας καὶ τόσο ἄλλοι ἐλθόντες νὰ χύσωσι τὸ αἷμα αὐτῶν ὑπὲρ τῆς ἀγωνιζομένης Ἑλλάδος. Ἀλλὰ καὶ μετὰ τὴν λῆξιν τοῦ Ἀγῶνος ἡ Φουστανέλλα δὲν ἔπαυσε νὰ ἦναι ἐπιφθονὸς ἀπέναντι αὐτῆς ὁ ἀνατολικὸς Τζουμπὲς τῶν λογιωτάτων καὶ ἡ ἀγγλικὴ Riding-coat τῶν εὐρωπαϊζόντων ἀπέτελουν αὐτόχρομα παραφρονίαν καὶ μόνον ἡ θαλασσομάχος Βράκκα κάπως εὐρισκε χάριν. . .

Κατὰ τὴν λῆξιν τοῦ ὑπὲρ Ἀνεξαρτησίας Ἀγῶνος ἡ μᾶλλον κατὰ τὴν προσωρινὴν αὐτοῦ ἀναστολήν, ὡς κολακεύομενοι ἐφρόνουν τότε οἱ ἄγαν αἰσιόδοξοι πατριῶται, αἱ νύκαι καὶ τὰ τροπαια τῆς Φουστανέλλας ἐτρόπησαν πρὸς ἄλλα πεδία. Ὑπὸ τὰς πτυχὰς τῆς πολεμοχαροῦς Φουστανέλλας κατὰ τὴν ἐπακολουθήσαν εἰρηνητικὴν περιόδον ὁ υἱὸς τῆς Ἀφροδίτης δεξυτάτα ἐχάλκευε βέλη, ἅτινα ἀμειλίχως ἐπληττοῦ τὰς ἀβρὰς καρδίας τῶν ξένων δεσποινῶν καὶ τῶν δεσποινίδων τοῦ Φαναρίου καὶ εἰς αὐτὴν τὴν ἀκρὸς αὐστηρὰν καὶ ἀριστοκρατικὴν αὐλὴν τοῦ Μονάρχου ἡ πολύπτυχος Φουστανέλλα οὐκ ὀλίγας ἐποιήσατο κατακτήσεις κατὰ τὴν ἐν ἔτει 1836 πρώτην ἐπίσκεψιν τοῦ βασιλέως Ὀθωνος εἰς τὰ ἀνάκτορα τοῦ πατρὸς αὐτοῦ, πρὸς εὐρεσιν νύμφης. Οἱ ἀκολουθοῦντες τὸν βασιλέα τῆς Ἑλλάδος νεαροὶ Ἕλληγες διαγγελεῖς, ἅπαντες εὐσταλεῖς καὶ κομποὶ φουστανελλοφόροι, διεσάλευσαν ἐπικινδύνως τὴν οἰκογενειακὴν ἀρμονίαν τῆς Βαυαρικῆς ἀριστοκρατίας. . .

Τὸν θαυμασμὸν τῆς Φουστανέλλας τῶν Ἑλλήνων καὶ τῆς λοιπῆς χρυσοποικίλου ἀμφιέσεως αὐτῶν οὐδεὶς τῶν ἐπισκεφθέντων τὴν Ἑλλάδα ἐπισήμων ξένων κατὰ τοὺς ἐνδόξους τοῦ Ἀγῶνος χρόνους ἀπέκρυψε πάντες ἐνὶ στόματι ἐμυκτῆριζον τὴν ἀπὸ τῆς ἐλευθεσίας τοῦ Κυβερνήτου Ἰωάν. Καποδιστρίου ἀρξαιμένην τάσιν παρὰ τισι τῶν Ἑλλήνων, νὰ ἀντικαταστήσωσι τὴν ὄραϊαν Φουστανέλλα διὰ τοῦ ἀηδοῦς καὶ ἀήθους στε-

νοῦ ἐνετικοῦ πανταλονίου, ἀποκαλοῦντες ὕβριστικῶς τοὺς φέροντας αὐτὸ ψαλιδόκερμα, μηδὲ τοῦ ἀδελφοῦ τοῦ Κυβερνήτου Βιάρου φειδόμενοι. Περὶ τοῦ ἀντικειμένου τούτου ὁ Λουκιανὸς Davessies de Pontès, ἐπισκεφθεὶς τὴν Ἑλλάδα ἐν ἔτει 1829, γράφει τὰ ἐπόμενα: «Ἡ πόλις» τοῦ Ναυπλίου κατέστη ἔδρα τῆς Κυβερνήσεως» ἐνταῦθα δὲ καὶ ὁ Κυβερνήτης οἰκοδομεῖ ἤδη» ὄραιον ἀνάκτορον διὰ τὰς ἀνάγκας τοῦ Κράτους. Αἱ γυναῖκες ἤρξαντο εἰσάγουσαι τὰς» Παρισινὰς ἀμφιέσεις καὶ σερμούς (modes),» οἱ δὲ ἄνδρες ἀντικαθιστῶντες τὰς ὄραϊας» αὐτῶν Φουστανέλλας διὰ φράκων καὶ παντα-» λονίων» ὁποῖα βεβήλωσις! !»

Ἐν τῇ μεταβατικῇ ταύτῃ καταστάσει ἐπεσκέφθη τὴν Ἑλλάδα, λήγοντος τοῦ ἔτους 1835, ὁ φιλελληνικώτατος βασιλεὺς τῆς Βαυαρίας Λουδοβίκος. Οὗτος ἤρξατο νὰ χαιρετίσῃ τὸν προσφιλῆ αὐτοῦ υἱὸν Ὀθωνα ἐπὶ τοῦ θρόνου τῆς ἀναγεννηθείσης Ἑλλάδος, ἣς τὸ κλέος τοσοῦτον ἐνθουσιωδῶς ὕμνησε, καὶ νὰ θέσῃ τὸν θεμέλιον λίθον τῶν ἀνακτόρων αὐτοῦ ὑπὸ τὴν σκιάν τοῦ Παρθενῶνος καὶ παρὰ τὸν Ναὸν τοῦ Ὀλυμπίου Διός.

Ὁ Λουδοβίκος κατέκρινε τὸν υἱὸν αὐτοῦ διότι ἐξηκολούθει νὰ φέρῃ τὴν βαυαρικὴν στολήν ἐπεθύμησε διακαῶς ὅπως ἐπὶ παρουσίᾳ αὐτοῦ ὁ βασιλεὺς Ὀθων κατὰ τὴν προσεχῆ ἑορτὴν τῆς τρίτης ἐπετειῶς τῆς ἀφίξεως αὐτοῦ εἰς τὴν Ἑλλάδα, ἦτοι τὴν 25^{ην} Ἰανουαρίου 1836, προσέλθῃ εἰς τὸν Ναὸν καὶ παραστῆ εἰς τὴν γενησομένην Δοξολογίαν περιβεβλημένος τὴν εἰδικὴν τῶν Ἑλλήνων ἀμφίεσιν. Ἀτυχῶς ἡ ἔλλειψις καταλλήλου ἑλληνοοραπτου καὶ ἐπιτηδείου χρυσοποικίλου ἐν Ἀθήναις ἀπέβαινε πρόσκομμα εἰς τὸ τοιοῦτο σχέδιον τοῦ Λουδοβίκου τὸ Ναῦπλιον, ἐνθα εὐρίσκατο ὁ ἀριστος τῶν ἑλληνοοραπτῶν, ἀπέχε τῶν Ἀθηνῶν τρεῖς ὅλας ἡμέρας κατὰ ξηρὰν, ἡ δὲ δι' ἰστιοφόρον θαλασσία συγκοινωνία δὲν ἦτο ταχύτερα καὶ ἡ ἐσορτὴ ἦτον ἐγγύς. Ἐκ τῆς ἀμηχανίας ταύτης ὡς ἀπὸ μηχανῆς θεὸς ἀνέλαβε νὰ ἐξαγάγῃ τὸν Λουδοβίκον ὁ εὐγενὴς Ἄγγλος Austin, κυβερνήτης τῆς ἀμοκινήτου πολεμικῆς φρεγάτας «Μηδεῖας», ἣν ἡ ἀγγλικὴ κυβερνήσις εἶχε τάξει εἰς τὴν διάθεσιν τοῦ βασιλέως τῆς Βαυαρίας κατὰ τὴν εἰς τὴν Ἑλλάδα διαμονὴν αὐτοῦ. «Ἡ Μήδεια» ἀπέπλευσεν αἰφνηδῶς ἐκ Πειραιῶς πρὸς ἄγνωστον διεύθυνσιν ὑπὸ τὰ ποικίλα σχόλια τῶν φείποτε κενολογούντων πολιτικῶν, ἐπανήλθε δὲ τὴν ἐπιούσαν ἑσπέραν φέρουσα ὡς ἐν θριάμβῳ τὸν ὑπὸ τοῦ πρώτου δημάρχου Ναυπλιῶν Σπυρίδωνος Παπαλεξοπούλου, ὑψηλῆ βασιλικῆ ἐπι-

ΕΚΠΤΩΤΟΣ ΒΑΣΙΛΙΣΣΑ ΕΝ ΖΑΚΥΝΘΩ

Αλλόκοτος και παράδοξος ή φορά των ανθρώπων. Όπου δήποτε αν στρέψη τις το βλέμμα, πανταχού θα ΐδη το άσταθές και άβέβαιον της τύχης του ανθρώπου, και το άσταθές αυτό ή ιστορία διαρκώς παρουσιάζει. Ο Σοφοκλής έγραφε:

«Τύχη γάρ όρθοί και Τύχη καταρρέπει
τόν εύτυχοῦντα· τόν τε δυστυχοῦντ' αεί»

και εκ των νεωτέρων ο Πανταλίδης:

«Ο βίος τύχης παίγιον, ο κόσμος άβαξ κύβων,
τούς μὲν εις πέρας αίσιον προάγων, τούς δ' εκθλίβων.»

και αυτή τέλος ή Έκκλησία δια Γρηγορίου του Θεολόγου:

«Ψύσει μὲν οὐδέν τῶν ανθρώπινων βέβαιον, οὐδ' όμαλόν, οὐδ' αὐταρκές, αλλά κύκλος τις τῶν ήμετέρων περιτρέχει πραγμάτων, άλλοτε άλλως επί μίας ήμέρας πολλάκις, έστιν ότε και ώρας, φέρων μεταβολάς.»

Περί άτυχοῦς βασιλίσσης, στερηθείσης του θρόνου της, προτιθέμεθα να διαλάβωμεν εις το ιστορικόν μας τουτο σημείωμα.

Όλιγότερον άτυχής των όμοίων της Μαρίας

ΧΟΡΟΣ ΕΙΣ ΑΓΡΙΑΝΟΥΣ ΛΑΚΕΔΑΙΜΟΝΟΣ

ΦΩΤΟΓΡ. Τ. Ρ.

ταγή, άποστελλόμενον Σταύρον Κρεμμύδαν, τόν άριστον έλληνορράπτην και χρυσοποικιλτήν της Πελοποννήσου από των χρόνων της τουρκοκρατίας.

Ο Γερμανός άρχαιολόγος Λουδοβίκος Ρόξς, όστις συνώδευε τόν βασιλέα Λουδοβίκον κατά τας άνά την Έλλάδα περιηγήσεις Αύτου, ούτως άφηγείται το έπεισόδιον τουτο έν τοις οικείοις Άπομνημονεύμασιν: «Μόλις επανήλθομεν (μετά του βασιλέως Λουδοβίκου) εκ μικρού ταξιδίου, «ή Μήδεια» κατά τινα πρωίαν φαίνεται αίφνης έν άμψ, πλέουσα προς άγνωστον διεύθυνσιν άνά τας άκτάς της Πελοποννήσου. Οί πολιτεύομενοι των Αθηνών κατέτριβον τόν νοῦν σχολιάζοντες τά αίτια του ταξιδίου τουτου· τινές υπέλαβον ότι επικίνδυνός τις στάσις έξεργάγη έν Πελοποννήσῳ, ή άλλο τι σοβαρόν έγένετο εκεί όπωσδήποτε. Πλήν το πράγμα ειχεν απλούστατα ως εξής: Ο Βασιλεύς από της άφίξεως Αύτου εκ Γερμανίας έφερεν ευρωπαϊκήν ένδυμασίαν, στρατιωτικήν και πολιτικήν, άλλ' ο Λουδοβίκος συνέστησεν Αύτῳ ήδη να περιβληθῆ την έλληνικήν στρατιωτικήν στο-

λήν, ής ή ωραιότης και κομψότης είναι κατά πολὺ ανωτέρα του ήμετέρου στρατιωτικού ενδύματος. Άτυχώς ο μόνος έλληνορράπτης, ο κεκτημένος την φήμην της ωραιότερας κατασκευής και της επιτηδειότερας κατεργασίας των χρυσῶν και άργυρῶν ποικιλμάτων, εδρίσκειτο έν Ναυπλίῳ, απέχοντι τρεῖς τουλάχιστον ήμέρας κατά ξηράν. Μόλις ο φιλόφρων κυβερνήτης της «Μηδείας» Austin άντελήφθη την ζωηράν επιθυμίαν του βασιλέως της Βαυαρίας και εὐθέως έθετο εις κίνησιν το βαρὺ αὐτου πλοῖον, όπως μεταφέρει εις Αθήνας τόν περίφημον εκείνον άριστοτέχνην, την δε έπιούσαν επανέπλευσεν εις Πειραιά, κομίζων τόν έλληνορράπτην του Ναυπλίου, διασκεδάσας δ' οὕτω και τά νέφη του μεγάλου πολιτικού άπορρήτου...»

Υπό τοιαύτας συνθήκας ο άείμνηστος βασιλεύς Όθων περιεβλήθη το πρώτον, τη 25^η Ιανουαρίου 1836, την έλληνικήν Φυστανέλλαν, ήν αὐτήν ταύτην, επέπρωτο να φέρη έξόριστος και μέχρι του τάφου έν ταις κρύπταις των ήγεμόνων της Βαυαρίας, τη επιτακτική Αύτου έντολή!

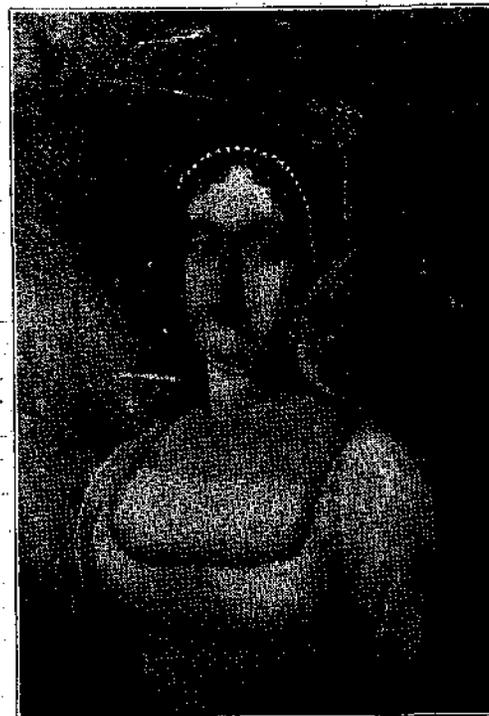
MIX. Γ. ΛΑΜΠΡΥΝΙΔΗΣ

Στουάρτ, Άννης Βόλειν, Αικατερίνης Χουάρδου, Ιωάννας Γρέη, Μαρίας Άντωνέττας και των τελευταίων δολοφονηθεισῶν Έλισάβετ και Δραγίνας, υπήρξε ή βασίλισσα της Νεαπόλεως Κορολίνα, θυγάτηρ Φραγκίσκου του Α' και της αυτοκρατειρας Μαρίας Θηρεσίας. Άφου ο Ναπολέων ο Α' παρεχώρησε το βασίλειον της Νεαπόλεως εις τόν αδελφόν του Ιωσήφ και έτα εις τόν γυναικάδελφόν του Μυράτ, μη θέλουσα να καταθέση την βασιλικήν εξουσίαν, ήν, λόγω άσθενείας, ειχεν αναθέσει εις αὐτήν ο σύζυγός της Φερδινάνδος της Νεαπόλεως, και να υποταχθῆ εις το Σικελικόν σύνταγμα, το δοθέν παρά του βασιλέως κα' εισηγησιν των έν Σικελία επικρατούντων Άγγλων, ήναγκάσθη να εγκαταλίπη την Σικελίαν και να ζητήση άνεσιν των δεινοπαθημάτων αὐτης εις το γενέθλιον έδαφος της Αυστρίας. Της έξορίας ταύτης αίτιος έγένετο ο λόρδος Βέρτιγ, άρχηγός τότε των έν Σικελία Βρεττανικῶν δυνάμεων ανεξέλεγκτος, όστις έλθών εις διενέξεις μετά της βασίλισσης Κορολίνας, φύσει υπερηφάνου και μη νοούσης να υποταχθῆ εις αὐτόν, έλιζούσης δε, ως εκ του προσφάτου γάμου του Ναπολέοντος Α' μετά της ανεψιάς της Μαρίας Λουίζης, την απαλλαγην της άγγλικής πολιτικής και την άδέτησιν του Σικελικού συντάγματος — διότι ο κ. Ο... από πολλοῦ έν τη ύπηρεσία της Άγγλίας διατελών και υπάλληλος της μυστικής άστυνομίας ανεάλυψεν άλληλογραφίαν μεταξύ της ήγεμονίδος ταύτης και ξένης αὐλής¹ — και συναθροίσας έν Πανόρμῳ όλον τόν Βρεττανικόν στρατόν απήλασεν αὐτήν εκείθεν.

Αι νήσοι του Ιονίου, ιδία δε ή Ζάκυνθος, έχρησίμευσαν πάντοτε, ως σταθμοί, όπου πολλοί μὲν επιφανείς κατήρχοντο εκ διαφόρων χωρῶν, χάριν διαμονής ευαρέστου, πολλοί δε πρόσφυγες κατέφευγον καταδιωκόμενοι, χάριν ασφαλείας.

Αι φυσικαί της Ζακύνθου καλλοναί και το φιλόξενον των κατοίκων αὐτης, γνωστά εξ άκοής εις την εκπτωτον βασίλισσαν, συνετέλεσαν ώστε αὐτη διαπλέουσα τά άνατολικά της Μεσογείου μέρη να προσορμηθῆ εις Ζάκυνθον, όπως επ' όλίγον διασκεδάσῃ την άθυμίαν και λύτην της.

¹ F. C. H. Rouqueville, «Ιστορία της Έλλ. Έπαναστάσεως» Τόμ. Γ', σελ. 132 Άπόσπασμα εκ του Ημερολογίου του κ. Ο. Πουκεβίλ. — Botta, «Storia d'Italia» Tom. XXVI, p. 478. — Χιώτου, «Σειράς Άπομνημ. Έπτανήσου» Τόμ. Γ', σελ. 920. — Libro II Processi Verbali 1812 - 1813 και διάφορα έγγραφα του Αρχιεπισκοπείου Ζακύνθου.

Η ΒΑΣΙΛΙΣΣΑ ΚΑΡΟΛΙΝΑ ΤΗΣ ΝΕΑΠΟΛΕΩΣ εκ παλαιάς ελαιογραφίας εδρισσομένης έν Ζακύνθῳ

Τῆ 4^η πρωϊνῆ ὥρα τῆς 19^{ης} Ἰουνίου 1813 ἐθεάθησαν ἐν τῷ λιμένι Ζακύνθου ἠγνωροβλημένα ἐν μονόκροτον καὶ ἰστιοπλοῦντα, ἕτερον μονόκροτον, ἐν δίκροτον καὶ ἐν σκευαγωγόν. Τὸ Λιμεναρχεῖον ἐπέδωκε τάχιστα εἰς τὴν ἀναγνώριση τῶν πλοίων τούτων, ὁμοῦ δὲ ὁ ταγματάρχης, ὁ διευθυντὴς τῆς στρατιῶν. Ἀστυνομίας Γερονσι καὶ ὁ λιμεναρχὴς Γραμματικῶπουλος ἐπέβησαν λέμβοι πρὸς συνάντησιν τῶν ἀνωτέρω πλοίων.

Τὸ πρῶτον μονόκροτον τὸ ὁποῖον ἐπλησίασαν, ἔφερον ἐπὶ τοῦ μεσαίου ἰστού καὶ τῆς πρῆμνης σικελικῆς σημαίας. Ἐρωτηθεὶς ὁ ἐπὶ τῆς γαφύρας τοῦ πλοίου ἀξιωματικὸς περὶ τοῦ τόπου προελεύσεως, ἀπήντησεν, ὅτι ἔδει ν' ἀποταθῶσι πρὸς τὸν πλοίαρχον τοῦ μονοκρότου «Ἐνωσις» τὸν διευθύνοντα τὸν πλοῦν. Ἀνελθὼν ἐπὶ τῆς «Ἐνώσεως» ὁ ταγματάρχης Cust (,) ὁμίλησε μετὰ τοῦ ἐπὶ τῆς γαφύρας ἐν ὑπηρεσίᾳ ἀξιωματικοῦ μέχρι οὗ παρουσιάσθη καὶ ὁ Chamberland, πλοίαρχος τοῦ ἰδίου πλοίου. Ἐκ τῆς ὁμιλίας του ἐνοήθη, ὅτι τὸ ὑπ' αὐτοῦ κυβερνῶμενον πλοῖον ἦτο ἡ «Ἐνωσις», ὅτι τὸ δίκροτον ἦτο τὸ «Leader», ἀμφότερα βρετανικά, ὅτι τὸ ἄλλο μονόκροτον ἦτο ἡ «Ἀθηνᾶ» καὶ ὅτι τὸ σκευαγωγὸν ἦτο σικελικόν. Παρὰ τοῦ ἰδίου Chamberland ἐγένετο γνωστόν, ὅτι ἐπὶ τῆς «Ἀθηνᾶς» ἐπέβαινον ἡ Α. Μ. ἡ Βασίλισσα τῆς Νεαπόλεως μετὰ τῆς Α. Υ. τοῦ Πρίγκηπος υἱοῦ τῆς Λεοπόλδου καὶ ὅτι ἡ μοῖρα προήρχετο ἐκ Ματζόρας, ὁπόθεν εἶχεν ἀποπλεύσει πρὸ πέντε ἡμερῶν προωρισμένη διὰ Ζάκυνθον. Ὑποδείχθητος εἰς τὸν αὐτὸν Chamberland, ὅτι ἡ μοῖρα διὰ τε τὴν προέλευσιν τῆς καὶ τοὺς ἐν Ζακύνθῳ ὑγειονομικοὺς τότε κανόνας, ὑπέκειτο εἰς ἐπταήμερον κάθαρσιν, ἐκεῖνος ἀπήντησεν ὅτι εἶχεν ἀνάγκην ἐλευθεροκοινωνίας, ἵν' ἀποβιβασθῶσιν ἡ Βασίλισσα μετὰ τοῦ Πρίγκηπος υἱοῦ τῆς, τοσοῦτ' μᾶλλον καθόσον τῆ εἶχε δώσει τὸν λόγον τῆς τιμῆς του, ὅτι θὰ ἠλευθεροκοινωνῶν, ἅμα τῷ κατάπλω των εἰς Ζάκυνθον. Ἀκολουθῶντος ἐγκαταλιπόντες τὴν «Ἐνωσιν» μετέβησαν εἰς τὸ Ὑγειονομεῖον, ἔνθα καθυπέβαλον τὰς ληφθείσας πληροφορίας καὶ τὴν περὶ ἐλευθεροκοινωνίας αἴτησιν τοῦ Chamberland.

Συνελθόντες αὐθημερὸν διὰ τὸ κατεπείγον ἐν ἐκτάκτῳ συνεδρίῳ οἱ πρόεδροι τῆς Διοικήσεως Ζακύνθου Σ. Μιχαλίτης, Κ. Λογοθέτης καὶ Δ. Μαρτινέγκος, ὅπως συσχεφθῶσι, ἐπὶ τῶν ληπτέων μέτρων, ἐν σχέσει πρὸς τὴν ἀφίξιν τῆς Βασίλισσας καὶ συζητήσαντες τὴν περὶ ἐλευθεροκοινωνίας αἴτησιν τοῦ Chamberland, ἀπεφάσισαν καὶ ἀπήντησαν πρὸς τὸν αὐτὸν πλοίαρχον διὰ τοῦ ὑπασιπιστοῦ τῆς Διοικήσεως Βαρβιάνη, ὅτι ἡ Διοίκηση οὐδεμίαν ἔχει ἐξουσίαν νὰ διατάξῃ ἐν προκειμένῳ, καθ' ἣν μάλιστα ἐποχὴν καὶ ὁ Βασ. Ἐπίτροπος Cambel ἀπουσίαζε τῆς νήσου,

καὶ ὁ Διοικητὴς περιόδευεν ἀνά τὴν ἐξοχὴν. Συγχρόνως εἰδοποίησαν τὸν Διοικητὴν, συσχεφθῆσαν δὲ καὶ περὶ διαμονῆς τῆς Α. Μ. καὶ τῆς ἀκολουθίας τῆς. Τοιαύτη ὠρίσθη ἡ ἐν Ποταμαῖς ἑπανίς τῶν κομητῶν Χρυσοπλεύρη καὶ αἱ πλησίον οἰκίαι τῶν Ρῶτα καὶ Στρατῆ.

Ἀφικομένῳ τοῦ Διοικητοῦ εἰς τὴν πόλιν, ἐπετράπη ἡ ἐλευθεροκοινωνία, κατὰ δὲ τὴν ἀποβίβασιν τῆς βασίλισσας, ὑποδοχὴ ἐξόχως μεγαλοπρεπῆς ἐγένετο εἰς αὐτήν. Ἄμα ὡς ἐπάτησε τὸ ἔδαφος τῆς ἀποβιβάσεως ἐστρωμένον διὰ ταπήτων, ὁ ἀγγλικὸς στρατὸς παρατεταγμένος ἀπὸ τῆς παραλίας μέχρι τῆς λατινικῆς μητροπόλεως τοῦ ἁγίου Μάρκου, ἐπαρουσίασεν εἰς αὐτὴν ὅπλα, ἐγονάτισαν αἱ Ἀρχαί, ὑπέκλιναν αἱ βασιλικαὶ σημαίαι, τὰ τηλεβόλα τοῦ φρουρίου καὶ τῶν πλοίων ἐκάνονοβόλουν καὶ τὰ κωδωνοστάσια ἐκρούον πανηγυρικῶς. Ἡ βασίλισσα μεταβῆσα ἐν πομπῇ εἰς τὴν λατινικὴν μητροπόλιν ἔτυχεν ἐκεῖ θερμῆς δεξιώσεως ἐκ μέρους τοῦ ἀρχιεπ. ἐπιτρόπου Παλμιδέσα, προὔπαντήσαντος αὐτὴν ἐν τῇ θύρᾳ τοῦ ναοῦ μετὰ τοῦ σταυροῦ καὶ τῶν λαμπάδων καὶ δεηθέντος ὑπὲρ τῆς Α. Μ. καὶ τῆς ἀκολουθίας αὐτῆς. Κατόπιν μετέβη εἰς τὴν ἐν Ποταμοῖς ἢ Πιριπινπῆ ἐν τῷ προαστείῳ Ἀκρωτηρίου καὶ ἐν μαγευτικῇ θέσει ἔπαυεν τῶν ἀδελφῶν Ἰωάννου αὐστριακοῦ προξένου καὶ Πέτρου κομητῶν Χρυσοπλεύρη. Ἐνταῦθα καὶ ταῖς περίε οἰκίας διέμεινεν ἡ βασίλισσα μετὰ τῆς ἀκολουθίας τῆς, ἀμερίστου τυχούσα ἀγάτης καὶ σεβασμοῦ ἐκ μέρους τῶν κατοίκων. Ὁ Πουκεβίλ γράφει ὅτι... Ὁ Κόμης... τῷ διηγῆθη ὅτι εἶπε ποτὲ αὐτῷ ἡ βασίλισσα «ἐπίστευσα ἐπὶ πολὺ, ὅτι ἐγνωρίζον νὰ κυβερνῶ» ἐξῆλθον τῆς ἀπάτης ὅμως ὅτε ἦτον ἀργὰ πλέον. Ἰνα τις διουκίῃ καλῶς τοὺς ἀνθρώπους, ἐξηκολούθησε, πρέπει νὰ ἔχη σπουδάσει αὐτούς ὅπερ ἐγὼ οὐδέποτε ἔπραξα. Ἐὰν ὁ Θεὸς μοι ἐπιτρέψῃ ν' ἀνέλθω ἐκ νέου ἐπὶ τοῦ θρόνου, οὐδὲν ἔσπερῆθην, νέον βίον θ' ἀρχίσω διάγουσα».

Ὅχι ἦτιον ἡ ἐπὶ ἓνα καὶ ἡμισυ μῆνα διαμονὴ τῆς βασίλισσας ἐν τῇ νήσῳ, παρὰ τὴν ἀγάπην, ἧς αὐτὴ ἀπῆλαυεν ἐκ μέρους τῶν κατοίκων, δὲν ἦτο ἀμέτοχος καὶ λυπηρῶν ἐπεισοδίων διότι ὁ στρατηγὸς Κάμπελ, ὃν ἄλλως τε οὐδέποτε ἐδέχθη εἰς ἰδιαίτερον συνέντευξιν, ἦ εἰς ἀπλήν ἐπίσκεψιν, ὑπέκρινεν εἰς τὰς παρακελεύσεις τοῦ λόρδου Βέρτικ, ἀνεπέσσε παρ' αὐτῆ τὰς κατασκοπείας καὶ πολλάκις ἐγένετο πρόξενος δυσαρρεσκείας εἰς τὴν βασίλισσαν. «Ἐκεῖνοι, πρὸς οὓς ἐπετράπη νὰ τὴν πλησιάζωσι, ἐξαιρουμένη ὁ Πουκεβίλ, εἶχον διαταγὴν ν' ἀκούωσι τοὺς λόγους αὐτῆς καὶ ν' ἀναφέρωσιν αὐτοὺς εἰς τὴν Ἀστυνομίαν. Ἀπήτησαν ὅπως τὰ μέλη τῆς κυβερνήσεως, ἅτινα ἐκ καθήκοντος καὶ ἀγάτης ἐπεθύμουν νὰ προσφέρωσι τὰ σέβη αὐτῶν πρὸς τὴν Α. Μ., γίνωσιν οἱ πρῶτοι αὐτῆς κατά-

σκοποι. Πάντες προέκρινον ν' ἀπέκωσι μᾶλλον τῶν ἐπισκέψεων τῆς βασίλισσας, ἢ τοιοῦτο νὰ ὑποδυθῶσι πρόσωπον.

«Ἐκράτει διαρκῶς εἰς τὰς χεῖρας τῆς ριπίδιον, ἐφ' οὗ ἦσαν ἀπεικονισμένοι αἱ πόλεις Νεάπολις καὶ Παλέρμον, τὰς ὁποίας μετὰ ψυχικοῦ ἄλλους παρετήρει. Συγχάκις ἠρέσκετο θεωροῦσα οἰκογενειακὰς εἰκόνας ἐν μικρογραφίᾳ, ἅς διετήρει ἐντὸς πυξίδος καὶ δεικνύουσα ταύτας: Ἰδοὺ ἡ ἀδελφῆ μου Ἀντωνέττα, μοῦ εἶπεν ἡμέραν τινά, καὶ ἀφθονα δάκρυα ἐπλήρωσαν τοὺς ὀφθαλμούς αὐτῆς. Ἰδοὺ ὁ σύζυγος αὐτῆς Λουδοβίκος ΙΣΤ'. Κυρία μου, τῆ λέγω, ὑπάρχει καὶ ἄλλη ζωὴ: — Ἄ! παραφύρως δρᾶττομαι τῶν παρηγόρων τούτων λόγων» καὶ ἐπὶ πολλὰς ἡμέρας ἐπανελάμβανεν αὐτοὺς, μετὰ τῶν ὀνομάτων Ἀντωνέττα καὶ Λουδοβίκος.

«Ἡ Α. Μ. ἐξήτησε τὴν σύνταξιν μικροῦ λεξικοῦ ἑλληνικοῦ, διὰ νὰ δύναται νὰ συνεννοηται περὶ τῶν ἀναγκαιούτων αὐτῆ. Οἱ ὀφθαλμοὶ αὐτῆς συνεχῶς ἐπληροῦντο δακρύων, ὅτε ἤκουε τὰς ἐπευφημίας ἐκείνων, οἵτινες ἠρῆφον τὰς λόγους, ἵνα κράξωσι: Ζήτω ἡ Καρολίνα...»

Τὴν διαγωγὴν τοῦ Ἄγγλου στρατηγοῦ Κάμπελ μὴ ἀνεχομένη ἐπὶ πλέον ἡ βασίλισσα καὶ ἐπιθυμοῦσα, ἵνα ὅσῳ τάχιον ἀπαλλαγῇ τοῦ ὄχληροῦ ἐκείνου κατασκοποῦ, ἀπεφάσισε ν' ἀναχωρήσῃ τῆς νήσου, καταλείπονσα μνήμην ἀληστον τῆς εὐγενείας τῆς ψυχῆς καὶ τῆς γενναϊότητος τῆς καρδίας τῆς. «Ὅτε ἐπεβίβασαν αὐτὴν διὰ Κωνσταντινούπολιν, γράφει ὁ Πουκεβίλ μεγαλοφώνως εἶπε: Βεβαιώσατε τοὺς Ζακυνθίους, ὅτι ἀναχωρῶ εὐχαριστημένη, ἵαν εὐχαριστημένη ἐκ τῆς διαγωγῆς αὐτῶν ἐπιθυμῶ δὲ νὰ τύχω τῆς ἐνκαιρίας, ὅπως ἀποδείξω αὐτοῖς τὴν εὐγνωμοσύνην μου. Οἱ λόγοι οὗτοι δὲν ἐλησμονήθησαν, καὶ ὁ κ. Ο... ὅστις ἦτο ἐπιτηρητὴς αὐτῶν τῷ 1821, κάλλιστα ἐνεθυμήθη τὴν στοργὴν, δι' ἧς οὗτοι περιέβαλον βασίλισσαν προγεγραμμένην».

Ἡ οἰκογένεια τῶν Κουερίνου - Χρυσοπλεύρη διατηρεῖ εἰσέτι ἐν ἐλαιογραφίᾳ τὴν εἰκόνα τῆς ἐκπύτου βασίλισσας Καρολίνας, ἡ ὁποία, ὅπως μοῦ ἔλεγε, κατὰ τὴν ἐνταῦθα διαμονὴν του, ὁ ἀρχιδουξ τῆς Αὐστρίας Λουδοβίκος Σαλβατώρ, μεγάλην ἔφερε τὴν ὁμοιότητα πρὸς ἄλλας, τὰς ὁποίας εἶχεν ἴδῃ, ὡς ἐπίσης διατηρεῖ τῆς αὐτῆς βασίλισσας ἐπιστολάς, ἧδη τὸ πρῶτον δημοσιευομένας κατὰ μετὰφρασιν ἐκ τῆς ἰταλικῆς. (Ἡ βασίλισσα ἀνεχώρησεν ἐκ Ζακύνθου τῆ 22 Ἰουλίου 1813 διὰ Κωνσταντινούπολιν).

ΕΠΙΣΤΟΛΗ Α'

«Δεχθῆτε, ἀγαπητὴ κόμη, τὰ εὐκρινῆ συγχαρητήριά μου διὰ τὴν αἰσίαν ἀπόκτησιν ὠραίου τέκνου, τὸ ὁποῖον ἡ καλὴ σας κόρη ἔφερεν εἰς τὸν κόσμον. Ἐλπίζω καὶ ἐπιθυμῶ, ὅτι θ' ἀξίω-

ῆτε νὰ τὸ ἴδῃτε μεγάλον, τοῦλάχιστον αὐτὴ εἶναι ἡ εὐχὴ μου. Σᾶς παρακαλῶ νὰ διαβιβάσετε τὰς προσφορὰς μου πρὸς τὴν ἀγαπητὴν λεῶν, τὴν ὁποίαν θὰ λάβω τὴν εὐχαρίστησιν, ἅμα ὀλίγον ἀποκατασταθῆ ἡ ὑγεία τῆς, νὰ ἴδω καὶ τὴν διαβεβαιώσω, καθὼς καὶ ἄσασαν τὴν ἐντιμον οἰκογενεῖάν τῆς, περὶ τῆς εὐκρινοῦς ἐπιτημέσεως καὶ τῆς ἀληθοῦς καὶ αἰωνίου εὐγνωμοσύνης, μεθ' ἧς διατελῶ προσφιλεστάτη σας φίλη.

Ζάκυνθος τῆ 13 Ἰουλίου 1813

ΚΑΡΟΛΙΝΑ

ΕΠΙΣΤΟΛΗ Β'

«Τὸ ἐνδιαφέρον τὸ ὁποῖον εἰς πᾶσαν περιστασίαν ὑπὲρ ἐμοῦ ἐξεδηλώσατε, μοῦ ἐπιβάλλει νὰ σᾶς καταστήσω γνωστόν, ὅτι ἔφθασα αἰσίως εἰς Κωνσταντινούπολιν τῆ 13 Σεπτεμβρίου. Τὸ ταξιδίον μου διήρκεσεν ἀκριβῶς δώδεκα ἡμέρας, χωρὶς τεκμημίαν, περιοσώτερον δ' ἔμεινα εἰς Μανδρῆ, καθὼς εἰς Τένεδον, καὶ τοῦτο, ἕνεκα ἐναντίων ἀνέμων, ἐλλείψεως φαρμακίων καὶ ἀδείας εἰσπλου. Ἐύρον τὴν Κωνσταντινούπολιν καὶ προπάντων τὸν Βόσπορον ἀληθῶς ἐξαισίως καὶ ἀνεκφράστου ἀπόψεως. Ἡ ὑγεία μου ἀντέσχευ, ἀλλ' ἤδη ἀρχεταὶ τὸ κοπιωδέστερον καὶ δυσχερέστερον μέρος, εἴτε διότι θὰ ταξιδεύσωμεν τὴν Μαύρην Θάλασσαν, κατ' αὐτὴν τὴν ἐποχὴν, εἴτε διότι θὰ ὀδοιορῶσωμεν μέσῳ ἀθλίων ὁδῶν ἕνεκα τῆς πανάλους, ἡ ὁποία ἐξηλωμένη πανταχοῦ παρέχει διαρκεῖς φόβους. Ἐπιθυμῶ πολὺ νὰ μάθω περὶ τῆς ὑγείας σας, καθὼς καὶ περὶ τῆς τῶν θυγατέρων καὶ ἀνεψιῶν σας, τοὺς ὁποίους δὲν λησιμονῶ. Σᾶς παρακαλῶ νὰ χαίρετῆτε ἐξ ὀνόματός μου ὅλους ὅσοι μ' ἐνθυμῶνται καὶ νὰ τοὺς διαβεβαιώσετε περὶ τῆς αἰωνίου εὐγνωμοσύνης τὴν ὁποίαν αἰσθάνομαι παντοεινῆν πρὸς τοὺς ἀγαθοὺς καὶ φιλόφρονας Ζακυνθίους. Ἦδη, ἕνεκα τῆς κηρύξεως τοῦ πολέμου, ἀναμένομεν μεγάλα γεγονότα, εἴθε δὲ ν' ἀποβῶσιν εὐνοϊκά. Ἐναγωνίως ἀναμένο νὰ μάθω περὶ τῆς ὑγείας σας, ἡ ὁποία ἐλπίζω ὅτι ἔχει καλῶς. Θεωρεῖτε με πάντοτε ἀγαπητὴν σας καὶ ἀφροσωμένην

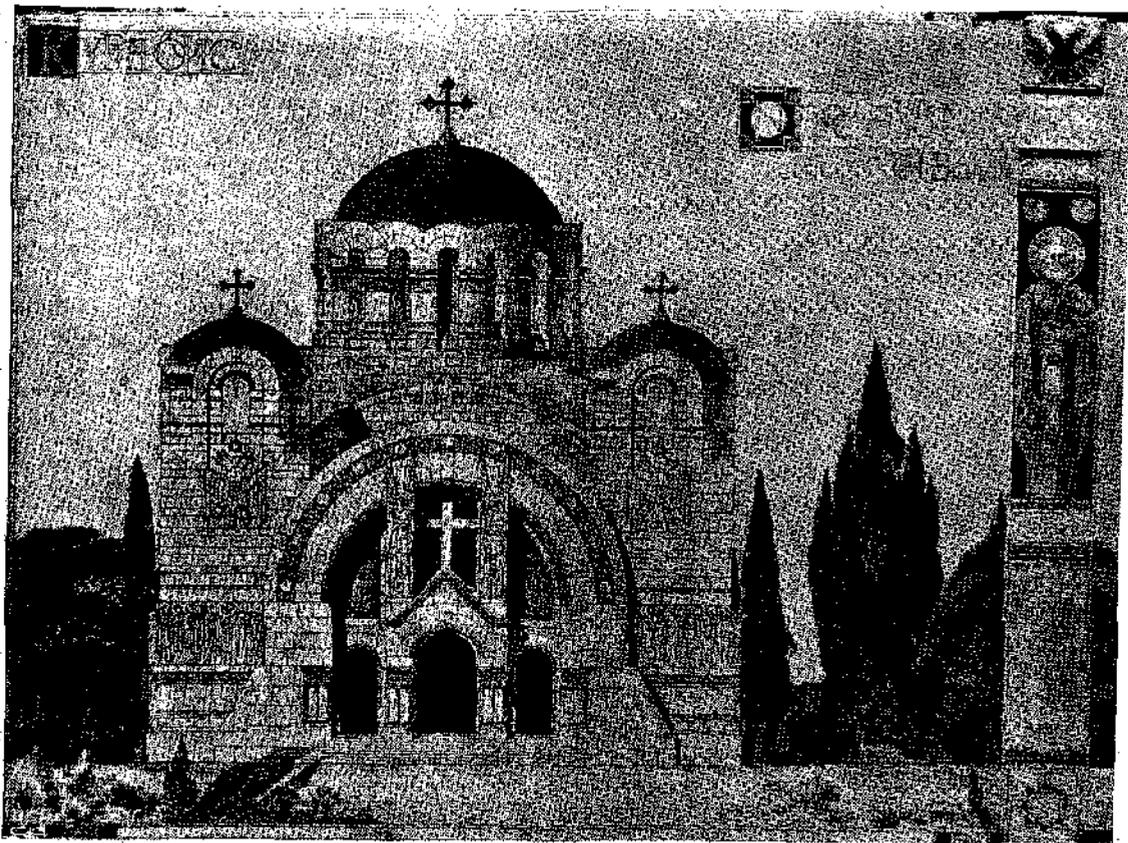
ΚΑΡΟΛΙΝΑ

Βουγιόκ Δερεῖ τῆ 17 Σεπτεμβρίου 1813.

«Σᾶς ἐγγλεῖω ἐπιστολὴν τοῦ ἰδιαίτερου γραμματέως μου διὰ τῆς ὁποίας παρακαλεῖσθε νὰ παρασχετε τὴν προστασίαν σας εἰς ὅσους ἰδικούς μου αὐτόθι εὐρίσκονται, θέλετε δὲ ἀποζημιωθῆ γενναίως. Θὰ εἶναι μία ἐπὶ πλέον ὑποχρέωσις πρὸς ὑμᾶς. Ὑγιαίνετε».

«Ἐπιτιμῶτα Κ^ς II,

«Ἡ Α. Μ. ἡ Βασίλισσα τῶν Δύο Σικελιῶν, ἡ Κυρία μου, με διατάσσει νὰ παρακαλέσω τὴν Ὑμ. Ἐξοχ. ὅπως, εὐαρεστούμενος, πληρώσῃτε τὸ ποσὸν Λ. 407 καὶ 3 πιάστρων κατὰ τὴν ἐγκλειομένην σημειώσιν εἰς τὸν πλοίαρχον τῆς πολά-

ΤΟ ΤΕΛΙΚΟΝ ΣΧΕΔΙΟΝ ΤΟΥ ΝΑΟΥ ΤΟΥ ΑΓ. ΝΙΚΟΛΑΟΥ ΔΙΑ ΤΟΝ ΒΟΔΟΝ - ΚΥΡΙΑ ΟΥΣΙΣ

ΥΠΟ Α. ΖΑΧΟΥ
Φωτογρ. Ε. Σανθοπούλου

κρας, «St. Antonio» κ. Γαλιάνου. Βίσκον και τους εις την υπηρεσίαν του, τους οποίους αφήκεν εν Ζακύνθω, και διά την πληρωμήν του ποσού τούτου η Ύ. Έ. θέλει πέμψη συναλλαγματικήν προς τους εν Βιέννη αδελφούς Smitper, η οποία άμέσως θα έξοφληθῆ. Η Α. Μ. έλπίζει, ότι, όσάκις τα εν λόγω πρόσωπα εφύσονται αυτόθι, θα εύαρεστηθῆτε να τοις φανῆτε πρόθυμος μετά τῆς συνήθους προς τὸ ύψηλόν Αὐτῆς πρόσωπον άφοσιώσεως και θέλει πάντοτε εύγνωμονεῖ προς ύμᾶς. Έκτελών τὰς διαταγὰς τῆς Α. Μ., λαμβάνω τὴν εύχαρίστησιν να δημοσιεύμαι μετά σεβασμοῦ.

Τῆς Ύμ. Έξοχότητος Κ. Κε Κόμη Χρυσοπλεύρη
Άφοσιωμένος και ταπ. δοῦλος

ΑΝΤΩΝΙΟΣ ΑΑΝΤΣΑΣ, Έπίτροπος τῆς Α. Μ.

Βουγιούκ-Δεσφ, 17 Σεπτεμβρίου 1813.

ΕΠΙΣΤΟΛΗ Γ'

«Εντιμότατε και Σεβαστέ μοι Κε Κόμη,

«Συνεπὴς προς τὴν δοθείσαν εις ύμᾶς ύπόθεσιν, σὰς δίδω τὸ βραχὺ δρομολόγιον τοῦ ταξειδίου τῆς Α. Μ. τῆς Κυρίας μου. Αναχωρήσαντες ἐκ

Ζακύνθου, μετά ώραιόν πλοῦν ἕξ ἡμερῶν ἠναγκάστημεν ἔνεκα κακοκαιρίας ν' ἀγκυροβολήσωμεν εν Μανδρῆ τῆς Δειβαδίας. Μετά πέντε ἡμέρας ἀνεπετάσαμεν τὰ ιστία και ἐνίος τριάκοντα ώρῶν προσωρμίσθημεν αἰσίως εις Τένεδον όπου παρεμείναμεν μήνα περίπου, διαπραγματευόμενοι τὸν εἶσπλον εις Δαρδανέλια. Ἄλλ' ἡ Ύψηλή Πύλη δὲν ἠθέλησε να ἐπιτρέψη εις τὰ πλοῖα τὴν διόδον, παρεχώρησε δὲ εις τὴν Α. Μ. μίαν κορβέταν τῆς μετά δύο μεταγωγικῶν και τὰ προς συντήρησιν Αὐτῆς τε και τῆς ἀκολουθίας Τῆς. Η Α. Μ. διατάξασα τὸν ἀφοσιωμένον τοῦ ταχύπλου, ἐναύλωσε τὰ δύο μεταγωγικά και ἀποῦ ἠύχαρίστησε τὸν Σουλτάνον, εἰσέπλευσε μετά τῶν πλοίων τῆς τῆ 9 Σ/βρίου. Ἐν Δαρδανελίοις ἔτυχεν ὄλων τῶν τιμῶν τῶν φρουρίων ἐκείνων, ὁ δὲ φρούραρχος (Disdari) αὐτῶν τῆ ἔστειλεν ἀναψυκτικά μετά φιομανιόν ὅπως γίνεται δεκτῆ πανταχοῦ, κατὰ τὰς διαταγὰς τοῦ Διβανίου. Τῆ 13 ἐφθάσαμεν αἰσίως εις Βουγιούκ-Δεσφ εις τὸ στενὸν τῆς Μαύρης Θαλάσσης. Η Α. Μ. κατόκησεν εις τὴν οἰκίαν ἡ κιδσκιον τοῦ πρεσβευτοῦ τῆς κόμ. Ludolf όπου ἐδέχθη τὴν ἐπίσκεψιν τοῦ αὐστριακοῦ πρέσβεως

μετά τῆς οικογενείας του, τοῦ ρώσσου πρέσβεως Ἰταλίνση, τοῦ ἄγγλου πρέσβεως Liston, τοῦ λατίνου ἀρχιεπισκόπου Κωνσταντινουπόλεως, τοῦ ἀρμενοκαθολικοῦ ἐπισκόπου κλπ. και παρὰ τοῦ Σουλτάνου τὴν συνήθη ἡμερησίαν ἐπιχορήγησιν, ἣν ἡ Α. Μ. οὐδόλως ἐδέχθη, καίτοι ὁ Σουλτάνος ἐπέμενε να μὴ ἀποποιηθῆ ταύτην ἡ Α. Μ.
«Δὲν ὀμιλῶ περὶ τῶν καλλονῶν τῶν μερῶν τούτων, διότι τὰ γνωρίζετε πολὺ καλά. Η Α. Μ. νόησασα ὅτι σὰς γράφω, με διατάξε να σὰς γνωρίσω, ὅτι οὐδέποτε θα λησμονήση τὸν γενναῖον φίλον τῆς κόμ. Χρυσοπλεύρην και τοῦτο πράττω μετ' ἀληθοῦς εύχαριστήσεως. Εὐελπιστῶ ὅτι ἡ ὑγεία σας βαίνει βελτιουμένη και ὅτι αἱ εύγενέσταται κόραι σας, οἱ κ. κ. γαμβροὶ σας χαιρουν ἄκραν ὑγείαν. Ἐν τέλει εἶμαι εις τὰς διαταγὰς σας και παρακαλῶ να με θεωρῆτε πάντοτε

Τῆς Ύμ. Έξοχ. άφοσιωμένον και ταπ. δοῦλον
ΚΥΡΙΑΚΟΣ ΓΡΕΚΟ.

Βουγιούκ- Δεσφ τῆ 17 Σεπτεμβρίου 1813.

ΕΠΙΣΤΟΛΗ Δ'

«Κα Μαριέτταν Χρυσοπλεύρη,

«Εν Ὁδησσῷ τῆ 17 Νίβριον 1813

«Μετά μεγάλης συγκινήσεως ἐλήφθη ἡ ἀπὸ 26 Σεπτεμβρίου φιλικῆ ἐπιστολή σας, εν τῆ ὁποία ἐτι μᾶλλον θαυμάζω τὰ λεπτὰ αἰσθήματά σας,

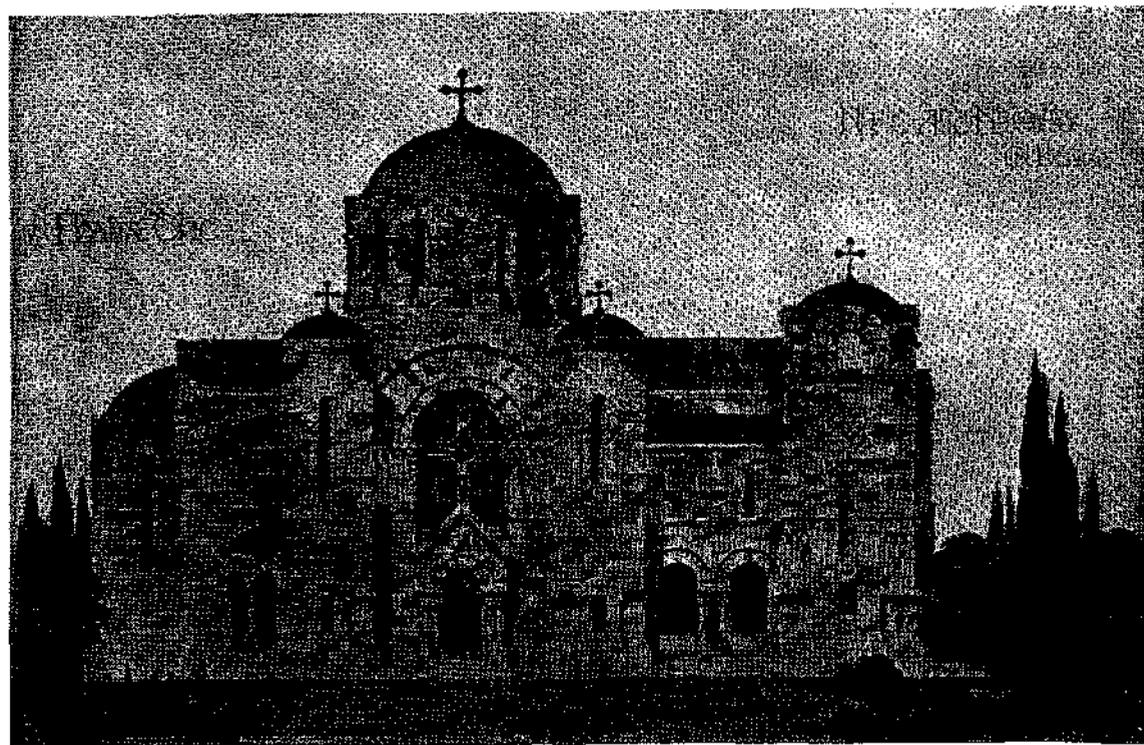
ἐνῶ συγχρόνως αἰσθάνομαι ζωηροτάτην λύπην διά τὴν ἀπώλειαν ἀρίστου πατρός, ἀνδρός εύθιτάτου, ἀνθρώπου εις ἄκρον ἐναρέτου. Συμμερίζομαι τὴν λύπην σας και ἐγὼ και θρηνώ ὄχι δλιγώτερον ἀπὸ σὰς τοιαύτην ἀπώλειαν, και τοι ἡ θλίψις μου γίνεται δλιγώτερον βαρεία ἐπὶ τῆ σκέψει, ὅτι εν τῆ οικογενείᾳ αὐτοῦ θα ἐπανεύρω πάντοτε τοὺς ἀγαθοὺς καρποὺς τῆς ἀγιωτέρας ἀνατροφῆς, ἡ ὁποία πρέπει πάντοτε να σὰς κρατῆ συνδεδεμένους, ὡς ὑπογραμμὸν ἔχοντας τὴν παραδειγματικὴν αὐτοῦ ζωὴν. Οὕτω πράττουσα ἐστὲ βεβαία περὶ τῆς συνεχείας εἰλικρινεστάτης στοργῆς και ἀδιαλείπτου σεβασμοῦ, ὃν πάντες ἀνεξαιρέτως θα αἰσθάνωνται προς τὴν οἰκογένειαν Χρυσοπλεύρη. Δεχθῆτε εύμενῶς τὰς φιλοστόργους ταύτας ἐκφράσεις μου προελθούσας ἐξ ἀληθοῦς ἐνθουσιασμοῦ προς τὸν ἀξιόλογον ἐκείνον ἄνδρα, βεβαιωθῆτε δ' ἐτι μᾶλλον ὅτι τὸ αὐτὸ σέβας, τὴν αὐτὴν στοργὴν, τὴν πλήρη ἐμπιστοσύνην θα ἔχω αἰωνίως δι' ὄλους σας και με τὰ αἰσθήματα ταῦτα θεωρεῖτε με ἀπαρεγκλίτως πάντοτε

Ἄληθῆ και εἰλικρινῆ σας φίλην
ΚΑΡΟΛΙΝΑ.

ΕΠΙΣΤΟΛΗ Ε'

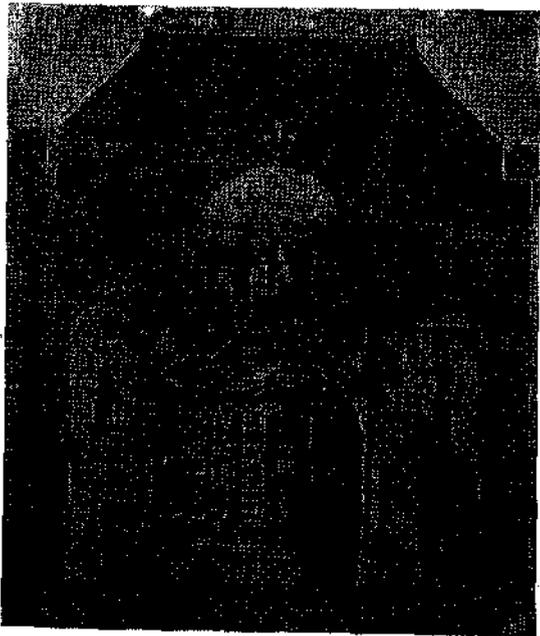
«Κα Μαριέτταν Χρυσοπλεύρη,

«Δὲν ἐπεθύμουν ν' ἀνανεώσω τὴν θλίψιν σας ἐκφράζουσα τὴν ἄπειρον λύπην μου ἐπὶ τῷ

Ο ΝΑΟΣ ΤΟΥ ΑΓ. ΝΙΚΟΛΑΟΥ, ΠΑΛΑΙΑ ΟΥΣΙΣ

ΥΠΟ Α. ΖΑΧΟΥ
Φωτογρ. Ε. Σανθοπούλου

Ο ΝΑΟΣ ΤΟΥ ΑΓ. ΝΙΚΟΛΑΟΥ — ΥΠΟ Α. ΖΑΧΟΥ
Όμοια όψη

ακούσεται της σκληρᾶς ἀπωλείας τοῦ ἀξιολόγου καὶ σεβαστοῦ πατρὸς σας. Ὁ Θεὸς τὸν ἐδέχθη εἰς τοὺς κόλπους του ἐπαξίως τῶν πολλῶν ἀρετῶν του. Ἄλλ' ἢ ἀπώλεια εἶναι πάντοτε λυπηρὰ καὶ αἰσθητῆ, σὰς παρακαλῶ δὲ νὰ ἐμφράσετε τὰ αἰσθητά μου ταῦτα πρὸς τὴν ἀδελφήν σας καὶ πιστεύσατε ὅτι ἰσοβίως θὰ τηρήσω ἐν τῇ καρδίᾳ μου αἰωνίαν ἀφοσίωσιν καὶ εὐγνωμοσύνην. Εὐρίσκομαι πρὸ 15 ἡμερῶν ἐν Ὁδησσῷ ὑπὸ αὐστηρὰν κἀθαροσιν, κατόπιν ὀχληροτάτου ταξιδίου. Μόλις ἢ κἀθαροσίς μου λήξη, θὰ σπεύσω εἰς Γερμανίαν, ἀλλ' ὅπου δῆποτε εὐρεθῶ θὰ εἶμαι πάντοτε εὐγνώμων πρὸς σὰς καὶ θὰ διατηρῶ αἰωνίαν καὶ προσφιλή ἀνάμνησιν. Ὑγιαίνειτε.

Εὐκρινῆς καὶ ἀληθῆς φίλη σας
ΚΑΡΟΛΙΝΑ.

ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΣΤ'

« Ἐξοχωτάτη καὶ σεβαστή μου Κ^α Κόμησσα,

« Τὴν ἀπὸ 17 Σεπτεμβρίου εὐγενεστάτην ἐπιτολήν σας ἔλαβον ἐν Βουγιούκ-Δερὲ ὀλίγας ἡμέρας πρὸ τῆς ἀναχωρήσεώς μου δι' Ὁδησσόν, ἕνεκα ὅμως ἐλλείψεως μέσων, ἀποκρίνομαι εἰς σὰς τόσῳ βραδέως. Δὲν ὀμιλῶ περὶ ἀπωλείας, ἢ ὅποια τοὺς πάντας ἐλύπησε καὶ μεγάλως ἐθλίψε τὴν Α. Μ. διὰ νὰ μὴ ἀνοίξω ἐν νέου τόσῳ πρόσφατον πληγὴν, ἀλλ' ὅμως δὲν παραλείπω νὰ σὰς βεβαιώσω, ὅτι ὑπέβαλον εὐπειθῶς πρὸς τὴν Α. Μ. ὅσα εὐηρεστήθητε νὰ μοῦ ἀνακοινώ-

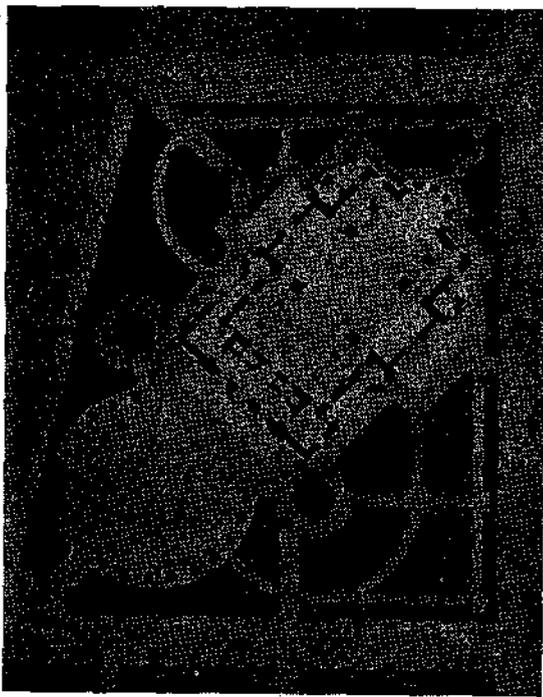
σετε ἐν σχέσει πρὸς τὰ ἐκ Μεσσηνίας κομισθέντα ἔγγραφα. Ἡ Α. Μ. εἰς ἣν εἶπον ὅτι γράφω πρὸς σὰς, με διατάσσει νὰ σὰς γνωρίσω, ὅτι εὐχαρίστησιν θὰ αἰσθάνεται, ὅσῳκιν δύναται νὰ σὰς φαίνεται ὀφείλιμος. Ἐγὼ ἐπομένως δὲν λείπω τοῦ νὰ σὰς καταστήσω γνωστὰ τὰ γενναῖα ταῦτα αἰσθήματα τῆς Α. Μ. πρὸς σὰς, ἐξοχωτάτη Κυρία. Τὸ ἐπ' ἐμοὶ αἰωνίως θὰ εὐγνωμονῶ ἐπὶ τῇ εὐμενείᾳ σας μερίμνη τοῦ νὰ κάμετε μνησίαν τοῦ ὀνόματός μου πρὸς τὴν Α. Ε. τὸν Μοτσενίγον καὶ ἐνισχύσετε ταύτην διὰ τῆς συστάσεώς σας. Δὲν ἤλπίζον νὰ τύχω τοιαύτης φιλοφροσύνης, ἐκ μέρους τόσῳ εὐγενοῦς Κυρίας ὅμως τὰ πάντα δύναται τις νὰ ἐλπίζῃ, διὸ καὶ αἰωνίως τῇ εἶμαι ὑπόχρεος. Ἀπασαί αἱ ἐδῶ Κυρίαί σας προσκυνοῦν, παρακαλεῖσθε δὲ νὰ μὲ τιμῆσετε ἐν Βιέννῃ διὰ διαταγῶν σας καὶ εὐαρεστηθῆτε νὰ διαβιβάσετε τὰς προσήσεις μου πρὸς τὸν ἐντιμώτατον σύζυγόν σας.

« Σὰς παρακαλῶ ὅταν ἰδῆτε τὸν κόμητα κ. Σολομόν νὰ τὸν προσκυνήσετε ἐκ μέρους μου. Ἀσπαζόμενος μετὰ σεβασμοῦ τὰς χεῖρας σας ὑποσημειοῦμαι.

Τῆς Υ. Ε. ἀφοσιωμένος καὶ ταπεινὸς θεράπων
ΔΟΜΕΝΙΚΟΣ ΓΡΕΚΟ

Τῇ Α. Ε. Κα Κα Κομήσση Κουερίνου

τὸ γένος Χερουσιεύρη
Εἰς Ζάκυνθον»

Ο ΝΑΟΣ ΤΟΥ ΑΓ. ΝΙΚΟΛΑΟΥ — ΥΠΟ Α. ΖΑΧΟΥ
Τοπογραφικὸς χάρτης

Ὁ ἐγκαρδιὸς πόθος καὶ αἱ εὐγενεῖς διαδόσεις τῆς ἐπιτάτου βασιλίσσης Καρολίνας, ὅπως δυνηθῆ μίαν ἡμέραν νὰ ἐκδηλώσῃ ἐμπράκτως τὴν εὐγνωμοσύνην τῆς πρὸς τὸν λαὸν τῆς Ζακύνθου, δὲν ἔμελλε νὰ πραγματοποιηθῶσι, διότι αἱ εὐτελεῖς δι' αὐτὴν ἡμέραι δὲν ἐπανήλθον πλέον κλει-

ουσα ἡρόμα τοὺς ὀφθαλμοὺς μετὰ ἔτη εἰς τὸν αἰώνιον ὕπνον, ἀναπαρίστα μετὰ τῶν ἄλλων προσφιλῶν τῆς μορφῶν καὶ τὴν εἰκόνα τῆς ἐρατεινῆς μας νήσου Ζακύνθου, ὅπου τόσων δειγμάτων εὐκρινοῦς ἀγάπης καὶ ἀπροσποίητου συμπαθείας ἔτιχε κατὰ τὴν ἐν αὐτῇ διαμονὴν τῆς.

Ζάκυνθος 1910

ΛΕΩΝΙΑΑΣ Χ. ΖΩΗΣ

ΚΕΦΑΛΗ ΚΟΡΗΣ ΕΝ ΤΕΓΕΑΙ.

Μίαν ὥραν νοτίως τῆς Τριπόλεως ἐν τῷ μέσῳ τῆς θελατικῆς πεδιάδος τῆς Τεγέας εἶναι τὸ χωρίον Πιαλή, ὅπου τὰ ἔρειπια τοῦ ναοῦ τῆς Ἀλέας Ἀθηναῖς καὶ τὸ ἀριστούστατον Μουσεῖον. Ἐπαρχιακῶν Μουσείων περὶ οὐ ὅμως δύναται νὰ λεχθῆ ὅτι εἶναι τὸ πρῶτιστον ἐν τῷ κόσμῳ Μουσείον Σκόπα, διότι οὐδαμοῦ ἄλλοῦ διατηροῦνται πλείονα ἔργα τοῦ γίγαντος τούτου τῆς ἀρχαίας καλλιτεχνίας. Ἀλλὰ τὸ κάλλιστον κειμήλιον τοῦ Τεγεατικοῦ Μουσείου, κεφαλὴ μαρμαρίνη ἐξ ἀγάλματος νεάνιδος, εὐρεθείσα πρὸ 10 ἐτῶν μετὰξὺ τῶν συντριμμάτων τοῦ ναοῦ, δὲν εἶναι βέβαιον ἂν ἀνήκῃ εἰς τὸν μέγαν καλλιτέχνην. Εἶναι ὅμως βέβαιον ὅτι εἶναι ἐκ τῶν πρῶτιστων ἐλληνικῶν καλλιτεχνημάτων καὶ ἀναμφιβόλως ἢ καλλίστη κεφαλὴ ἐξ ὅσων ὑπάρχουν εἰς τὰ ἐν Ἑλλάδι Μουσεία.

Τοιοῦτον ἀριστούργημα, ἐφάμιλλον πρὸς τὸν ὑπέροχον Ἐρμῆν τῆς Ὀλυμπίας, δὲν ὄφειλε νὰ εἶναι γνωστὸν μόνον εἰς τὸν στενὸν κύκλον τῶν ἀρχαιολόγων. Πάντες οἱ ἔχοντες ὅπωςδήποτε ἀνοικτοὺς τοὺς ὀφθαλμοὺς εἰς τὸ ὄραϊον καὶ πάντες οἱ ὀλίγον ἢ πολὺ φιλόμαχοι πρέπει νὰ γνωρίσωσι τὸ ἔργον ἐξ αὐτοψίας. Φωτογραφία, ὡς αἱ κατωτέρω, ὡς καὶ πᾶσαι αἱ τοιαῦτα ἀπεικονίσεις μέρος μόνον τῆς δυνάμεως τοῦ πρωτοτύπου ὑπὲρ ἑαυτῶν δύναται νὰ ἀξιώσων. Ἄλλ' οἱ μεταβαίνοντες εἰς Τεγέα ἀπέρχονται ἐκεῖθεν μετὰ τὴν βεβαιότητα, ὅτι εἶδον κατὰ τὴν ἀνέλπιστον, ὅτι παρεστάθησαν εἰς ἀληθῆ ἀποκάλυψιν τῆς δαιμόνιας δυνάμεως τῆς Τέχνης καθόλου.

— Πολὺ ὄραία κεφαλὴ! Θὰ ἀναφωνήσῃ ἀμέσως ὁ ἐπισκέπτης τοῦ Τεγεατικοῦ Μουσείου εἰσερχόμενος εἰς τὴν αἴθουσαν τῆς Ἀλέας. — Ἐξοχος! Θὰ εἶπῃ μετ' ὀλίγον, ὅταν ἀπαλλαγθῆς τῶν ἐνοχλήσεων ἐκ τῶν μικρῶν βλαβῶν τῆς ἐπιδερμίδος καὶ περιελθῶν ἴδη πανταχοῦ τὴν αὐτὴν θαυμασίαν ἐργασίαν. Ἐν τέλει θελγόμενος αἰεὶ μᾶλλον δὲν θὰ εὐρη καταλλήλους λέξεις καὶ ὅταν περιβάλλον τὸ ὄλον προσβλέψῃ μάλιστα πρὸς τοὺς ἀπείρως γλυκεῖς ὀφθαλμοὺς θὰ μείνῃ ἀφανὸς ὑπὸ μόνον τοῦ θαυμασμοῦ.

Ποῦ κείται λοιπὸν τὸ μυστήριον τοῦ ἰσχυροῦ

τούτου θελγῆτρον; Μὴ εἶναι τὸ κάλλος καὶ ἡ συμμετρία τῶν χαρακτηριστικῶν τοῦ προσώπου; μὴ εἶναι ἡ θάλλουσα ὑγεία τῆς νεανικῆς ταύτης φυσιογνωμίας; Ὁχι. Δὲν φαίνονται ταῦτα ἀρκετὰ. Κάτι τι ἄλλο πρέπει νὰ εἶναι, διότι, ὅπου προέχει, δὲν εἶναι ἡ ἄδικη ὀφθαλμῶν τοῦ προσώπου. Προέχει ἡ θεῖα ἀγνότης, κόρης μετριόφρονος, βυθισμένης μετ' ἀβρότητα εἰς οὐρανίαν σκέψιν. Οὐδαμάθεν καταβάλλεται πρὸς τοῦτο ἡ ἐλαχίστη δύναμις ἢ προσπάθεια. Διότι ἀνεύξομεν τὴν ψυχὴν αὐτὴν τῆς πνευματικῆς εὐγενείας, τὸ ἀγλαὸν πρόσωπον κόρης τοῦ Ὀλύμπου.

Ἐν τούτοις τὰ συστατικὰ τῆς παγκάλου ταύτης πνευματικῆς εἰκόνας εἶναι τὰ χαρακτηριστικὰ τοῦ προσώπου, τὰ ὅποια πρέπει νὰ ἐξετάσωμεν, ἵνα ἀνεύρωμεν τὸν ἀληθῆ λόγον τῆς ἰσχυρᾶς ἐντυπώσεως. Ἐπειδὴ δὲ ταῦτα εἶναι μέλη ζώντος οργανισμοῦ, παντὸς δὲ οργανισμοῦ ἡ ἰσχύς μετρεῖται πρὸ πάντων ἐκ τῆς ἀρμονικῆς ἀναπτύξεως τῶν μελῶν, εἶναι σκόπιμον νὰ ἐξετάσωμεν ἐν πρώτοις μὲν τὸ ὄλον καὶ τὴν ὑπάρχουσαν συμμετρίαν, ἔπειτα δὲ τὰς λεπτομερείας.

Σῆμα ὄμοιδές, ἐπιμηκύτερον τοῦ τυπικοῦ, παρουσιάζει τὸ ὄλον πρόσωπον. Εἶναι τοῦτο τὸ πρόσωπον νεάνιδος, 20 ἐτῶν περίπου, ἀνεπτυγμένης σωματικῶς ἐντελῶς, ἀλλ' ἀπηλλαγμένης παντὸς στρογγυλεόντος τὴν ὄψιν λίπους. Σύμφωνα πρὸς τὰς διαστάσεις ταύτας καὶ πρὸς ἀλληλα εἶναι τὰ κύρια χαρακτηριστικὰ. Ὡς βᾶσις κατάλληλος εἶναι ἡ καλῶς ἀνεπτυγμένη ἰσχυρὰ σιαγών. Κατὰ τὸ μέσον ἢ εὐμήκης ὀς ἀνταποκρίνεται εἰς τὸ εὐμέγεθες πρόσωπον. Ἐν τέλει τὸ ὑψηλὸν τριγωνικὸν μέτωπον εἶναι ἀνάλογος ἐπίστεψις τοῦ συνόλου. Τὰ λοιπὰ προσαρμόζονται καταλλήλως ἢ σιαγῶν ἀνέχει τὰ εὐγενῆ λεπτὰ χεῖλη, ἢ ὀς στολιζέται μετὰ τὸ ζεῦγος τῶν ἐπιμήκων βεμβωδῶν ὀφθαλμῶν καὶ τὸ μέτωπον καλύπτεται μετὰ τὸν ἐλαφρὸν καὶ πλούσιον κόσμον τῆς κόρης. Ὅπως ἐκ τῶν μερῶν τούτων συγκροτεῖται οἰκὸδομημα, οὗ ἡ ἰσχύς εἶναι κραταιὰ καὶ τὸ μέγεθος θαυμαστόν. Μάλιστα τὸ μέγεθος. Διότι, πράγμα χαρακτηριστικὸν τῶν

ΚΕΦΑΛΗ ΚΟΡΗΣ ΕΝ ΤΕΓΕΑΙ

τελειωτάτων έργων της τέχνης, εκ μόνων τών τοιούτων ή τοιούτων διαστάσεων αποκομίζομεν εν τη δοθείση περιστάσει την μεγίστην δυνατήν εντύπωσιν. Οιαδήποτε, και ή ελαχίστη μεταβολή εις τας διαστάσεις, θα επιφέρει μόνον μείωσιν του μεγέθους.

Όσει κτιρίου τινός είναι ή κατασκευή του προσώπου. Άλλ' αί εξημερωμένοι διαστάσεις και αί άκαμπτοι γραμμαί του γεωμετρικού σχήματος συγκαλύπτονται υπό το πλήθος τών καμπυλών, τών δηλουσών την ζωήν. Ίδε π.χ. πόσον ελαφρώς διογκούται το μέτωπον, πόσον άόριστος είναι ή μορφή της ρινός, πόσον ελαφρώς και συμφώνως προς την φύσιν ανθούντος οργανισμού κυματουνται αί μεγάλα επιφάνειαι τών παρειών, με πόσην χάριν επικάθεται, σχεδόν άπαρατήρητος, ο γελασίνος επι της σιαγόνας.

Μετά την κατασκευήν του όλου, ή κίνησις ή στάσις της κεφαλής είναι εκ τών σπουδαιών παραγόντων της εντύπωσως. Θα ήτο ολιγώτερον προσφυές προς την κυριαρχούσαν ιδέαν της σεμνότητος και ήρέμου συννοίας, εάν ή κεφαλή ύψουτο ορθία επι λαίμου κατακορύφου. Άλλ' ο λαίμος ένταυθα υποχωρεί μικρόν προς τα όπισω και κλίνει προς τα δεξιά, εν φ ή κεφαλή σιραφείσα προς τα άριστερά προέχει μικρόν και κλίνει προς τα κάτω. Πρέπει να

λεχθή ότι ή στροφή και κλίσις αυτή της κεφαλής είναι εκ τών δυσκολωτάτων προβλημάτων, τα όποια μόνον οι μέγιστοι τών καλλιτεχνών, ως ο ήμέτερος, δύνανται να λύσωσιν επιτυχώς. Διότι τα όλον δύναται να άλλοιωθή εκ της διαφοράς ενός μόνου χιλιοστου.

Ός εκ του όλου έργου και της στάσεως της κεφαλής ούτω και εκ τών λεπτομερειών εκλάμπει το αυτό πνεύμα της χαριέσεως σεμνότητος. Έν πρώτοις εκ της θαυμασίας εργασμένης κόμης.

Αύλαξ άβαθής, γεωμετρικώς άόριστος, αφανίζομένη βαθμηδόν υπό της ορημιακής βλαστήσεως τών τριχών, είναι ή χωρίστρα. Έντεϋθεν και εκειθεν φεύγουν προς τα όπισω κυματούμενοι βόστρυχοι, ως τινος άγνωστου εις την βοτανικήν φυτού όραία σχοινοτενή φύλλα. Δέν είναι ή επίδρασις του κενίου ούδδ ή ανάγκη της όπισθεν συγκροτούσης ταινίας. Οι βόστρυχοι ούτοι κατά βούλησιν ιδίαν και διάφορον τρόπον έκαστος σπεύδουν προς το ίνιον, διασταυρούνται εκει υπέρ την μάξαν τών εκ του τραχήλου τριχών και δενόμενοι εις κρωβύλον καταλήγουν εις έξαιρετα άνθεμοειδή πέρατα. Το υπόλοιπον μέρος τών τριχών υπέρ τα βρεγματικά δέν παρακολουθεί εμμή άσθενώς την γοργήν κίνησιν τών υπέρ το μέτωπον βοστρύχων. Ίνα μη διασα-

λευθή υπό του άνέμου ή άπλή κοσμιότης των, εμποδίζει ή άβρότατα εισχωρούσα και άπαλώς πιέζουσα ταινία.

Οι όφθαλμοι το πιστόν τουτο κάτοπτρον της ψυχής, εκφράζουν έξόχως την άβραν ήμβάδη σκέψιν. Είναι επιμήκεις, κλίνουν προς τα κάτω και άριστερά, ο του δεξιου βολβός κλιείται μάλλον προς τα όπισω, εν φ ο του άριστερου όρμη εμπρός αποβάλλον το σφαιρικόν σχήμα και παρασύρων εις την αυτήν κίνησιν την άνω βλεφαρίδα. Άλλ' ίνα μη ή εκφρασις αυτή της σκέψεως αποβή πολύ άσθηρά, δέν αφίνουν αί γελόεσαι άνθηρώς ύψούμεναι όφρύνες και το λοιπόν ήρεμον περιβάλλον. Ίδιως το δεύτερον μετά τους όφθαλμούς εγγύτερον προς την ψυχήν μέλος, τα χείλη, τα λεπτά ταυτα εύγραμμά χείλη, διανοιγόμενα ελαφρώς εις δήλωσιν της ώραίας νεανιακής ζωής, έξουδετεροϋσιν έντελώς την εκ της βαρυνούσης σκέψεως έντύπωσιν.

Άπαράμιλλος ούτω είναι ο ένιαίος χαρακτήρ του καλλιτεχνήματος. Το αυτό πνεύμα εκφράζουν πάντα τα χαρακτηριστικά του προσώπου, ή κόμη αυτή, το σύνολον. Την αυτήν θείαν νεανιακήν απλότητα αναγνωρίζομεν πανταχού. Άλλ' ίνα ταυτα κατορθωθώσι έχρειάζετο όχι μόνον σύλληψις του σχεδίου, σύλληψις της σπανίας στιγμής, καθ' ήν ώραία κόρη δύναται να εκπέμψη λάμπην καταγομένην εκ του κόσμου τών θεών, άλλ' έχρειάζετο και ή έντέλεσις, ή εργασία αυτή, να είναι άνάλογος. Και άληθώς ή εργασία της κεφαλής είναι αξία παντός θαυμασμού. Δέν είναι ως ή του Πραξιτελείου Έρμου, ή άντλούσα εκ του μαρμάρου πάν δτι τουτο δύναται να δώση. Είναι άπλουστερα, άλλ' είναι πάντοτε επιτυχής και διατηρεί πανταχού την αυτήν δύναμιν. Ούδαμού διακρίνεται ίχνος κοπώσεως. Την αυτήν άνθηρότητα και δύναμιν, ήν βλέπομεν επι τών όφθαλμών και τών χειλέων, έχομεν και επι του τελευταίου βοστρυχιδίου, του όποιου την ιδιαιτέραν κίνησιν με' ίσης αγάπης παρακολουθεί ο καλλιτέχνης. Είναι φανερόν ότι συνέζησε μετά του έργου του.

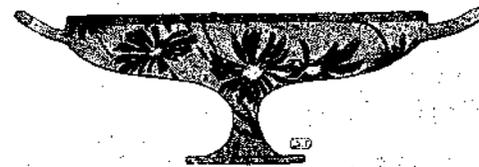
Χρονολογικώς ή κεφαλή άνήκει εις εποχήν

όχι μόνον μεγίστης άκμής της πλαστικής εν Έλλάδι αλλά και τελειωτάτης αναπτύξεως όλων τών δυνατών τεχνικών μέσων. Όσον ούδέποτε άλλοτε υπήρξαν άφθονα τα μέσα ταυτα κατά τον Δ' π. Χ. αιώνα. Ίδιως τότε εύρέθη, ήγούμενον του Σκόπα, ή συμφώνως προς τον τρόπον της ζωγραφικής παραστάσις του άνθρωπίνου σώματος, όπερ μέχρι σήμερα αποτελεί τον μέγιστον θρίαμβον της πλαστικής.

Αί μορφαί, δηλ. του σώματος παρίστανται ούχι ακριβώς ως είναι εν τη φύσει, άλλ' ως τοιαύται, όποια φαίνονται εις τον όφθαλμόν. Έν τη φύσει έκάστη τών μορφών του προσώπου μένει άμετάβλητος εις οίανδήποτε θέσιν επι του τραχήλου και αν ίσταται ή κεφαλή. Δέν συμβαίνει όμως το αυτό και διά τον όφθαλμόν. Έντεϋθεν έξηγοϋνται μερικαί άνωμαλίας επι της κεφαλής, όποια είναι το μεγαλύτερον μέγεθος του άριστερου ρώθωνος ως και ή μείζων ανάπτυξις της άριστεράς παρειάς, ή παρά την φύσιν συμπέσις του άριστερου βολβου και ή υπέρ την κάτω προεξοχή της άνω βλεφαρίδος. Πάντα ταυτα παρεστάθησαν παρά την οικείαν φύσιν αλλά συμφώνως προς την έντύπωσιν, ήν δέχεται ο όφθαλμός προσβλέπων το άριστερόν ήμισυ του προσώπου μάλλον ή το δεξιόν. Διά τών τοιούτων παραβιάσεων της φύσεως επιτυγχάνεται ή τελειότερα παράστασις της ζωής. Άλλ' ένόητον είναι, ότι μόνον εις την μεγαλοφυίαν επιτρέπεται να επιχειρή τοιαύτας παραβιάσεις μετ' επιτυχίας.

Το ζήτημα του όνόματος της κόρης, αν παριστᾶ θεάν και τίνα, άκόμη δε το σπουδαιότατον ζήτημα περι του όνόματος του καλλιτέχνου προτιμώ να αφήσω έντελώς άθικτον. Διότι αί πιθαναί εικασίαι, εις ας θα ήδυνάμην να καταλήξω, δέν θα ήσαν χρήσιμοι ένταυθα. Ο μόνος δε σκοπός του άρθρου μου ήτο να καταδείξω κατά το δυνατόν την σπουδαιότητα του έργου υπό την καλλιτεχνικήν μόνον έποψιν και ίνα συστήσω εις τους φιλοτέχνους και φιλαρχαίους την έπίσκεψιν του και άλλως αξιολόγον Τεγεατικού Μουσείου.

K. A. ΡΩΜΑΙΟΣ

ΟΙ ΑΠΟΣΚΕΥΕΣ ΤΩΝ ΝΕΚΡΩΝ

Ήταν έορτή και οι καμπάνες τής εκκλησίας πού έόρταζε, δέν είχαν πάψει όλη τή νύχτα νά χτυπούνε.

Βγήκα άργά σχεδόν έξω. Δέν θα πήγαινα ούτε στην Έκκλησιά, ούτε νά χαιρετήσω φίλο. Θα πήγαινα νά προσκινήσω έναν τάφο!

Η ημέρα ήταν συννεφιασμένη, ψυχρή τού Δεκεμβρίου μέρα. Φυσούσε άνεμος δυνατός και παγωμένος...

Τό νεκροταφείο ήταν έρημο. Σάν οικίες τών ήλων έρχόντανε ίσοι! Εκεί οι χτύποι τής καμπάνας τής Έκκλησίας πού έόρταζε.

Οι σταυροί φύλαγαν τούς νεκρούς και οι κλώνοι τών δένδρων έκλιναν από πάνω μόνοι θλιμμένοι. Τά πουλάκια τούς νανούριζαν τόν άπεραντον ύπνο τους, τούς τραγουδούσαν γλυκά τραγούδια τής ζωής. Και αυτοί, ίσως θα πίστευαν ότι βρισκότανε στο χαμένο για πάντα σπίτι, κοντά στους δικούς των και άκουγαν τή φωνή τών παιδιών, τών αδελφών, συζύγων, γονέων!... Άλλοίμονο!

Ένας κρότος έρχόταν απ' εκεί κοντά, από ένα έργοστάσιο.

Προχώρησα νά γυρίσω τό νεκροταφείο, άφου είδα τόν τάφο, πού είχα πάει νά προσκινήσω, τάφο, πού δέν τόν σκίαζαν θλιμμένα δένδρα, ούτε οι κλώνοι άλλων δένδρων έγερναν θλιμμένοι κυτάζοντας τήν πλακά.

Τάφοι μαρμάρειοι, με προτομές, με γλυφές, με παραστάσεις δεξιά και άριστερά ήσαν στο δρομίσιο, πού είχα πάει. Βρισκόμουν μέσα στες πρώτες θέσεις. Άραγε ή γή, πού τής άνοίγουν τά σωθικά της και ήρχονταν πάλι μέσα τά παιδιά της, έχει και αυτή θέσεις;

Πρώτη, δεύτερη, τρίτη.

Κάποτε διέκοπταν τούς μαρμαρένιους τάφους άλλοι τριγυρισμένοι με κάγκελα σιδερένια. Άλλοι πάλι με ξύλινα κάγκελα και πλήθος γλάστρες. Τά άνθη τής χαράς και στη λύπη βρίσκονται σά νά βγάξη ή χαρά τού λουλούδια πού φορεί και νά τά δίνη στη θλίψη.

Είχα περάσει τούς μαρμαρένιους τάφους, ή τήν πρώτη θέση. Σ' αυτό τό μέρος οι τάφοι ήσαν φτωχικοί. Πέρα διέκρινα τά κεραμίδια ενός μικρού, μικρού σπιτιού.

Σ' ένα δένδρο, ένα άσπρο σακκούλι γεμάτο ήταν κρεμασμένο. Χωρίς νά ιδώ έμάντευσα τί είχε μέσα. Και ήταν σά σακκούλι με φαί λησμονημένο κάποιου εργάτη.

Κοντά ένας τάφος είχε άνοιχθή και ένα φέρετρο έπρόβαλλε σά βάρκα τσαμισμένη από κάποιον μακρινό ταξίδι, απ' τό ταξίδι τής Άχερουσίας!

Και ήταν πλούσιο φέρετρο, από καρυδιά.

Ό ταξιδιώτης ήταν γυναίκα. Τά δούχα της, πού δέν τής είχε επιτρέψει ο Χάρων νά πάρη μαζί της, ήσαν άνεραία, από θαλασσι βαθύ ύφασμα, λεπτούφασμένο σάν από άράχνη. Σε μιá άκρη τού φερέριου ήταν κάλτσες καφετιές τρυπητές!

Μόλις έστριψα έναν τάφο, πού ο σταυρός του είχε ένα γύρο και κροτούσε απ' τόν άνεμο, στάθηκα. Τά δένδρα πριν μου έκρυβαν τό θέαμα. Είχα φθάσει στα μικρά σπιτάκι και είδα έξω απ' αυτό, σωρούς, σωρούς μεγάλους και ψηλούς κοκκάλων σά χυμένη ζάχαρη, ή κάτι άλλο έμπόρευμα. Και κιβώτια πλήθος, πλήθος σιβαγμένα τό ένα πάνω στο άλλο!...

— Πού είμαι δώ; είπα.

Τό σπιτάκι ήταν σάν τελωνείο έρημο, πού απ' έξω άφισαν τά κιβώτια των χαμένοι ταξιδιώται και έμποροι.

Ένα κιβώτιο άνοιχτό πάνω απ' τ' άλλα έδειχνε τό περιεχόμενό του. Μιά πλάτη, κρανίο, κόκκαλο ποδιού...

Άλλο πιο κάτω μισοκλεισμένο.

Εδιάβασα τήν έπιγραφή του — Κωνσταντίνος, Άθανασία, Άδελφοί—ένα κόκκαλο έβγαине σά νά προσπαθούσε νά σπρώξει τό σκέπασμα.

Άλλο πιο πέρα με λουκέτο σκουργιασμένο.— Χριστόδουλος — ή έπιγραφή.

Έξω απ' τόν σωρό τών κοκκάλων μιá μασέλα με λίγα δόντια, παΐδια στριφτερά και σά γλυμένα...

Ό κρότος τού σταυρού με τόν γύρο άκούσθηκε πιο πολύ νά ταραχή τή σιωπή τήν κένθιμη σάν νά ήθελε κάτι νά πη τώρα, ή τό παραμυλητό του νά δυναμώσει. Καθώς πρόσεξα σαυτόν τόν κρότο, άκουσα και έναν άλλον νά έρχεται από κει κάπου. Ήταν τού εργοστασίου ο κρότος. Έργασία!

Πάλι είδα τούς σωρούς τών κοκκάλων και ήσαν σάν σωροί πετρών, πού ρίχνουν απ' έξω απ' τίς οικοδομές. Και άνακατωμένα όλα! Κρανία, πόδια, πλάτες, χέρια! Κόκκαλα εύτυχών, πού υπήρξαν, και δυστυχών! άνθρώπων, πού γέλασαν πολύ και ήπιαν τήν ήδονή, με άνθρώπων κόκκαλα, και τούς είχε πάντα ή θλίψη δικούς της, πού δέν έγνώριζαν ποτέ τό γέλιο!

Γιατί τά ρίχνουν έτσι; σκέφθηκα.

Έξαφνα έτρόμαξα.

Θά γεμίση τό νεκροταφείο, θά ξεχειλίσουν οι τοίχοι απ' τά κόκκαλα!...

Και χωρίς νά θέλω άρχισα νά λέγω.

— Έ, νεκροί! Έλάτε νά τά πάρετε! Είνε οι άποσκευές σας! Νά τί σας έμεινε άκόμα απ' τά τόσα!... Ένας σωρός κόκκαλα!... Ποιός είνε ο δικός σας;... Προσέξτε μη πάρτε ξένα!...

ΝΕΚΡΙΚΑΙ ΕΠΙΣΤΟΛΑΙ—ΜΕΣΣΑΛΙΝΑ

Επιστολή τού Πάλλα βιβλιοθηκαρίου τού αυτοκράτορος Κλαυδίου, προς φίλον του

Παλάτιον, Ρώμη

Σήμερα τό πρωί έφερε τό γράμμα σου από τό Άντιον ένας σκλάβος, και ως πού νά τόν στείλη πάλι πίσω ο Αυτοκράτωρ, υπακούω στη διαταγή σου, και σου γράφω τά νέα πού ζητείς.

Θέλεις νά μάθης πέρα-πέρα τή νέα μου ζωή; μόλις τρεις εβδομάδες είμαι έδώ, και όμως μου φαίνεται πώς πέρασαν χρόνια! τόσο γεμάτες ήταν από έπεισόδια, γεγονότα, και τραγικά άκόμη. Αρχίζω από τήν άρχή.

Ευθύς πού πήρα τόν διορισμό μου, έλαβα διαταγή νάρθω στο Παλάτι και ν' αναλάβω άμέσως τή νέα μου ύπηρεσία. Είμαι τρεις εβδομάδες πού ήρθα. Μου έδειξαν τό δωμάτιό μου, τή βιβλιοθήκη όπου θά εργαζώμαι—μεγαλοπρεπής βιβλιοθήκη—και τήν εργασία πού έχω νά κάμω, και πού δέν είναι και βαρεία. Είς τό τραπέζι κάθομαι μαζί με τούς γραμματικούς τού αυτοκράτορος.

Τήν πρώτη μέρα δέν είδα κανέναν, μα τό άλλο πρωί, ευθύς πού άρχισα νά εργαζώμαι—έχω δύο βοηθούς—κάποιος ήρθε και με τρόπο διστακτικό, έζήτησε ένα ελληνικό λεξικό.

«Σάς άπασχολώ» είπε δικαιολογούμενος «μα είμαι τόσο πίσω στην ορθογραφία.»

Κατάλαβα—τό πώς, αλήθεια, δέν τό ξέρω, άφου φορούσε ρόμπα και παντούφλες—ότι ήταν ο Αυτοκράτωρ. Με κίτταξε λοξά, και τό μάτι του σταμάτησε στην άκρη τού μανδύα μου τόσο επίμονα, πού φοβήθηκα μήπως ο μανδύας μου δέν ήταν καθαρός.

Είμαι κακοκαϊωμένος, τό κεφάλι νομίζεις πώς θα πέση από τούς ώμους, τά χαρακτηριστικά πολύ χονδρά δυσανάλογα προς τό πρόσωπο, τό χέρι του τρέμει. Με όλα αυτά, έχει ένα θλιβερό μεγαλείο, νοημοσύνης, μελαγχολίας και έξουσίας. Του έδωσα τό λεξικό και έζήτησε τή λέξη πού ήθελε, μα ή παρουσία μου φαίνεται νά τόν πείραζε, γιατί έσκάλιζε αρκετά για νά βρη ή τι ζητούσε. Επιτέλους τό βρήκε και μου ξανάδωσε τό βιβλίο, βήχοντας νευρικά. Τή στιγμή πού έβγαине από τό δωμάτιο, μ' έκάλεσε νά δειπνήσω τό βράδυ μαζί. Θα ήταν δλος διόλου άνεπίσημα, είπε, αυτός μόνον και ή Αυτοκράτειρα.

Όλη τήν ημέρα τήν πέρασα άνήσυχος και περίεργος. Και όταν τήν ώρισμένην ώρα βρέθηκα στον αντιθάλαμο, έτρεμα από τήν ταραχή μου. Ο Αυτοκράτωρ μπήκε στον αντιθάλαμο και είπε πώς ή Αυτοκράτειρα θα κατέβη άμέσως. Φαινόταν όχι ολιγώτερον άτολμος από μένα. Έπειτα από πολύ, είπε πώς ο Οκτώβριος, πού

μόλις είχε άρχίσει, είναι ο πιο ευχάριστος μήνας τού έτους. Κατόπιν μου είπε νά καθήσω, έμεινε πάλι σιωπηλός, λές και είχε ξεχάσει πώς ήμουν παρών. Έκίτταξε τήν δροφή και φαίνόταν βυθισμένος στις σκέψεις του. Η στενόχωρη αυτή σιωπή πήρε πάνω-κάτω είκοσι λεπτά, όπου τότε μπήκε ή Αυτοκράτειρα, φορτωμένη με βραχιόλια και άλυσίδες. Μου χαμογέλασε με χάρη και πήγαμε στην τραπεζαρία.

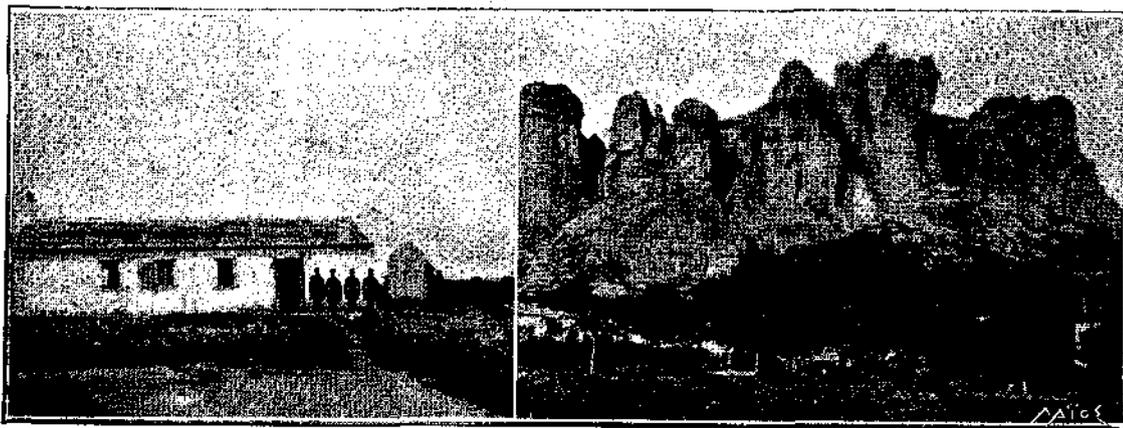
Πολλά είχα άκουσει για τήν έμορφή τής Αυτοκράτειρας και ή φήμη ήτον πολύ κοντά στην αλήθεια. Τό πρόσωπό της ήταν παιδικό, λουλουδέσιο τά μαλλιά της ξανθά, και λαμπερό τό χρώμα της τό χαμόγελο φωτεινό, ή όψις άφελής και άθώα, και μέσα στα καστανά της μάτια έπαιζε κάτι ζωηρό, έλκυστικό και σκανταλιάρικο.

Τό τραπέζι πλούσιο και προκλητικό. Άρχισαμε με ψάρι, χέλια τηγανητά, έπειτα γουρουνόπουλο, άγριογούρουνο, μοσχάρι, άγριοπαππες, γάλλο και άλλο άκόμα κυνήγι. Ο Αυτοκράτωρ έτρωγε γερά, δυό φορές από κάθε φαγητό. Η Αυτοκράτειρα διασκέδαζε με τό πιάτο της και μισοέπινε βρασμένο νερό. Ο Αυτοκράτωρ δέν έλεγε λέξη, μα ή Αυτοκράτειρα μιλούσε όλοένα για τά πράγματα τής ημέρας—τούς άγώνες, τό νέο λιμάνι τής Όστίας, τό νέον άλφάβητο τού Αυτοκράτορος και τή συνέχεια τής Ιστορίας τής Τυρρηνίας, πού τήν γράφει ελληνικά.

«Θά τού ήσθε πολύ χρήσιμος» είπεν έκεινη. «Κανένας φιλόλογος δέν είναι τώρα στο Παλάτι. Και θέλει πολύ νά μιλή για φιλολογία. Παρακολούθω με τόσο ενδιαφέρον τήν εργασία του—πρέπει νά τόν ενθαρρύνετε. Έγώ κάμνω ό,τι μπορώ, μα δέν ήξέρω οσα ξέρει έκείνος είμαι μιá άμόρφωτη γυναίκα.»

Κατά τό τέλος τού δείπνου, όπου μιλήσαμε για τή Βρετανία, ο Αυτοκράτωρ είπε πολλά για τό άσημαντο αυτό νησί. Ο λαός της, είπε, είχε σε μεγάλην ύπόληψη τή βελανιδιά και έπρόσφερε θυσίες σ' έναν θεό πού είχε κάποια συγγένεια με τόν Έτρονσκικό θεό τής Σελήνης. Έσοκόρευε ν' άφιερώνη ένα κεφάλαιον τής Ιστορίας του στον παραλληλισμό τών δύο θρησκειών και έζήγησε για πολλήν ώρα, με πλούσιες εικόνες πού φανέρωναν μεγάλη μάθηση, τίς όμοιότητες και τίς διαφορές.

Η Αυτοκράτειρα άκουε προσηλωμένη πίνοντας σε κάθε λέξη, και στο τέλος είπε: «δέν είναι νά τόν θαυμάση κανείς;» Εκείνος τήν έκίτταξε και κοκκίνισε ευχάριστος από τόν έπαινον, σάν παιδί.

1. ΣΤΡΑΤΙΩΤΙΚΟΣ ΣΤΑΘΜΟΣ ΣΥΝΟΡΩΝ ΠΑΠΑΠΟΥΛΙ ΕΙΣ ΤΗΝ ΕΞΟΔΟΝ ΤΩΝ ΤΕΜΠΩΝ — 2. ΜΕΤΕΩΡΑ

Όταν τελείωσε τὸ τραπέζι, μᾶς πῆρε ὁ Αὐτοκράτωρ στὸ ἰδιαίτερο γραφεῖο του καὶ μοῦ ἔδειξε τὰ βιβλία του, ὅλα σχεδὸν ἱστορικὰ ἢ φιλοσοφικὰ. Κατέβασε πολλὰ βιβλία καὶ μίλησε μὲ σοφίᾳ γι' αὐτὰ, μὰ ἡ Αὐτοκράτειρα ὀλοένα ἔφερε τὴν ὁμιλία στὰ δικά του ἔργα καὶ ἐννοοῦσε νὰ μᾶς διαβάσῃ ἀπὸ τὴν Ἱστορία του τῆς Καρχηδόνας. (Τὸ βιβλίον αὐτὸ ἐπῆγε καὶ τὸ ἔφερε ἀπὸ τῆ βιβλιοθήκη).

«Νὰ μᾶς διαβάσῃς τὸ ἀγαπημένο μου κομμάτι γιὰ τὸν θάνατο τοῦ Ἀννίβα», εἶπε.

Ὁ Αὐτοκράτωρ ἔκαμε τὴν ἐπιθυμία της καὶ διάβασε ἓνα κομμάτι ἀπὸ τὸν θάνατο τοῦ ἥρωος, μὰ ἡ φωνὴ του δὲν εἶχε καμιά ἔκφρασι, οὔτε ἡ σκέψις πρωτοτυπίαν, οὔτε χάριν ἢ ἀπαγγελία του. Ἦταν ἄνοστο καὶ παραγεμισμένο μὲ κοινοτοπίες γιὰ τὴν ματαιότητα τῶν ἀνθρώπων. Ὅλον ὅμως τὸν καιρὸ πού διάβαζε, ἡ Αὐτοκράτειρα ἦταν καθισμένη ἀντίρου του καὶ ἄκουε μὲ πολλὴ προσοχή, καὶ στὰ πιδ παθητικὰ μέρη ἔβλεπε τὰ μάτια της δακρυσμένα. Ὅταν ἐξαργαφίζε τὸν χαρακτήρα τοῦ Ἀννίβα, ὅπου ἔλεγε πὼς ἦταν μέγας ἄνδρας ἀλλὰ θῦμα τῆς φιλοδοξίας καὶ πὼς δὲν ἤμπορεῖ κανεὶς νὰ μείνῃ ἀδιάφορος ἐμπρὸς σ' ἓνα τέτοιο μεγαλεῖο καὶ σ' ἓνα τόσο ἄθλιο τέλος, εἶχε συγκινηθῆ ἰδιαίτερος. Στὸ τέλος τοῦ εἶπε νὰ ξαναδιαβάσῃ μερικὸς στίχους του γιὰ τὸν θάνατο τῆς Διδῶς. Ὁ Αὐτοκράτωρ δὲν ἐφάνηκε πρόθυμος, μὰ ἐπιτέλους τὸν ἔπεισε λέγοντας ὅτι οἱ ἄλλοι μποροῦν νὰ λέγουν ὅτι θέλουν, αὐτὴ ὅμως προτιμοῦσε πολὺ περισσότερο τὸν δικό του στίχο ἀπὸ τὸν στίχο τοῦ Βιργιλίου ἦταν περισσότερο ἀνθρώπινος καὶ περισσότερο ἀνδρικός. Στὸν Βιργίλιο, ἔλεγε, εἶναι πάντα κάτι πού ἐκδηλώνεται. Δὲν μποροῦσα νὰ συμφωνήσω μαζί της μὰ ὁ θαυμασμός της γιὰ τὸ ἔργον τοῦ συζύγου της ἦταν εὐκρινὴς καὶ βαθειὰ συγκινητικός.

«Ἄν εἶχε μονάχα περισσότερο καιρὸ», εἶπε σκεπτικῶς, «θὰ ἔγραφε ἓνα μεγάλο ἔπος — μὰ εἶναι σκλάβος τοῦ καθήκοντος».

Ὁ Αὐτοκράτωρ τότε εἶπε ὅτι σὲ λίγες ἡμέρες θ' ἀναχωρήσῃ στὴν Ὀστια. Ἡ Αὐτοκράτειρα φάνηκε λυπημένη καὶ εἶπε πὼς θὰ ἦταν κακὸς ἂν δὲν τὴν ἔπαιρνε μαζί του: Τῆς ἀπήντησε πὼς θὰ τὴν ἔπαιρνε μ' εὐχαρίστησι, ἀλλ' ἐπειδὴ θὰ εἶχε πολλὲς ἀσχολίες ἐκεῖ, προτιμοῦσε νὰ τὴν ἀφήσῃ στὴ Ρώμῃ ὅπου θὰ ἦταν πιδ εὐχαριστημένη. Τότε τὸν ρώτησε ἂν τῆς ἐπιτρέπῃ κατὰ τὴν ἀπουσία του νὰ ὀργανώσῃ μιὰ μικρὴ ἐορτὴ γιὰ τὰ Διονύσια. Ὁ Σίλιος τῆς εἶχε ὑποσχεθῆ νὰ τὴν βοηθήσῃ. Θὰ ἔδιναν καὶ μιὰ μικρὴ παράστασι, σὲ πολὺ μικρὸ κύκλο, βέβαια στὸν κήπο μέσα, μὲ λίγους φίλους μόνον.

Χαμογέλασε ὁ Αὐτοκράτωρ καὶ εἶπε πὼς δὲν ἔχει καμιάν ἀντίρρησι. Τῆς παράγγειλε μόνον νὰ γείνουν τὰ πράγματα μὲ τάξι, χωρὶς κανεὶς ἀπὸ τοὺς καλεσμένους νὰ λησμονήσῃ τὰ ὄρια τῆς ἐδιμοτυπίας. «Εἶναι τόσο ἀγαθὴ φύσις ἡ Αὐτοκράτειρα», εἶπε, «καὶ ὁ κόσμος δὲν σέβεται τὴν καλωσύνη καὶ τὴν ζωηρότητα της: οἱ Ρωμαῖοι, καὶ προπάντων οἱ Ρωμαῖες, εἶναι τόσο κακοί». Βέβαια δὲν ἠθελε νὰ τὴν στερήσῃ μιὰ μικρὴ διασκέδασι καὶ προπάντων ἐπιθυμοῦσε νὰ τὴν ἀκούῃ εὐχαριστημένη.

Τῆ στιγμῇ ἐκείνῃ ὁ Νάρκισσος, ὁ ἀπελεύθερος, ἦρθε κρατώντας ἔγγραφα διὰ τὸν Αὐτοκράτορα, πρὸς ὑπογραφήν. Ὁ Αὐτοκράτωρ ἔρριξε μιὰ ματιά, ὑπέγραψε πολλὰ καὶ σ' ἓνα ἀπὸ αὐτὰ σταμάτησε.

«Νομίζω», εἶπε, ἔπειτα ἔβηξε διστακτικῶς, «πὼς εἶχαμε ἀποφασίσει νὰ τοὺς δώσωμε χάρι».

«Ἐγείνε τέτοια σκέψις στὴν ἀρχή» εἶπε ὁ Νάρκισσος, «μὰ ἔπειτα, ἂν θυμᾶσθε, παρεδέχθητε πὼς ἔπρεπε στὴν περιστάσιν αὐτὴ νὰ δοθῆ ἓνα παράδειγμα».

«Ναί, ναί» ἀποκρίθη ὁ Αὐτοκράτωρ.

«Μιλᾶτε γιὰ τὸν Βέρο καὶ τὸν Ἀντώνιο;» ρώτησε ἡ Αὐτοκράτειρα, μπαίνοντας στὴν ὁμιλία. «Μοῦ ποσχεθήκατε πὼς θὰ τοὺς δοθῆ χάρις».

«Βέβαια», ἀποκρίθη ὁ Αὐτοκράτωρ, καὶ γυρίζοντας στὸν Νάρκισσο, εἶπε: «Νομίζω πὼς στὴν περίπτωσι αὐτῇ, ἔνεκα τῶν ἑξαιρετικῶν περιστάσεων, μποροῦμε νὰ φανοῦμε ἐπιεικεῖς».

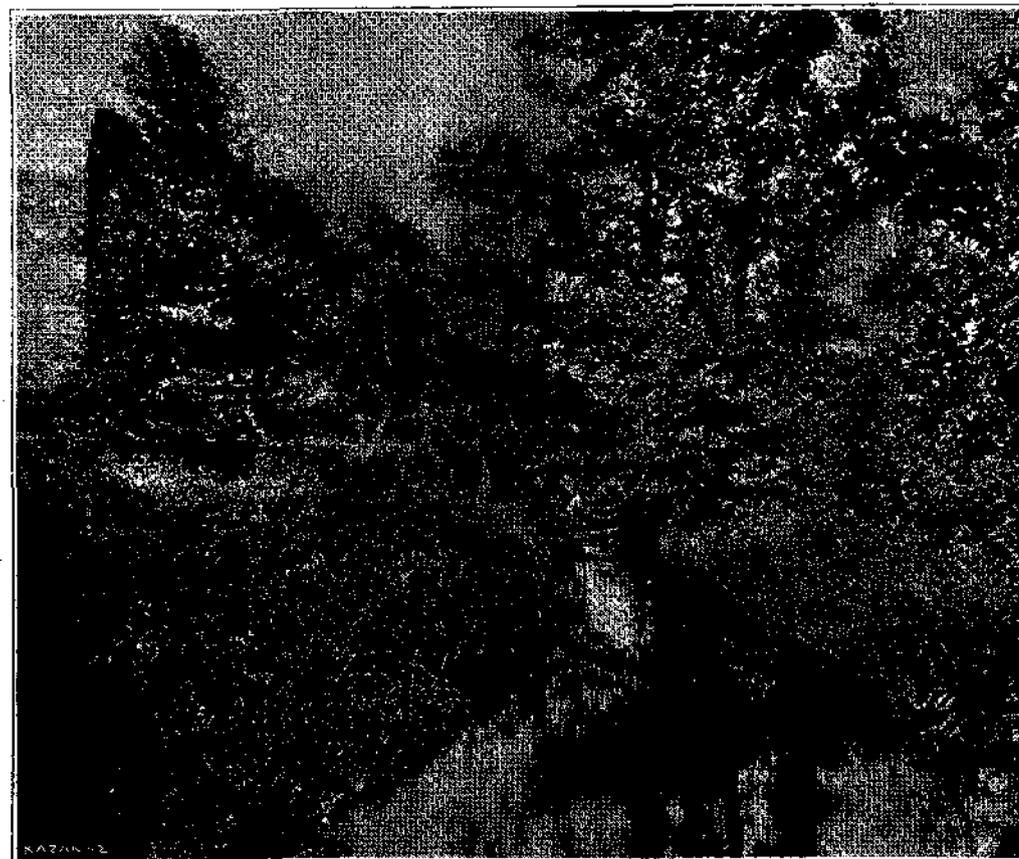
«Μὰ δὲν τὸ ἀξίζουν καθόλου» ἄρχισε νὰ λέγῃ ὁ Νάρκισσος.

«Ὁ Αὐτοκράτωρ τοὺς συχώρεσε», ξαναεἶπε ἡ Αὐτοκράτειρα «μοῦ τὸ εἶπε χθές. Ἄς σβύσωμε τὰ ὀνόματά τους» καὶ ἔσκυψε πάνω ἀπὸ τὸν Αὐτοκράτορα χαμογελώντας γλυκὰ καὶ ἔκαμε ὅτι εἶπε. Ὁ Αὐτοκράτωρ τῆς χαμογέλασε ἐπίσης καὶ ὁ Νάρκισσος βγήκε ἀπὸ τὸ δωμάτιο δαγκάνοντας τὰ χεῖλη. Ἐπειτα ἀπὸ λίγο βγήκα κ' ἐγώ.

Τὴν ἄλλην ἡμέρα τὸ πρωτὶ ἔφυγε ὁ Αὐτοκράτωρ γιὰ τὴν Ὀστια. Ὅλη τὴν ἑβδομάδα ἡ Αὐτοκράτειρα συχνὰ ἐρχότανε νὰ μὲ ἰδῆ στὴ βιβλιοθήκῃ μὲ πολλὴ καλωσύνη. Παρακολουθοῦσε τὴν ἐργασία μου καὶ ἀπεκάλυπτε μεγάλη

μόρφωσι φιλολογικῇ. Οἱ ἰδέες της ἦταν πάντα ἔξυπνες. Οἱ τρόποι της ἔδειχναν πὼς ἀποζητοῦσε τὸν Αὐτοκράτορα. Ὅσο τὴν ἐκύταζε, τόσο ἐθαύμαζε τὴν ἔμορφιάν της, τὴν καλωσύνην καὶ τὸ πνεῦμα της καὶ τότε καταλάβαινα γιὰ τὴν ἐξήλευαν στὴ Ρώμῃ, μὲ ζήλεια πού ἔσποῦσε σ' ἐπίμονη κακογλωσσίᾳ καὶ δημιουργοῦσε σκάνδαλα.

Ἡ Αὐτοκράτειρα ἀμέσως τὸ ἐννόησε ἦταν ὅλη καλωσύνη, εὐθυμία καὶ ὀρμη. Δὲν ἤμποροῦσε νὰ καταλάβῃ οὔτε νὰ ὑποφέρῃ τοὺς τύπους καὶ τὴν ὑποκρισία τοῦ κόσμου ἦταν ἐκ φύσεως παιδί, ἀνυπόκριτη, καὶ ἡ κοινωνικὴ ψευτιά δὲν ἤμποροῦσε νὰ τὴν ἐπηρεάσῃ. Αὐτὸ εἶναι τὸ μόνον πού δὲν συγχωροῦν εἰς τοὺς ἄλλους οἱ ἄνθρωποι. Ἐδειχνε τὴ χαρὰ της χωρὶς περιορισμούς. Τῆς ἄρρεσε καθετὶ ἀστεῖον ἢ κομικὸν καὶ πολλὲς φορές ἄφινε ἀπερίσκεπτα νὰ ξεσπᾷ ἡ χαρὰ της ἐλεύθερη ἐμπρὸς εἰς ὅλον τὸν κόσμον. Αὐτὸ τὴν ἐβλαψε καὶ ἔδωκε στοὺς ἐχθρούς της ἀφορμὴ νὰ πλάττουν φοβερὰ καὶ ἀνόητες συγκοφαντίες. Μὰ ὅταν ἔφθασαν στ' αὐτιά της, ἐγέλασε μονάχα καὶ εἶπε πὼς ἡ κακία

ΕΛΛΗΝΙΚΑ ΤΟΠΙΑ — Τὸ ΠΟΤΑΜΙ — ΘΕΣΣΑΛΙΑ

των ἐχθρῶν της θὰ ἔπερτε στὸ κεφάλι αὐτῶν τῶν ἰδίων.

Κρίμα! ἦτον πολὺ ἀπατημένη. Οἱ ἐχθροὶ της ἦταν πολὺ, πολὺ περισσότεροι καὶ πολὺ πιὸ κακοὶ ἀπ' ὅ,τι τοὺς ἐνόμιζε. Καὶ ἀκόμα, ἐχολώνοντο γιὰ τὴν ἐπιρροή που εἶχε στὸν ἄνδρα της, γιὰ τὴν ἐπιρροή της αὐτὴ ἦταν εὐγενεῖα καὶ ἀγαθὴ. Νά, τὰ πράγματα, γυμνά, ὅπως εἶχαν.

Ὁ Αὐτοκράτωρ ἦταν ἀκόμα στὴν Ὅστια. Ἡ Αὐτοκράτειρα ἐόρταζε τὰ Διονύσια τοὺς κήπους τοῦ Παλατίου, ὅπως τῆς εἶπε ὁ Αὐτοκράτωρ. Ἡ ἐορτὴ ἐπῆρε μερικὲς ἡμέρες. Ὁ Σίλιος καὶ ὁ Βέλτιος Βάλεος, καὶ οἱ δύο πολὺ ἱκανοί, εἶχαν κατασκευάσει πραγματικὸν ἀμφιθέατρον, μὲ μουσικὴ, χοροὺς, καὶ ὀλόκληρη πομπὴ πρὸς τιμὴν τοῦ Βάσχει· ἦταν ὡραῖο τὸ θέαμα.

Τὴν τελευταία ἡμέρα τῆς ἐορτῆς πομπὴ ἀπὸ Βασιλίδες, ντυμένες μὲ δέρμα λεοπαρδάλεως καὶ στεφανωμένες μὲ κληματόφυλλα, ἐχόρευαν γύρω στὸν βωμὸ παίζοντας διαυλο. Μίαν ἡμέρα, πῖνω στὴ σκηνὴ τοῦ ἀμφιθέατρον φάνηκε ὁ ληνός. Χορὸς ἀπὸ τρυγητάδες, καὶ πρώτη τοῦ χοροῦ ἡ Αὐτοκράτειρα, πατοῦσαν τὰ σταφύλια. Ποτὲ δὲν ἦταν ἐμορφότερη ἢ Αὐτοκράτειρα ὅπως τότε, ντυμένη Βασιλίδα. Διασκεδάσε μὲ ἀκράτητη, ἀνυποκριτὴ χαρὰ, σὰν παιδί. Ὀλόκληρη τὴν ἑβδομάδα, πού κράτησε ἡ ἐορτὴ, ἡ Αὐτοκράτειρα εἶχε κάμει χίλιες τρέλλες, καὶ τὴν πρώτη μέρα ὁ Σίλιος μεταμφιεσμένος σὲ Βάσχει καὶ ἐκείνη σὲ Ἀριάδνη, ἔδωκαν μιὰ παράστασι κωμικὴ, ὅπου γινόταν ἕνας γάμος — ὅλα αὐτὰ βέβαια ἀπλὴ διασκέδασις.

Μὰ ἦταν μεταξύ μας καὶ κατάσκοποι καὶ ὁ Νάρκισσος, πού βρισκόταν στὴν Ὅστια, ἐμάθαινε ταπεινὰ ὅ,τι γινότανε κάθε μέρα. Παραμόρφωσε τεχνικὰ μιὰν ἀπλὴ διασκέδασι καὶ εἶπε πὼς ἐγίνοντο ὄργια. Εἶπε πὼς ἡ Αὐτοκράτειρα, σκεπασμένη μονάχα μὲ κληματόφυλλα, ἐχόρευε δημόσια, ἐμπρὸς σὲ ὅλη τὴ Ρώμη, καὶ πὼς παντρεύτηκε φανερὰ τὸν Σίλιο. Εἶπε ἀκόμα χίλιες ἀτιμὲς λεπτομέρειες πού τις ἔπλασεν ἡ ζήλεια καὶ ἡ φαντασία του.

Καὶ τὸ χειρότερο ἀπ' ὅλα, εἶπε πὼς ὁ Σίλιος καὶ ἡ Αὐτοκράτειρα συνωμοτοῦσαν καὶ πὼς ἠθέλησαν νὰ δωροδοκῶσιν τοὺς Πραιτωριανούς γιὰ νὰ σκοτώσουν τὸν Κλαύδιο καὶ νὰ πάρουν τὸν θρόνον. Πρὶν ἀκόμα τελειώσῃ ἡ ἐορτὴ, ἐφθασε βιαστικὸς ἕνας δοῦλος καὶ διηγήθηκε ὅ,τι εἶχε κάμει ὁ Νάρκισσος καὶ ἔφερε τὴν εἶδησι πὼς ὁ Αὐτοκράτωρ ἔρχεται. Ἡ

Αὐτοκράτειρα ἤξευρε πὼς ἦτον ἀνάγκη νὰ τὸν ἀνταμώσῃ καὶ τοῦ μιλῆσῃ ἢ ἰδίᾳ. ἤξευρε ἐπίσης πὼς ὁ Νάρκισσος θὰ προσπαθοῦσε μὲ κάθε τρόπο νὰ τὴν ἐμποδίσῃ. Οἱ αὐλικοί, πού ἐνοιώσαν τὴν καταστροφὴ τῆς Αὐτοκρατείας, τὴν ἐγκατέλειψαν, καὶ ἐκείνη ξεκίνησε περὶ νάντα μὴ τὸν Αὐτοκράτορα. Ἄλλ' ὁ Νάρκισσος ἐπρόλαβε καὶ ἐμπόδισε τὴ συνάντησι, καὶ ἔτσι ἡ Αὐτοκράτειρα κατέφυγε στὴ Βίλλα τοῦ Λούκουλλου, πού ὁ Βαλέριος ὁ Ἀσιατικὸς τῆς εἶχε κληροδοτήσῃ.

Ὁ Αὐτοκράτωρ ἐφθασεν ἐγκαίρως γιὰ τὸ τραπέζι. Μὲ κάλεσε κ' ἐμένα. Ἐφαγε μὲ δρεξι καὶ ἀπὸ τὰ δικτῶ φαγητὰ χωρὶς νὰ μιλῆσῃ σχεδόν, μὰ φαινόταν σκεπτικὸς καὶ μελαγχολικός. Μετὰ τὸ τραπέζι ἐγενε εὐθυμότερος καὶ ρώτησε ἂν ἐνόμιζα ὅτι πραγματικῶς εἶχαν συνωμοτήσῃ ἐναντίον του ὁ Σίλιος καὶ ἡ Αὐτοκράτειρα. Τοῦ εἶπα ὅλη τὴν ἀλήθεια καὶ φάνηκε πολὺ δυσαρεστημένος μὲ τὴν ἀπάτη τοῦ Νάρκισσου. Διέταξε νὰ ἐπιστρέψῃ ἀμέσως ἡ Αὐτοκράτειρα, νὰ δικασθῇ. Ἐτσι, ἐσκεπθῆκε, δὲν θὰ μπορούσε ὁ Νάρκισσος νὰ καταλάβῃ ὅτι ἐγνώριζε τὴν ἀλήθεια. Ὁ Νάρκισσος ὅμως ἐνόησε τὸν κίνδυνον. ἤξευρε πὼς μόλις ἡ Αὐτοκράτειρα ἐπιστρέψῃ, ἡ τύχη του ἦταν ἀποφασισμένη καὶ εἶπε στὸν χίλιαρχον ὅτι ὁ Αὐτοκράτωρ ἔδωκε διαταγὴ νὰ σκοτώσουν τὴ Μεσσαλίνα.

Ἐκείνο τὸ βράδυ ἐδείπνησα μὲ τὸν Αὐτοκράτορα. Πρὶν τελειώσωμε, ρώτησε ὁ Αὐτοκράτωρ διατὶ δὲν εἶχεν ἔλθει ἡ Μεσσαλίνα.

«Ἡ Μεσσαλίνα, ἀποκριθὴ ὁ Νάρκισσος, «δὲν ζῆ πλέον. Σκοτώθηκε μὲ τὰ ἴδια της τὰ χέρια».

Ὁ Αὐτοκράτωρ δὲν ἀπῆντησε, εἶπε μόνον στὸν δοῦλο νὰ γερμίσῃ τὸ κύπελλον. Ἐτελείωσε σιωπηλὸς τὸ δεῖπνον.

Τὴν ἄλλην ἡμέρα ἤρθε ὁ Αὐτοκράτωρ στὴ βιβλιοθήκη. Ἐζήτησε τὴν ἱστορία του τῆς Καρχηδόνας ἐκάθησε στὸ παράθυρο χωρὶς νὰ διαβάξῃ. Ἐπειτα μοῦ ἔγγειψε νὰ πλησιάσω, βρῆκε τὸ κεφάλαιον τὸ σχετικὸ μὲ τὸν θάνατον τοῦ Ἀντίβου, ἔσταμάτησε καὶ προσπαθῆσε κατὰ τὴν εἰπῆ.

«Ἐκείνη» — εἶπε, καὶ δύο μεγάλα δάκρυα κύλησαν στὸ πρόσωπό του, καὶ τὸν ἐπνίξε τὸ κλάμα.

Ἀπὸ τότε, ποτὲ πειὰ δὲν εἶπε τὸ ὄνομά της. Ἐργάζεται, τρῶγει καὶ μιλεῖ σὰν ἄνθρωπος πού ἡ σκέψις του εἶναι μακριά, καὶ στὸν ὕπνον βυθισμένο τὸ πνεῦμα του.

Ἐχε γειά. Δὲν ἤμπορῶ νὰ γράψω περισσότερα. Μὲ πιέζει αὐτὴ ἡ τραγωδία καὶ τὸ τρομερὸν τέλος τῆς γυναίκας αὐτῆς πού ἦταν ἀπὸ τίς ὀλίγες καλὲς γυναῖκες πού ἐγνώρισα.

[Ἀπὸ τὸ ἀγγλικόν, ἐπὶ Κ. Μ.]

ΜΩΡΙΣ ΜΠΕΡΙΝ

Ο ΒΑΣΙΛΙΑΣ ΑΝΗΛΙΑΓΟΣ

[Ἡ δραματικὴ παράδοσις τοῦ κ. Πολέμη ἐδόθη εἰς τὴν «Νέαν Σκηνήν» τὴν 21 Ἰουλίου. Ὁ ποιητὴς παρεχώρησε εἰς τὰ «Παναθηναῖα» τὸ κατωτέρω ἀπόσπασμα τῆς Β' πράξεως ὅπου ὁ Ἀνήλιαγος ἀφηγεῖται εἰς τὸν πατέρα του τὸν Τρίκαρον τὴν νυκτερινὴν ἐκδρομὴν].

ΤΡΙΚΑΡΟΣ

Ἀπόψε πὼς ἐπέρασε; πὼς πῆγε τὸ κυνήγι;

ΑΝΗΛΙΑΓΟΣ [ἐγειρόμενος]

Ἦταν ἡ νύκτα ζηλευτὴ κ' εἶχε περισσὴ χάρι κ' ὅταν πρὸς τὰ μεσάνυκτα κρύφτηκε τὸ φεγγάρι κ' ἄνοιξε τὰ ματάκια της, τὰ διαμαντένια ἀστέρια, κ' ὁ γαλαξίας ἀπλώθηκε κοπάδι περιστέρια καὶ τὴν ἐσφαιραγάλιασε κ' ἔγειρ' ἐκείνη ἀγάλια καὶ στὰ γλυκοψιθύριστα τοῦ ἀγέρα παρακάλια, λιγώθηκε, πλανέθηκε, — μέσ' στὴ γλυκεῖα τῆς πλάνης, μέσ' στ' ἀπαλό της λίγωμα τόσ' ὡμορφὴ μου ἐφάνη πού τὸ δοῦρα ἐπέταξε μαζί μὲ τὴ φαρέτρα κ' ἀπόστροφος τὴν ἐθαύμαζε. Μόνο καρδιά ἀπὸ πέτρα τὰ φυλλοκάρδια της κλειστά θὰ νὰ βαστοῦσε ἀγνάντια στ' ἀμέτρητα ματάκια της, στ' ἀκτινωτὰ διαμάντια πού τὰ διπλοκαθρέφτιζε τρεχούμενον νεράκι. Καὶ τὰ βουνὰ τὰ ὄλογυρα, ξαγρυπνησμένοι δράκοι, καὶ τὸ λαγκάδι ἀνάμεσα μὲ τὰ γυρτὰ κλωνάρια κ' ἡ λίμνη μὲ τ' ἀτάραχα νερά της τὰ καθάρια καὶ κάποια ἀνάσα ἀγάλαφρη, γλυκεῖα καὶ μοσχολόβα, ὅλα τὴν ἐσυντρόφευαν καὶ τῆς ταιριάζαν ὅλα. ὦ! πόσο ὡραία μοῦ φάνηκε ἡ νύκτα ἀπόψε!

ΤΡΙΚΑΡΟΣ

Ἄληθεια, ἔχει κρυμμένες ὡμορφίαι, κ' ὁποῦχει τὴ συνήθεια νὰ ξαγρυπνᾷ καθὼς ἐσύ, ν' ἀνερευνᾷ, νὰ ψάχνῃ, θὰ ναῦρη μέσ' στὴ σκοτεινιά, στοῦ φεγγαριοῦ τὴν ἀχνη, στῶν ἀστρῶν τὸ ἀντιφέγγισμα, κάθε ὡμορφιά κρυφῆ [της]. ὦ! πειὸ ὡμορφὴ χίλιες φορές ἀπ' τὴν ξανθὴ ἀδερφῆ [της], πού λέμε ἡμέρα.

ΑΝΗΛΙΑΓΟΣ

Κι' ὅμως, ἄχ! πὼς τὰ θυμομαι ἀκόμα τὰ λόγια πού ἐν' ἀπόρητο καὶ μαγεμένο στόμα, ἴσως τὸ στόμα τοῦ ἀηδονιοῦ μέσ' στὰ πικρὰ τὰ φύλλα, ἴσως... δὲν ξέρω μὰ ἐνοιώσα μιὰ τέτοια ἀνατριχίλα σὰν σὲ λουτρό ἀπ' ἀνθόνερο, τέτοια πού ἀκόμα νοιώθω μιὰ ἐπιθυμῖα ἀνιστόρητη κ' ἕνα καινούργιον πόθο ν' ἀκούσω κ' ἄλλη μιὰ φορὰ τὰ λόγια ἐκεῖνα πάλι.

Τί λόγια; ΤΡΙΚΑΡΟΣ [ἐγειρόμενος]

ΑΝΗΛΙΑΓΟΣ

Ἐκεῖ πού ἐθαύμαζα τ' ἀγνωπλάσματα κάλλη τῆς νύκτας, ξάφνω μιὰ φωνή, μιὰ μουσικὴ, ἕνας ἦχος, — δὲν ξέρω πὼς νὰ σοῦ τὸ πῶ—κάποιο τραγοῦδι δίχως

ρίμες καὶ λόγια, ἀπλώθηκε σὰν εὐωδία ἀπὸ πέτρα κ' ἐγέμισε, πλημμύρισε, ξάφνιασε τὸν ἀγέρα κ' ἦταν τραγοῦδι κ' εὐωδία μαζί, κ' ἦτανε κατὰ — δὲν ξέρω πὼς νὰ σοῦ τὸ πῶ—πού φαίνεται στὸ μάτι σὰν ζωγραφιά, κ' ἐδιάβαζε τὰ λόγια μέσ' στὸ χρώμα καὶ μεσ' στὸ γλυκοφίλημα τῆς μουσικῆς, κ' ἀκόμα στὸ χάιδμα τῆς εὐωδίας.

ΤΡΙΚΑΡΟΣ

Τί λόγια λέγε μοῦ τα θέλω ν' ἀκούσω, Ἀνήλιαγε· λέγε.

ΑΝΗΛΙΑΓΟΣ

Τὰ λόγια τούτα: «Γλυκεῖα εἶν' ἡ νύκτα, στὰ κρουστά τὰ πέπλα τῆς κρυμ-» ἀνήουξη, ἀνυπόμονη τὸν ὡμορφο προσμένει. [μένει,

ΤΡΙΚΑΡΟΣ

Ποῖον ὡμορφο;

ΑΝΗΛΙΑΓΟΣ

«Στὸ χέρι της κρατεῖ χρυσὸ λαγῆνι» ὁμορφο γεμάτο, γιὰ νὰ πῆ ἐκείνος πού θὰ γίνῃ» δικός της μόνο μιὰ στιγμῆ.

ΤΡΙΚΑΡΟΣ

Ποιός;

ΑΝΗΛΙΑΓΟΣ

«Εἶν' ὁ ἐρωτὸς τὸν» στιγμῆ κ' ἀνάσα κ' ἀστραπῆ. Κρυφὰ προσμένοντάς τὸν ὡμορφο. . . . [τον

ΤΡΙΚΑΡΟΣ [διακόπτων]

Ποῖον ὡμορφο;

ΑΝΗΛΙΑΓΟΣ [συνεχίζων]

«... λεγώνονται τ' ἀστέρια» τὰ μάτια της, καὶ τρέμουμε, κ' ἀπλώνει αὐτὴ τὰ χέρια,» τὰ χέρια τ' ἀγνοδοκτύλα, κ' ἕνα πρὸς ἕνα ρίχνει» τὰ πέπλα ἐκεῖνα τὰ κρουστά, κ' ἀγάλια ἀγάλια δείχνει» μισόγυμνες τῆς χάρες της στοῦ Αὐγερινοῦ τὰ μάτια» ὥσπου τὸν ὡμορφο μὲ τὰ γοργὰ του τ' ἄτια» καμαρωτὰ, περήφανο, βγαλμένο ἀπ' τὸ λουτρό του,» καθάριο σὰν τὸ μάλαμα.

ΤΡΙΚΑΡΟΣ [κατ' ἴδιαν μὲ ταραχὴν]

Μιλεῖ γιὰ τὸν ἐχθρό του.

ΑΝΗΛΙΑΓΟΣ

«Κι' ἔρχεται ἐκεῖνος μ' ἀνοιχτές, δάχνοντες ἀγκάλες,» γεμάτες πόθο, φλογερές, ἀτέλειωτες, μεγάλες» ὅσο τὸ πλάτος τ' οὐρανοῦ κ' ὅσο τῆς γῆς τὸ πλάτος.» Καὶ τότε ἡ νύκτα, κρᾶζοντας μὲ μιὰ λαχτάρα: νάτος!» γδύνει' ὀλόγυμη μὲ μιάς κ' ὄργα στὴν ἀγκαλιά του» καὶ σβέννεται λιποθύμη μεσ' στὰ γλυκὰ φιλιά του,» ὥσπου ἐκεῖνος φεύγοντας θὰ νὰ τὴν συνφέρει.» Ἡλιο τὸν λένε».

ΙΩΑΝΝΗΣ ΠΟΛΕΜΗΣ

Τ Σ Ε Λ Κ Α Σ *

— ΔΙΗΓΗΜΑ —

Ο Γαβρηλός ανατρίχιασε... Σ' ένα λεπτό είχανε γίνει όλα αυτά! Ένα βουνό του φάνηκε πώς σηκώθηκε αποπάνω του, απ' τη στιγμή που δεν έβλεπε πια μπροστά του αυτόν τον ληστή, τον κοκκαλιάρη και μουστακαλή. Νάφευγε τώρα; Ανάσανε πιο ελεύθερα και κύτταζε γύρω του. Ζερβιά του ήτανε ένα καράβι ψηλό, δίχως κατάρτια, σά θεόρατη νεκρόκασσα αδειανή και παραπεταμένη. Κάθε χτυπηματιά του κύματος απάνω στα πλευρά του έβγαζε από μέσα του ένα βουβόν ήχο, σά βαθύν αναστεναγμό. Δεξιά του ο υγρός μώλος της προκυμιάς φαινότανε σάν κρύο μεγάλο φίδι. Άποπιασ ακόμη φαινότανεσαν μαύρα σκέλεθρα και μπροστά του, ανάμεσα στον τοίχο και σ' εκείνη τη νεκρόκασσα, φάνταζε απλωμένη ή θάλασσα, βουβή, έρημη, με μαύρα σύννεφα απάνωθ' της. Και τὰ σύννεφα αυτά προχωρούσανε σιγά, θεόρατα και βαρεια, βυζαίνοντας την τρομάρα τους απ' το σκοτάδι, έτοιμα να τσακίσουνε τον άνθρωπο με το βάρος τους. Όλα τὰ πάντα ήτανε κρύα, μαύρα, γρουσουζιά. Ο Γαβρηλός φοβήθηκε. Ο φόβος τούτος ήτανε τώρα μεγαλύτερος απ' το φόβο του Τσελκάς. Τούσφιγγε τὰ στήθια του Γαβρηλου, σάν να τον άγκάλιαζε και να τον έσφιγγε δυνατά, ίσαμε να τον κάνη λυώμα απάνω στον πάγκο της βάρκας.

Κι' ολόγυρα όλα σωπαίνανε. Κάνενας ήχος, έξω απ' τους αναστεναγμούς της θάλασσας. Θαρρούσανε πώς ή σιωπή αυτή θα κοβότανε ξαφνικά από κάτι τρομαχτικό, μανιακό, βροντερό, κάτι τι που θα τράνταζε τη θάλασσα ως τον πάτο, που θα κουρέλιαζε τὰ μαύρα, σκοταδερά κοπάδια των συννέφων απάνω στον ουρανό και θα πετούσε στην έρημιά των κυμάτων, όλα τὰ κατάμαυρα πλεύμενα. Τὰ σύννεφα σέρνονταν στον ουρανό σιγά και βαρετά σάν και πρώτα, μα βγαίνανε τώρα περισσότερα μέσ' απ' τη θάλασσα, και θάλεγε κανέναν, κυττάζοντας τον ουρανό, πώς ήτανε κι' αυτός μια θάλασσα, μα θυμωμένη θάλασσα, αναποδογυρισμένη απάνω στην άλλη, την κοιμισμένη, την ήσυχη και στρωτή πέρα-πέρα. Τὰ σύννεφα μοιάζανε με κύματα που άγγιζανε τη στεριά με τις σταχιές τους χήτες μοιάζανε με άβυσσους σκαμένους απ' τον άνεμο μέσα στα κύματα και μοιάζανε ακόμα με κουφοθάλασσες χωρίς τον πράσινο άερό της μάνητας.

Ο Γαβρηλός ήτανε σά χαμένος απ' τη σκοταδερή αυτήν ήσυχία κι' απ' την άμορφιά του

φάνηκε τώρα πώς ήθελε να ξαναϊδή πιο γλήγορα τον αφέντη του. Κ' εκείνος γυρισμό δεν είχε! Η ώρα περνούσε άργά, πιο άργά απ' το κύλημα των συννέφων απάνω στον ουρανό... Και το μάκρος της ώρας έκανε διπλή την άγωνία της σιωπής... Μα νά! Πίσω απ' τον τοίχο άκούστηκε το νερό που ταραζότανε, ύστερα ένα σούσουρο και κάτι τι σά μουρμουρητό. Ο Γαβρηλός κόντεψε να μείνη στον τόπο.

— "Ε! κοιμήθηκες; Πιάσε εδώ! σιγά! ελπε ή πνιγμένη φωνή του Τσελκάς.

Απ' τον τοίχο κατέβαινε ένα πράμα βαρύ. Ο Γαβρηλός το άρπαξε και τάρριξε στη βάρκα αυτό κι' ύστερα άλλο ένα. Στον τοίχο απάνω απλώθηκε το μακρύ σώμα του Τσελκάς. Τὰ κουπιά φανερωθήκανε πάλι, ο σάκος του Γαβρηλου έπεσε στα πόδια του κι' ο Τσελκάς, άγκομαχώντας κάθισε στο τιμόνι.

Ο Γαβρηλός τον κύτταζε μ' ένα φοβισμένο και γλυκό χαμόγελο.

— Είσαι κουρασμένος; τον ρώτησε.

— "Αμ' είμαι λίγο, βρε βοϊδάκι! Τράβα τώρα γερά τὰ κουπιά σου, μ' όλη σου τη δύναμη. Καλά θα μπαλωθής, αδερφάκι! Η μισή δουλειά τέλειωσε. Τώρα δε μās μένει παρά να περάσωμε μπροστά στα μάτια αυτών των διαβόλων, δίχως να μās πάρουνε είδησι κι' ύστερα θα πάρης τον παρά σου και θα του δίνης να πās νάνταμώσης τη Μάσκα σου. Δεν έχεις μια Μάσκα, μικρούλη, ε;

— "Ο-όχι!...

Ο Γαβρηλός είχε αποκάνει, το στήθος του δούλευε σά φουσερό και τὰ χέρια του σάν άτσάλινα έλατήρια. Το νερό βογγούσε κάτω απ' την καρένα της βάρκας κι' ή γαλαζία νεροσυρμή που άκολουθούσε την πρύμη, γινότανε πλατύτερη τώρα. Ο Γαβρηλός ήτανε μουσκίδι απ' τον ιδρώτα, μα τραβούσε κοντι όλοένα με όλη του τη δύναμη. Αφού πήρε δυο τρομάρες αυτή τη νύχτα, δε βαστούσε να τραβήξη κι' άλλη άκομα κι' ένα πράμα ήθελε μονάχα: να τελειώση μιάν ώραν άρχύτερα την καταραμένη αυτή δουλειά, να βγή στη στεριά και να ξεφύγη απ' τον άνθρωπον αυτόν, πριν τον ξεμπερδέψη ή πριν βρεθή στη φυλακή ξειταίας του. Το πήρε απόφασι να μην του μιλήση καθόλου, να μην του φέρη καμιάν άντιλογία, να κάνη ό,τι του πή, και αν τὰ καταφέρη να ξεμπλέξη με το καλό, νάνάψη μια λαμπάδα στον Άη-Νικόλα. Τού έρχότανε να βάλη μια φωνή και να παρακαλέση τον Άγιο, μα βασιλιότανε, ξεφύσινε σά

βαπόρι που ξατμίζει και σώπαινε οίχνοντας λωξές ματιές στον Τσελκάς.

Κι' ο άλλος, ξεραμιανός, ψηλός, σκαμμένος όπως ήτανε, σάν όρνιο έτοιμο να πετάξη, κύτταζε μπροστά μες στο σκοτάδι, με μάτια γερακιού. Ρουθονίζοντας με την άγρια, άγκισρωτή του μύτη, βαστούσε με τόνα χέρι το τιμόνι και με τ' άλλο τραβούσε το μουστάκι του, και κάθε στιγμή που το τραβούσε τὰ στενά του χείλια κάνανε ένα τρεμουλιαστό, βουβό χαμόγελο. Ο Τσελκάς ήτανε ευχαριστημένος, που ή δουλειά πήγε καλά, ευχαριστημένος απ' τον έαυτό του κι' απ' το χωριατόπαιδο αυτό, που τώχε τόσο τρομάξει και που τώχε κάνει σκλάβο του. Ξερογλυφότανε από τώρα για το αυριανό γλέντι και για την ώρα χαιρότανε τη δύναμή του και το σκλάβωμα του παιδιού αυτούνου, που ήτανε όλο νειότη και φρεσκάδα. Τάβλεπε πούβγαζε την πίστι του και το λυπήθηκε κι' ήθελε να του κάνη κουράγιο.

— "Ε! Το λοιπόν! το ρώτησε γλυκά. Φοβήθηκες πολύ;

— Δεν πειράζει!... αναστέναξε ο Γαβρηλός και ξερόβηξε.

— Δεν είν' ανάγκη τώρα να τραβās με τόση δύναμη. Τώρα όλα τέλειωσαν. Ένα κακό πέραςμα μās μένει άκομα... Ξεκουράσου λιγάκι.

Ο Γαβρηλός σταμάτησε ύπάκουα, σφουγγισε με το μανίκι της μπλούζας του το ιδρωμένο του μούτρο και ξαναβούτηξε τὰ κουπιά.

— "Ετσι, τράβα αλαφρότερα. Να μην ταραζεται το νερό. Έχουμε ένα πέραςμα άκομη. Σιγαλά-σιγαλά. Έδώ, αδερφάκι, είναι άνθρωποι που δε χωρατεύουνε... Για χάρι τώχουνε να μās τουφεκίσουν. Μπορούνε να σου φυτέψουνε στο κούτελο ένα μολύβι τόσο άμορφα, που δε θα προφτάσης να πής κίχ!

Η βάρκα γλυστρούσε απάνω στο νερό βουβά. Μονάχα οι γαλαζίες σιταλαγματιές πέφτανε απ' τὰ κουπιά και, μόλις άγγιζανε τη θάλασσα, μικρές γαλαζίες βουλίτσες ανάβανε στο πέσιμό τους. Η νύχτα γινότανε όλοένα πιο σκοταδερή και πιο ήσυχη. Ο ουρανόσ δεν έμοιαζε πια με φουρτουνιασμένη θάλασσα τὰ σύννεφα είχαν απλωθεί απάνω του και τον είχανε σκεπάσει μ' ένα στρωτό και βαρύ σκέπασμα, πούφτανε ασάλεντο ως τη θάλασσα. Η θάλασσα ήτανε πιο ήσυχη, πιο μαυρή, έβγαζε πιο δυνατή τη θερμή, άρμυρή μυρωδιά της και δε φαινότανε πια τόσο πλατειά, σάν και πριν.

— "Αν έβροχε! μουρμούρισε ο Τσελκάς. Θα το στρίβαμε μια χαρά, σάν πίσω από μερποντέ. Ζερβόδεξα απ' τη βάρκα τὰ πλοία άκίνητα, πένθημα και μαύρα προβάλλανε απ' το νερό, μαύρο κι' αυτό. Σ' ένα απ' αυτά σάλενε ένα φως είχε σαλπάρει και προχωρούσε με το φανάρι στο άλμπουργο. Η θάλασσα, χαϊδεύοντας

τὰ πλευρά του, φαινότανε πώς κάτι τὰ παρακαλούσε βουβά, κι' εκείνα της δίνανε άπόκρισι, μ' έναν ήχο βαρετό και κρύο, σάν να μη θέλανε να της κάνουν το χατήρι.

— Το τελωνείο! μουρμούρισε ο Τσελκάς.

Απ' τη στιγμή πουχε δώσει τη διαταγή στο Γαβρηλο να τραβήη κουπι σιγαλά, το παιδι ένοιωθε πάλι μια λαχτάρα μέσα του, σάν κάτι να το περίμενε. Καθώς έσκυβε μπροστά, κατά το σκοτάδι, του φαινότανε πώς μεγάλωνε όλο του το κορμι τον πονούσε ως στα κόκκαλα το κεφάλι του γεμάτο από μια μοναχή σκέψη, τον πονούσε, το πεσι της ράχης του ανατρίχιαζε και μέσα τὰ πόδια του του φαινότανε πώς περνούσαν μυτερές και κρύες βελόνες. Τὰ μάτια του τον καίγανε απ' το πολύ άγνάπτεμα στο σκοτάδι, που μέσ' απ' αυτό περίμενε να προβάλη κάποιος, φωνάζοντας τους: «Σταθήτε, κλέφτες!»

Τώρα που ο Τσελκάς μουρμούρισε: «Το τελωνείο!» ο Γαβρηλός ανατινάχτηκε μια άγρια σκέψη του πέραςε σάν πυρωμένο σίδερο το είναι του, του κέντησε τὰ μαζωμένα του νεύρα και θέλησε να φωνάξη, να γυρέψη βοήθεια... Είχε άνοιξει πια το στόμα του και είχε άνασηκωθεί στον πάγκο του. Πέταξε μπροστά τὰ στήθη του, ανάσανε βαθειά, άνοιξε το στόμα του. "Αξαφνα όμως, πατημένος απ' την τρομάρα, που τον χτύπησε σάν καμουτσίκι, έκλεισε τὰ μάτια κι' έπεσε κάτω απ' τον πάγκο.

... Μπροστά στη βάρκα, μακρούα, στα θεμέλια τ' ουρανού πρόβαλε απ' τὰ νερά ένα μεγάλο σπαθι γαλαζιο και σπιθόβολο. Ψήλωσε, έσχισε το σκοτάδι της νύχτας κι' ή λάμπα του γλύστησε απάνω στα σύννεφα κι' απλωσε στον κόρφο της θάλασσας μια πλατειά γαλαζία γραμμή. Και μέσα στη φωτεινή αυτή γραμμή, βγήκανε απ' το σκοτάδι τὰ πλοία τ' άθώρητα ως τώρα, μαύρα, βουβά, σκεπασμένα με την πλούσια νυχτιάτικη σκιά. Θάλεγε κανέναν πώς είχανε καιρό κάτω στον πάτο της θάλασσας, ξεσυρμένα ως εκεί απ' την αναπάντεχη δύναμη της φουρτούνας και πώς τώρα προβάλλανε, ύπάκουα στο πύρινο σπαθι, που το γέννησε άξαφνα ή θάλασσα. Σηρώνονταν να ιδούν τον ουρανό και ό,τι βρισκότανε απάνω απ' το νερό. Τὰ ξίφτια τους άγγαλιάζανε τὰ κατάρτια και φαινονταν σάν φύκια κολλημένα απάνω τους, βγαλμένα απ' το νερό μαζί με τους μαύρους γίγαντες, που τους σκεπάζανε με τὰ δίχτυα τους. Και ύστερα, το παραξένο γαλαζιο σπαθι, σηκώθηκε πάλι, έσχισε το σκοτάδι της νύχτας κι' έγυρε κατά την άλλη μεριά τουρανού. Και πάλι στο μέρος που έγειρε, φανήκανε σκέλεθρα караβιών, άθώρητα ως τώρα.

Η βάρκα του Τσελκάς σταμάτησε και παρακλήσε απάνω στα νερά, σά να διάταζε να προχωρήση. Ο Γαβρηλός ήτανε ξαπλωμένος

* Τέλος: «Παναθήναια» 15-31 Ιουλίου, σελ. 164.

κάτω, σκεπάζοντας τὸ μούτρο μὲ τὰ χέρια του. Ὁ Τσελκὰς τὸν ἔσπρωξε μὲ τὸ κουπί, σφυρίζοντας του μανιακὰ στὸ αὐτί.

— Βλάκα, ἡ ἀτιμοτελωνίδα... Νὰ τὸ ἤλεκτρικό! Σήκω ἀπάνω, γομάρι! Θὰ μᾶς ριζοῦνε ἀπάνω τὸ ἤλεκτρικό! Θὰ μᾶς ξεκάνης, διάολε, κ' ἐμένα καὶ τὸν ἑαυτὸ σου!

Καθὼς ἡ κόρη τοῦ κουπιού χτύπησε ἀπάνω στὴ ράχη του, ὁ Γαβρῆλος σηκώθηκε, μὴν ἔχοντας ἀκόμα τὸ κουράγιο νάνοιξη τὰ μάτια του, κάθισε στὸν πάγκο του καὶ πιάνοντας τὰ κουπιά, ἔσπρωξε μπροστὰ τὴ βάρκα.

— Σιγά, μωρέ, καὶ σὲ σκότωσα! Σιγά! Βλάκα, πὸν νὰ σὲ πάρῃ ὁ Διάολος! Τί τρώμαξες μωρέ; Λέγε. Μιὰ λάμπα κ' ἓνα γυαλί. Αὐτὸ εἶναι ὄλο! Σιγά τὰ κουπιά σου. Περίδρομε! Νά! γυρνᾶνε τὸ γυαλί, ὅπως θέλουνε, καὶ ριχνουνε φῶς ἀπάνω στὴ θάλασσα, γιὰ νὰ ἴδουν μίπως τριγυρίζουν τίποτε τσανάκια σὰν ἐλόγου μας. Κυνηγοῦνε τὸ λαθροεμπόριο, βλέπεις... Τώρα δὲ μᾶς φτάνουνε, εἶναι μακριὰ. Μὴ φοβάσαι, ρε παιδί, γλυτώσαμε! τώρα...

Ὁ Τσελκὰς κύτταξε θριαμβευτικὰ γύρω του. — Τώρα γλυτώσαμε σίγουρα. Οὐφ! Τυχερὸς εἶσαι, ψοφήμι.

Ὁ Γαβρῆλος σόπαινε καὶ τραβοῦσε κουπί. Ἀνασαινοντας βαρειά, κύτταξε κατὰ τὸ μέρος ποῦ ἀνεβροκατέβαινε ἀκόμα τὸ πύρινο σπαδί. Δὲν τὸ χωροῦσε ὁ νοῦς του, πὼς ἦτανε, ὅπως ἔλεγε ὁ Τσελκὰς, μιὰ λάμπα μὲ καθρέφτη. Τὸ κρύο γαλάζιο φῶς, ποῦσχιζε τὸ σκοτάδι, ἔκανε ἀσημένια ἀντιφειγίσματα στὴ θάλασσα. εἶχε μέσα του κάτι ἀνεξήγητο, κ' ὁ Γαβρῆλος ξανάπεσε σ' ἓνα βύθιος λυπητερῆς τρομάρας. Κάτι κακὸ τοῦ φαινότατε πὼς τοῦ μνησῶσε καὶ τοῦ πλάκωνε τὰ στήθια. Τραβοῦσε κουπί σὰ μηχανὴ καὶ καμπούριαζε τὶς πλάτες του, σὰ νὰ περιμένε ὦρα τὴν ὦρα ἓνα χτύπημα ἀπάνωθ' αὐτοῦ. Τίποτε δὲν ἤθελε τώρα, κ' ἡ ψυχὴ του ἦτανε ἄδεια, ἄδεια. Οἱ λαχτάρεις αὐτῆς τῆς νύχτας τοῦχανε φάει μέσα του ὅ,τι κ' ἂν εἶχε ἀνθρώπινο.

Κι' ὁ Τσελκὰς θριαμβεύει. Ὅλα εἶχαν ἔρθει δεξιά! Τὰ νεῦρα του συνειδησιμένα στοὺς τρανταγμοὺς εἶχανε ἠσυχάσει. Τὸ μουστάκι του σάλευε ἠδονικὰ καὶ στὰ μάτια του εἶχε ἀνάψει μιὰ ἀχόρταγη φωτιά. Ἐνοιώθε τὸν ἑαυτὸ του λαμπρὰ, σφύριζε ἀνάμεσα ἀπ' τὰ δόντια του, ἀνάσαινε βαθειὰ τὸν ὑγρὸν ἀέρα τῆς θάλασσας, ἔρριχνε ματιὲς δεξιά κ' ἀριστερὰ καὶ χαμογελοῦσε μὲ καλοσύνην, ὅταν τὰ μάτια του ξανάπεφταν ἀπάνω στὸν Γαβρῆλο.

Μιὰ σπιλιάδα πέρασε καὶ ξύπνησε τὴ θάλασσα, ποῦ ἀρχίζε νὰ παίζε μὲ τὰ χίλια μικρὰ τῆς κυματάκια. Τὰ σύννεφα γινήκανε πιὸ διάφανα, μολονότι σκεπάζανε ὄλο τὸν οὐρανό. Ὁ ἀέρας, ἀδύνατος ἀκόμα, σεργιανοῦσε ἐλεύθερα σ' ὅλη τὴν ἐπιφάνεια τῆς θάλασσας, μὰ τὰ σύν-

νεφα μένανε ἀκίνητα καὶ φαίνονταν σὰ νὰ κλωθογυρίζουν μέσα τους μιὰ σταχτιά καὶ βαρυποτισμένη σκέφι.

— Λοιπόν, ἀδερφάκι, ἔλα στὰ σύγκαλά σου, εἶναι καιρὸς πιά! Θάλεγε κἀνένας πὼς σοῦ ξεκόλλησε ἡ ψυχὴ ἀπὸ τὸ τομάρι σου κ' ἀπομεινες ἓνα σακουλι μὲ κόκκαλα. Ματάκια μου! Καλὰ τὰ καταφέραμε, ἔ;

Ὁ Γαβρῆλος εὐχαριστιότανε πὸν ἄκουε ἀνθρώπινη φωνή, κ' ἄς ἦτανε κ' ὁ Τσελκὰς πὸν μίλαγε.

— Ἀφικραῖζομαι... εἶπε σιγά.

— Καλὰ κάνεις, ψυχούλα μου! Κάτσε τώρα στὸ τιμόνι κ' ἐγὼ παίρνω τὰ κουπιά. Κουράστηκες; Μίλα.

Ὁ Γαβρῆλος ἄλλαξε θέσι σὰ χαλὸς καὶ καθὼς τὸν εἶδε ὁ Τσελκὰς, πὸν τρεκίλιζανε τὰ πόδια του, τὸν λυπήθηκε ἀκόμα περισσότερο καὶ τὸν χτύπησε στὶς πλάτες.

— Μὴ φοβάσαι! Θὰ σοῦ φέξῃ. Θὰ σὲ πλερώσω καλά, ἀδερφάκι. Θέλεις εἰκοσιπέντε ρούμπλια; Ἔ;

— Δὲν μοῦ χρειάζεται τίποτε. Μόνο νὰ φτάσουμε στὴ στεριά!

Ὁ Τσελκὰς κούνησε τὰ χέρια του, ἔφτυσε κ' ἄρχισε νὰ τραβᾷ κουπί. Τὰ μακρὰ του μπράτσα τινάζανε μακρὰ πίσω του τὰ κουπιά.

Ἡ θάλασσα εἶχε ξυπνήσει. Ἐπαίξε μὲ τὰ κυματάκια τῆς, τὰ γεννοῦσε, τὰ στολίξε μὲ κρόσια ἀπ' ἀφρούς, τᾶσπρωξε τὸ ἓνα πίσω ἀπ' τὸ ἄλλο καὶ τὰ σκόρπιζε σὲ κορνιαχτό. Ὁ ἀφρός, καθὼς ἀνάλωνε, γλυκοαναστένανε, κ' ὄλα τὰ πάντα τριγύρω ἦτανε γεμάτα ἀπὸ μουσικοὺς ἤχους καὶ παφλασμοὺς. Τὸ σκοτάδι σὰ νὰ ζωντάνευε.

— Λοιπόν, λέγε τίποτα... ἄρχισε ὁ Τσελκὰς. Θὰ γυρίσης στὸ χωριό, θὰ παντρευτῆς, θὰ ἀρχίσης νὰ δουλεύης, νὰ σπέννης τὸ χωράφι σου, ἡ γυναῖκα σου θὰ σοῦ κἀνῃ πολλὰ παιδιά, θὰ σὰς λείψῃ τὸ ψωμί καὶ θὰ σοῦ βγαίῃ ἡ πίστη ἀνάποδα ὅλη σου τὴ ζωὴ. Σ' ἀρέσει λοιπόν;

— Τί νὰ μ' ἀρέσει; εἶπε δειλὰ καὶ λαχταριστὰ ὁ Γαβρῆλος. Τί θὲς νὰ κἀνω;

Ποῦ καὶ ποῦ τὰ σύννεφα εἶχανε σχισθεῖ ἀπ' τὸν ἀνεμο, κ' ἀνάμεσα ἀπ' τὶς τρύπες τους φαίνονταν ὁ γαλάζιος οὐρανός, κεντημένος μὲ λίγα ἀστέρια. Καθὼς καθρεφτίζονταν στὴν παιγνιδιάρια θάλασσα, τᾶστέρια αὐτὰ πηδούσανε ἀπάνω στὰ κύματα καὶ πότε σβύνανε καὶ πότε ξαναλάμπανε πάλι.

— Ἀριστερώτερα! εἶπε ὁ Τσελκὰς. Σὲ λίγο φτάνουμε. Τελειώσανε τὰ ψέματα! Ἡ δουλειὰ πῆγε καλὰ. Τὰ βλέπεις λοιπόν; Σὲ μιὰ νυχτιά ἑκατὸ πενήντα ρούμπλια! Καλὰ εἶναι; Τί λές;

— Ἐκατὸ πενήντα ρούμπλια! Ξαναεἶπε ὁ Γαβρῆλος σὰν νὰ μὴ τὸ πίστευε. Μὰ, στὴ στιγμή τὸν ἔπιασε τρομάρα καὶ σπρώχνοντας μὲ τὸ

πόδι του τὰ δέματα στὸ βάθος τῆς βάρκας, ρώτησε τὸν Τσελκὰς.

— Μὰ τί πράματα εἶναι τούτα;

— Μεταξωτά. Ἀκριβὸ πρᾶμα. Ἄν τὰ πουλούσαμε στὴν ἀξία τους, θὰ πιάναμε χίλια ρούμπλια.

— Μωρὲ τί μου λές; ρώτησε ὁ Γαβρῆλος. Ἄν εἶχα ἐγὼ τόσα!

Ἀναστένανε, βάζοντας μὲ τὸ νοῦ του τὸ χωριό του τὴν ἐλευνὴν του ζωὴ, τοὺς κόπους του, τὴ μάννα του κ' ὄλα τὰ μακρυνὰ κ' ἀγαπημένα πράματα, πὸν δούλευε γι' αὐτὰ τόσον καιρό.

— Παναγία μου, τί καλὰ πὸν θάτανε! ἀναστένανε λυπητερὰ.

— Ἀλήθεια, βάζω μὲ τὸ νοῦ μου, πὼς θὰ πηδοῦσες στὴ στιγμή στὸ σιδερόδρομο καὶ — καληνύχτα σας! Καὶ πὼς θὰ σ' ἀγαποῦσανε οἱ κοπέλες στὸ χωριό! Δὲ θάξερεις ποιά νὰ πάρῃς καὶ ποιά νάφίσης. Θάχτιζες καινούργιο καλύβι... Μὰ δὲ θὰ σοῦ φτάνανε, κατῆμενε, γιὰ καλύβι.

— Σωστά... Καλύβι ὄχι. Τὰ ξύλα στὸ χωριό μου ἔχουνε ἀκριβὰ.

— Δὲν πειράζει. Θὰ διόρθωνες τὸ παλιό. Ἄλογο ἔχεις;

— Ἄλογο. Ναι. Ἐχουμε ἓνα μὰ εἶναι πολὺ γέρικο, νὰ πάρῃ ὁ Διάολος!

— Λοιπόν ἓνα ἄλογο, ἓνα καλὸ ἄλογο! Μιὰ γελάδα, πρόβατα, πουλερικά, ἔ;

— Γιατί μου λές αὐτὰ; Ἄς τὰ εἶχα ἐγὼ! Ἄχ! Παναγία μου, ζωὴ πὸν θὰ τὴν ἔκανα!

— Ἀλήθεια, ἀδερφάκι, ὦραία ζωὴ θὰ περνοῦσες... Καταλαβαίνω κ' ἐγὼ λιγάκι ἀπ' αὐτὰ τὰ πράματα. Εἶχα κ' ἐγὼ τὴ φωλιά μου ἓναν καιρό. Ὁ πατέρας μου ἦτανε ἀπ' τοὺς πιὸ πλούσιους χωριάτες, στὸ χωριό μου.

Στὴν ἀρχὴ ὁ Τσελκὰς εἶχε μιλήσει στὸ Γαβρῆλο γιὰ τὸ χωριό του γιὰ νὰ τὸν ἠσυχάσῃ λιγάκι καὶ νὰ τὸν συνεφέρῃ ἀπ' τὴν ταραχὴ του. Μιλοῦσε χαμογελώντας κατὰ ἀπ' τὰ μουστάκια του πονηρὰ, ἀργότερα ὅμως γιὰ νὰ τοῦ θυμίσῃ τὶς χωριάτικες χαρὲς, πὸν ὁ ἴδιος ἀπὸ καιρὸ τίς εἶχε ξεχασμένες, πῆρε τὸν κατήφορο, κ' ἀντὶς νάφιση τὸ παιδί νὰ μιλήσῃ, ἄρχισε, χωρὶς νὰ τὸ καταλάβῃ, νὰ ρητορεύῃ ὁ ἴδιος.

— Ἡ λευτεριά, πὸν λές, ἀδερφάκι, εἶναι τὸ μεγαλύτερο πρᾶμα στὴ ζωὴ τοῦ χωριάτη. Πρέπει νάναί κανένας ἀφέντης στὸν ἑαυτὸ του. Ἐχεις τὸ σπίτι σου εἶναι μικρό, μὰ εἶναι δικό σου. Ἐχεις ἓνα χωράφι, μιὰ πιθαμὴ χῶμα, μὰ εἶναι δικό σου. Ἡ κότα σου, τ' αὐγὸ σου, τὸ μῆλο σου, δικὰ σου. Εἶσαι βασιλιάς στὸ κτήμα σου. Ἐπειτα χρειάζεται τάξι. Τὸ πρᾶτ' μόλις ἀνοιξῆς τὰ μάτια, νὰ στρωθῆς στὴ δουλειά. Τὴν ἀνοιξὴ ἔτσι, τὸ καλοκαίρι ἄλλιῶς, τὸ χινόπωρο ἄλλιῶς καὶ τὸ χειμῶνα ἄλλιῶς πάλι. Ὅπου καὶ νὰ πᾶς ἔξερεις πὼς θὰ γυρίσης στὸ σπίτι σου τὸ βράδυ. Νὰ βρῆς τὴ ζέστα σου, τὴν ἀναπαυή σου! Εἶσαι λοιπόν γιὰ δὲν εἶσαι βασιλιάς;

Ὁ Γαβρῆλος τὸν κύτταξε μὲ περιέργεια κ' ἐνθουσιαζότανε κ' αὐτός. Ὅσο εἶχανε αὐτὴ τὴν κουβέντα ξεγνοῦσε μὲ ποιὸν εἶχε νὰ κἀνῃ. Ἐβλεπε μονάχα ἓναν χωριάτη σὰν κ' αὐτόν, κολημένον μὲ τὴ γῆς, πάλπον πρὸς πάλπον, κ' ἀπ' τὶς θύμησες τῶν παιδικατικῶν του χρόνων, καὶ πὸν τώρα εἶχε μακρύνει ἀπ' τὴ γῆς καὶ τὶς ἐννοιες τῆς καὶ τραβοῦσε ὅ,τι τραβοῦσε ἀπ' τὸ ξερό του.

— Ἐτσι εἶναι, ἀδερφάκι. Ἐτσι εἶναι. Νά! πάρε τὸν ἑαυτὸ σου καὶ κύττα. Τί φελᾶς ἐσύ, χωρὶς τὴ γῆς; Ἄχ! ἀδερφάκι, ἡ γῆς εἶναι σὰ μάννα. Δὲν μπορεῖ κανένας νὰ τὴ ξεχάσῃ.

Ὁ Τσελκὰς ἤρθε στὸν ἑαυτὸ του. Ἐνοιώσε ἐκεῖνο τὸ κάψιμο στὸ στήθος, πὸν τὸν ἐπιανε κάθε φορὰ πὸν τὸ ἀφρόντιστο καὶ ἀνθάδινο φιλότιμό του πειραζότανε καὶ μάλιστα ὅταν ἐκεῖνος πὸν τὸν πειραζε δὲν εἶχε καμιάν ἀξία στὰ μάτια του.

— Ἄλλα λόγια! φώναξε ἄγρια. Θάρρεψες πὼς μιλοῦσα στὰ σοβαρὰ; Ἐγὼ δὲ χάνομαι σὲ τέτοια...

— Βρὲ ἀνθρώπε τοῦ Θεοῦ, ἀποκρίθηκε φοβισμένος πάλι ὁ Γαβρῆλος, μήπως ἐγὼ λέω γιὰ σένα; Εἶναι πολλοὶ σὰν καὶ λόγου σου! Ὡ! Χριστοῦλη μου, πόσοι δυστυχημένοι εἶναι στὸν κόσμον πὸν τριγυρνᾶνε!...

— Πιάσε τὰ κουπιά σου, φωτιά! πρόσταξε ξερὰ ὁ Τσελκὰς, κρατώντας μέσα του ἓνα κύμα ἀπὸ βλαστήμιες πὸν τοῦ ἀνέβαινε στὸ λαρόγγι. Ἀλλάξανε πάλι θέσι. Ὁ Τσελκὰς, δρασκελιζοντας τὰ δέματα γιὰ νὰ ξαναπαίσῃ τὸ τιμόνι, κάτι τὸν ἔτρωγε νὰ κατεβάσῃ μιὰ κατραπακιά τοῦ Γαβρῆλου, πὸν νὰ τὸν τινάζῃ στὴ θάλασσα. Δὲν εἶχε ὅμως καὶ τὴ δύναμι νὰ γυρίσῃ νὰ τὸν κυττάξῃ.

Ἡ κουτὴ κουβέντα ἔπαψε. Μὰ τώρα κ' ἡ σιωπὴ τοῦ Γαβρῆλου εἶχε γιὰ τὸν Τσελκὰς μιὰ χωριανὴ μυρωδιά. Συλλογιζότανε τὰ περασμένα καὶ ξεγνοῦσε νὰ κουμαντάρῃ τὴ βάρκα, πὸν τὰ κύματα τὴν εἶχανε γυρίσει καὶ ταξίδευε σ' ἀνοιχτά. Καὶ στὰ μάτια τοῦ Τσελκὰς περνοῦσαν γρήγορα οἱ ζωγραφιὲς τῶν περασμένων, τῶν μακρυνῶν πὸν τὰ χώριζε ἀπ' τὰ τωρινὰ ἓνας τοῖχος δωδεκάχρονης χαμένης ζωῆς. Ξαναεἶδε τὸν ἑαυτὸ του παιδί, ξαναεἶδε τὸ χωριό, τὴ μάννα του, ψηλὴ καὶ παχειά, μὲ τὰ σταχτερὰ ἀγαθὰ τῆς μάτια — τὸν πατέρα του ἓνα γίγαντα κοκκινογένῃ κ' ἀγριομούτσουνο — τὸν ἑαυτὸ του ἀρραβωνιασμένον — τὴ γυναῖκα του τὴν Ἀνθοῦσα, τὴ μαυρομάτα, τὴν ψηλὴ, τὴν παχούλα, πὸν ἦτανε ὄλο χαρὰ καὶ καλοσύνη... Κ' ὕστερα νάτος αὐτὸς ὁμορφος φαντάρος. Καὶ πάλι ὁ πατέρας του ἀσπριομένος τώρα, σκεβρωμένος ἀπ' τὴ δουλειά, κ' ἡ μάννα του ζαρωμένη, σιωπητή. Πὼς τὸν καλοδεχτήκανε στὸ χωριό, σὰ γύρισε ἀπ' τὸ στρατό. Πὼς ἦτανε περὶφανος ὁ πατέρας του γιὰ τὸ Γρηγόρη του, τὸ μουστακαλὴ, τὸν γερό στρατιώτη, τὸ πέτσι-

νάρι του χωριού! Το θυμητικό του, ή πληγή αυτή των δυστυχισμένων ζωντανεύει ως και τις πέτρες των περασμένων, και στο φαρμάκι που ήπιε κανείς μια φορά κ' έναν καιρό, στάζει μέλι. Κι' όλα τούτα μονάχα για να καλύτερήσει τον άνθρωπο, φανερώνοντας του τα λάθια του και να ορθώσει στην ψυχή του την πίστι στα μελλούμενα, κάνοντας τον ν' αγαπήσει πολύ τα περασμένα.

Ο Τσελκός έπλεε μέσα στον αέρα του χωριού του, που τούφερνε γλυκά λόγια της μάννας του, κουβέντες γνωστικές του πατέρα του, του ασπρητού χωριάτη, ήχους ξεχασμένους και γλυκούς μωροδιές της γής, όταν λιώνουν τα χιόνια την άνοιξη, ή όταν περνάει άπάνω της τ' αλέτρι ή όταν είναι σκεπασμένη με τα καινούργια στάχνα, πράσινα σαν το σμαράγδι κ' άπαλά σαν το μετάξι... Ένοιωσε τότε πόσο ήτανε παραστρατημένος, ξεπεσμένος, έλεινός και μονάχος, χωρίς κανένα δεσμό στον κόσμο, πεταμένος έξω απ' την τάξη της ζωής, που τούδωκε το πρώτο αίμα που τρεχε στις φλέβες του.

— Αϊ! Που πάμε; ρώτησε άξαφνα ο Γαβρηλός.

Ο Τσελκός τινάχθηκε και γύρισε με κάτι ματιές άγριμου.

— "Ω! διάβολε! Τι σε μέλει;... Τράβα δυνατώτερα. Φτάσαμε.

— "Ονειρο έβλεπες; ρώτησε χαμογελώντας ο Γαβρηλός.

Ο Τσελκός τον κύταξε από πάνω ως κάτω. Το παιδί ήταν πιά στα σύγκαλά του, ήσυχο, εύχαριστημένο, σα να βαστούσε τον παππά απ' τα γένηια. Νειός ήτανε, όλη ή ζωή δική του. Θα τον κρατούσε όμως κοντά της ή γής; Όταν το συλλογίστηκε αυτό ο Τσελκός, έπεσε σε λύπη πάλι και μουρμούρισε.

— Κουράστηκα! Κι' αυτός ο διάολος σκαμπανεβάζει!

— Σκαμπανεβάζει αλήθεια! Τι λές; Δεν είναι φόβος τώρα να μάς τσακώσουν με τούτα εδώ;

Ο Γαβρηλός έσπρωξε με το πόδι τα δέματα.

— "Όχι, ήσύχασε. Τώρα θα πάω να τα παραδώσω και θα πάρω τον παρᾶ. Μάλιστα.

— Πεντακόσα;

— "Όχι λιγώτερα, πιστεύω.

— Δεν είναι λίγα! "Αν τάχα εγώ ο κατομοίρης! Θάλαγα κ' ένα τραγουδάκι.

— Στο χωριό σου;

— Βέβαια και γλήγορα.

Και ο Γαβρηλός ταξίδεψε με το νοῦ του. Ο Τσελκός φαινότανε αφανισμένος. Τα μουστάκια του κρεμόντουσαν, το δεξί του πλευρό, που το χτυπούσανε τα κύματα, ήτανε μουσκεμένο, τα μάτια του βουλιαγμένα και θολά. "Ητανε αξιολύπητος. Δεν έμοιαζε πιά με όρνιο, ή συλλογή τον είχε πνίξει και θαρρούσες πως κ' οι δίπλες

του λιγδιασμένου του σακκακιού συλλογίζοντανε κι' αυτές.

— Είμαι σπασμένος στην κούραση!

— Φτάσαμε. Νά!

Ο Τσελκός όρτοσάρισε ξαφνικά τη βάρκα κ' έβαλε πλώρη σ' ένα μαύρο πράμα που βγαίνε απ' τη θάλασσα.

Ο ούρανός ήτανε κατασκέπαστος από σύννεφα κ' ή βροχή έπεφτε ψιλή, πυκνή, χτυπώντας χαρωπά άπάνω στις κορφές των κυμάτων.

— Βάστα!... Σιγά! πρόσταξε ο Τσελκός.

Η βάρκα χτύπησε με την πλώρη άπάνω σ' ένα καράβι.

— Κοιμούνται οι διαβόλοι; μουρμούρισε ο Τσελκός, πιάνοντας τα σχοινιά που κρεμόντουσαν απ' το καράβι. Έχουνε άπάνω τη σκάλα κ' αυτή ή βροχή, κοντά στ' άλλα. Σαν να μη μπορούσε να βρέξει προτιότερα! "Ε! βρέ κουφάλογα! "Ε!

— Ο Τσελκός είσαι; ρώτηξε άποπάνω ένα χαιδευτικό μουρμουρητό.

— Έλα, κατέβασε τη σκάλα!

— Γειά σου, Τσελκός.

— Κατέβασε λοιπόν τη σκάλα, διάολε ξυδάτε! φώναξε ο Τσελκός.

— Στα μπουρνία του είναι άπόψε. "Ωχ, ώχ, ώ!

— "Ανέβα Γαβρηλ! πρόσταξε ο Τσελκός το σύντροφό του.

"Υστερ' από ένα λεπτό βρεθήκανε στην κουβέρτα, όπου τρεις γεννάτοι άγριανθρώποι, που μιλούσανε ζωηρά, με μια γλώσσα παράξενη, κυτάζανε άποπάνω τη βάρκα του Τσελκός. Ένας τέταρτος, τυλιγμένος σ' ένα μακρύ φόρεμα, πήγε άπάνω στον Τσελκός, τούσφιξε το χέρι βουβά, κ' έρριξε μια ύποπτη ματιά στον Γαβρηλό.

— Έτοιμάσε τον παρᾶ γι' αύριο το πρωί, ειπε ξερά ο Τσελκός. Τώρα θα πάω να κοιμηθῶ. Γαβρηλό, πάμε. Πεινάς;

— Νυστάζω, άποκριθήκε ο Γαβρηλός.

"Υστερ' από πέντε λεπτά ρουχάλιζε στο βρώμικο κατάστρωμα του καραβιού, κ' ο Τσελκός, καθισμένος δίπλα του, δοκίμαζε ένα πόδημα στο πόδι του, φτύνοντας πλάγια, και σφύριζε ανάμεσα απ' τα δόντια του μελαγχολικά και θυμωμένα. "Υστερα ξαπλώθηκε δίπλα στο Γαβρηλό, δίχως να βγάλη το πόδημα απ' το πόδι του, έβαλε τα χέρια του πίσω απ' το λαιμό του, και κύταξε όλόγυρα το κατάστρωμα κουνώντας τα χείλια του και τα μουστάκια του.

Το καράβι σάλευε άπάνω στο χαρούμενο νερό, κάποια ξύλα τρίζανε κάπου, ή βροχή έπεφτε μαλακά στο κατάστρωμα, τα κύματα χτυπούσανε τα πλευρά του... "Όλα ήτανε θλιμένα γύρω κ' ο ήχος του έμοιαζε με νανούρισμα μάννας, που δεν έχει καμιάν έλπίδα για την εδύχια του παιδιού της.

Ο Τσελκός, με τα δόντια έξω, σήκωσε το κεφάλι, κύταξε όλόγυρα του... κ' άφου' μουρμούρισε λίγα λόγια, ξαναπλάγιασε... Με τ' άνοιχτά του σκέλια έμοιαζε σαν πελώριο ψαλίδι.

Σηκώθηκε πρώτος, σάλεψε άνήσυχα, ύστερα ήσύχασε μονομιάς και κύταξε το Γαβρηλό, που κοιμώτανε άκόμα. Το παιδί ρουχάλιζε και, στον ύπνο του, χαμογελούσε με όλο το παιδικό κ' ήλιοκαμένο πρόσωπό του.

Ο Τσελκός άναστένανε και σκαρφάλωσε σε μιάν άνεμόσκαλα. Στο άνοιγμα της σκάλας φαινότανε ένα κομάτι μολυβδός ούρανός. Έφεγγε μα ο χνοπορωιάτικος καιρός ήτανε σταχτός και λυπητερός.

Ο Τσελκός ξεαγύρισε ύστερ' από δυό ώρες. Το μούτρο του ήτανε κόκκινο, το μουστάκι του άνασκηωμένο και στα χείλια έλαμπε ένα χαμόγελο χαρωπό και καλόκαρδο. Φορούσε ψηλά ποδήματα γερά, ζακέτα, πέτσινο πανταλόνι κ' έμοιαζε σαν κνηγός. Όλη ή φορεσιά του, λίγο τριμένη, μα καλοστεκούμενη άκόμη και ταιριαχτή άπάνω του, τον έκανε πιο χοντρό, σκέπαζε τις γωνιές του κορμιού του και τούδινε κάποιον άσήμικο αέρα.

— "Ε! βοϊδάκι, ξύπνα! ειπε σπρώχνοντας το Γαβρηλό με το πόδι.

Έκείνος τινάχτηκε άπάνω, δέν τον γνώρισε μονομιάς και κάρφωσε άπάνω του τα μάτια σα χαζός. Ο Τσελκός έμπηξε τα γέλια.

— Πώς έγινες! φώναξε ο Γαβρηλός στο τέλος μ' ένα πλατύ χαμόγελο. Σαν κύριος!

— Αλλά γίνονται γρήγορα σ' εμάς! Είσαι όμως ένας φοβιτσιάρης! Πωπά! Πόσες φορές έτοιμάστηκες να πεθάνης έψές τη νύχτα! "Ε; λέγε...

— Μα βλέπεις, πρώτη φορά κάνω τούτη τη δουλειά. Κολάζεται ο άνθρωπος για όλη του τη ζωή!

— Τι λές; Ξανάργεσαι;

— Πάλι; Μα να ιδῶ πρώτα τί θα μου φέξη.

— Διακόσα.

— Διακόσα, ειπες; Ναι, έχουμαι.

— Για στάσου! Και ή ψυχή σου;

— "Ίσως και να μην τη χάσω! ειπε χαμογελώντας ο Γαβρηλός. Γίνεται όμως κανείς άνθρωπος για τη ζωή που τού μένει!

Ο Τσελκός έμπηξε τα γέλια.

— Καλά! Σώνουνε τ' άστεια! Έμπρός πάμε να βγοῦμε τώρα. Έτοιμάσου.

— Εγώ; Είμαι έτοιμος.

— Ξαναμπήκανε στη βάρκα, ο Τσελκός στο τιμόνι, ο Γαβρηλός στα κουπιά.

Ο σταχτός ούρανός είναι σκεπασμένος με σύννεφα ή θάλασσα θολοπράσινη, παίζει με τη βάρκα τον, την τινάζει άπάνω στα κύματά

της, μικρά για την ώρα, που τους πιτσιλάνε με διάφανες, άρμυρές σταλαγματιές. Κατά την πλώρη, πολύ μακριά, φαίνεται ή κίτρινη γραμμή της άμμουδερης άερογιαλιάς. Πρώτα είναι ή ελεύθερη και παιγνιδιάρα θάλασσα, σκεπασμένη από κοπάδια κύματα, που τρέχουνε, στολισμένα με τα λαμπρά κρόσια των άφρών. Μακριά καράβια σαλεύουνε στον κόρφο της θάλασσας και ξερβιά, ένα δάσος άλάκερο κατάρτια και οι άσπροι όγκοι των σπιτιών της χώρας. Άποκει κατεβαίνει προς τη θάλασσα μια βουβή ταραχή που άνακατεύεται με τη βουή των κυμάτων και κάνει μια μουσική άμορφη και δυνατή... Κι' άπάνω σε όλα αυτά άπλώνεται ένα άνάλαφρο πέπλο καταχνιά που μακραίνει τα πράματα τῶνα από τᾶλλο.

— "Ε! θάχουμε καλό χορῶ το βράδυ! Είπε ο Τσελκός, δείχνοντας τη θάλασσα μ' ένα κούνημα του κεφαλιού.

— Φουρτούνα; ρώτησε ο Γαβρηλός.

Δούλευε δυνατά τη θάλασσα με τα κουπιά του κ' ήτανε μουσκεμένος απ' την κορφή ως τα νύχια, απ' τις πιτσιλιές που σκορπούζε ο άνεμος.

— "Ε! έκανε βεβαιώνοντας τον ο Τσελκός.

Ο Γαβρηλός τον κύταξε παράξενα.

— Πόσα σου δώκανε; ρώτησε τέλος πάντων, βλέποντας πως ο Τσελκός δέν έκανε λόγο για λεφτά.

— Νά! ειπε ο Τσελκός. Κ' έδειξε στο Γαβρηλό κάτι τι που βγαλε απ' την τσέπη του.

Ο Γαβρηλός είδε πολύχρωμες σιγνάτσες, που πήρανε μπροστά στα μάτια του τα χρώματα του ούρανού τόξου.

— Κ' εγώ που συλλογίζομουνα πως έλεγες μεγάλα λόγια! Πόσα είναι;

— Πεντακόσα σαράντα! Σ' άρέσουνε;

— Άκούς εκεί; μουρμούρισε ο Γαβρηλός, ακολουθώντας με τη ματιά του τα πεντακόσα σαράντα ρούμπλια, που ξαναχαθήκανε στην τσέπη. "Ε! κ' αν ήτανε δικά μου — κ' άναστένανε άποκαμωμένος.

— Θα τα γλεντήσουμε, μικρούλη μου! φώναξε χαρούμενος ο Τσελκός. Μη φοβάσαι, άδερφάκι. Θα σε πληρώσω κ' έσένα... Θα σου δώσω σαράντα ρούμπλια. Χούμ! Είσαι εύχαριστημένος; Θέλεις τον παρᾶ σου άμέσως;

— "Αν αγαπᾶς... καλά... τα πέρνω.

Ο Γαβρηλός έτρεμε προσμένοντας την ώρα, σαν κάτι να του πιπίλιζε την καρδιά.

— Χαχά! Διαόλου κουλούκι! Τα πέρνεις; ε; Πάρ' τα, άδερφάκι, σε παρακαλώ μάλιστα, μου κανείς και χάρι, πάρ' τα. Δεν ξέρω που να τους βάλω τόσους παράδες. Ξεφόρτωσέ μου λίγους, πάρε!

Ο Τσελκός έδωσε στο Γαβρηλό μερικές σιγνάτσες των δέκα ρουμπλιών. Ο άλλος τις πήρε, με τρεμουλιαστά χέρια, άφισε τα κουπιά κ' άρ-

χισε να κρύβη την περιουσία του στην μπλουζα του, ζαρόνοντας τα μάτια άχόρταγα κι' ανασαίνοντας τον άερα ρουφιχτά, σαν νάπινε κανένα ζεστό ποτό. Ο Τσελκός τον κύτταζε περιγελαστά. Ο Γαβρήλος ξαναπήρε τα κουπιά, τα δούλευε γρήγορα, νευρικά, με τα μάτια χαμηλωμένα, σά να φοβότανε. Ένοιωθε μίαν άνατριχίλα στις πλάτες του και στ' αυτιά του.

— Παναγιά μου! τί ταμαχιάρης πού είσαι! δέν είναι καλό πράμα. Και μάλιστα ένας χωριάτης σαν κ' έσένα...

— Ξέρεις τί κάνει κανέναν με τον παρ'ά! φώναξε ο Γαβρήλος, όλος φωτιά. Κι' άρχισε να μιλή κοματιαστά, γλήγορα, σά να κυνηγούσε έναν στοχασμό και νάρπαζε τα λόγια στο φτερό, για τη χωριάτικη ζωή χωρίς παραδες και με παραδες. Υπόληψη, καλοπέραση, λευτεριά, χαρά...

Ο Τσελκός τον άκουε προσεκτικά, με σοβαρά μούτρα και με μάτια γεμάτα μυστικούς στοχασμούς. Πού και πού χαμογελούσε χαρούμενα.

— Φτάσαμε! έλεε επιτέλους.

Ένα κύμα σήκωσε τη βάρκα και την πέταξε άμορφα-άμορφα στην άμμουδιά.

— Πήρε τέλος! Πήρε τέλος! Πρέπει να τραβήξουμε πιο δέω τη βάρκα, να μίν τη ξεύρη πάλι ή θάλασσα. Άάρθουνε να την πάρουνε. Γειά σου λοιπόν. Η χώρα είναι δικώ βέρστια άποδώ. Στη χώρα δε θα πής; "Ε;

Στό μούτρο του Τσελκός έλαμπε πάντα ένα πονηρο και καλόκαρδο χαμόγελο. Φαινότανε σά να έτοιμάζε κάτι ειχάριστο για τον εαυτό του και για το Γαβρήλο. Με το χέρι στην τσέπη χαρχάλευε τις συχνάτες.

— "Οχι, δε θα πάω στη χώρα... Θά...

Ο Γαβρήλος έσκαζε και πνιγότανε. Μέσα του σάλευε μιá φουρτούνα από επιθυμίες, λόγια, αισθήματα που δερνόντουσαν συναμεταξύ τους. Έκαιγε σαν τη φωτιά.

Ο Τσελκός τον κύτταγε παραξενεμένος.

— Τί σου ήρθε; τον ρώτησε.

— Τίποτε.

Μά το πρόσωπο του Γαβρήλου κοκκίνιζε κ' ύστερα γινότανε σταχτί. Κουινιότανε άλάκρος στον τόπο σά νάθελε να ριχθή άπάνω στον Τσελκός ή σαν να τον έτρωγε κάποια επιθυμία, που δυσκολευότανε να τη βάλη μπροστά.

— Ο Τσελκός ταράχτηκε λιγάκι βλέποντάς τον άλαφιασμένον έτσι. Και συλλογιζότανε πού θα ξεσάση τάχα το πράμα.

Ο Γαβρήλος άρχισε τα γέλια, κάτι παράξενα γέλια, σαν αναφυλλητά. Το κεφάλι του το κρατούσε σκυφτό κι' ο Τσελκός δέν μπορούσε να ιδή τί μολογούσε ή δψη του. Έβλεπε μόνο τ' αυτιά του Γαβρήλου, που πότε κοκκινίζανε και πότε κτρινίζανε.

— Άμε στο Διάολο! φώναξε ο Τσελκός, κουνώντας το χέρι του. Μήπως έρωτεύτηκες μ' έμένα;

λέγε μου! Τί κοριτσιότικα νάξια είναι αυτά που κάνεις; Ανπάσαι να μ' αποχωρίστης; "Ε! βυζανιάρικο, μιλα. Είδεμή πάω δουλειά μου.

— Πής; φώναξε ο Γαβρήλος, με δυνατή φωνή. Η ξρημη κι' άμμουδερή άκρογιαλιά τραντάχτηκε άπ' τη φωνή, και τα κύματα του άμμου, σπρωγμένα άπ' τα κύματα της θάλασσας φάνηκαν σά νάνατριχιάσαν. Άξαφνα ο Γαβρήλος κουνήθηκε άπ' τη θέσι του, έπεσε στα πόδια του Τσελκός, τούσφιξε τις γάμπες με τα δυό του χέρια και τον έσυρε έπάνω του. Ο Τσελκός κλονίστηκε, κάθισε βαρειά στον άμμο και τριζοντας τα δόντια του, έσχισε τον άερα με το μακρύ του χέρι, σφιγγοντας το γρόθο του. Μά δέν πρόφθασε να χτυπήση. Τόν σταμάτησε ή χαμένη και παρακαλειτά μανία του Γαβρήλου.

— Καλέ! Δώσε μου αυτά τα λεφτά! Δώσε μου για το Θεό. Τί σου χρειάζονται έσένα; Για μιá νύχτα τα βγάξεις έσύ. Κ' εγώ θέλω χρόνια... Δώσε τα... Θα σου κάνω λειτουργιά σε τρεις εκκλησιές, για την ψυχή σου... Έσύ θα τα σκορπίσης στον άνεμο κ' εγώ θα τα βάλω μέσα στη γής. Άχ! Δώσε μου αυτά τα λεφτά. Πές μου τί θα τα κάνης έσύ; τα χρειάζεσαι τόσο; Μιá νυχτιά έσύ γίνεσαι πλούσιος. Κάνε ένα ψυχικό. Έσύ, είσαι πού είσαι χαμένος. Έσύ δε θα βρής πειά τον ίσιο δρόμο, ένώ εγώ... Άχ! δώσε μου τα!...

Ο Τσελκός τρομαγμένος, ξαφνιασμένος, γεμάτος λύσσα, καθώς έπεσε πίσω και κάθισε άπάνω στον άμμο, άκουμπώντας με τα δυό του χέρια χάμω, δε μιλούσε, μόνο κύτταζε με κάτι μάτια πεταγμένα τρομαχτικά δέω, κύτταζε το παιδι που είχε το κεφάλι του άπάνω στα γόνατά του και μουρμούριζε λαχανιαστά τα παρακαλετά του. Ο Τσελκός τον έσπρωξε στο τέλος, πήδησε άπάνω και χώνοντας το χέρι στην τσέπη του, πέταξε στο Γαβρήλο τις πολύχρωμες συχνάτες.

— Νά, βρωμόσκυλο, χάψ' τα! φώναξε τρέμοντας από θυμό, από λύπη κι' από έχθρα για τον άχόρταγο αυτό σκλάβο. Και καθώς πέταξε τα λεφτά, του φάνηκε πώς ήτανε ήρωας. Η παλληκαριά έλαμπε στα μάτια του και σ' όλο του το κορμί.

— Μοναχός μου εγώ ήθελα να σου δώσω περισσότερα. Σε λυπήθηκε ή ψυχή μου έχθές... Συλλογιζόμουνα το χωριό κ' έλεγα μέσα μου: «Άς το βοηθήσουμε το κακόμοιρο το χωριατόπουλο!» Περίμενα να ιδώ τί θα κάνης, άν θα μου ζητούσες ή όχι. Και έσύ έ! κουρελή, ζητιάνε, τί μούκανες; Βρέ είναι χάλια να κατανήση κανέναν, να τραβήη τέτοιο μαρτύριο, για λίγους ψωροπαραδες! Κουτορνίθια, διαόλου ταμαχιάρηδες, που χάνετε τον κόσμο, που πουλιόσαστε για πέντε καπνία. Ούστ!

— Ο Θεός να σε πολυχρονή! Μου φαίνεται πώς είμαι εκατομυριούχος! σαλιάριζε άπ' τη χαρά του ο Γαβρήλος, λαχταρώντας δλόσωμος και κρύβοντας τα λεφτά στην τσέπη του. Άχ! χρυσέ μου άνθρωπε! Δέν θα σε ξεχάσω ποτέ μου! ποτέ! Και θα δώσω παραγγελία στη γυναίκα μου και στα παιδιά μου να σου κάνουνε λειτουργίες.

Ο Τσελκός άκουγε τις χαρούμενες αυτές φωνές, κύτταζε το μούτρο αυτό, που άστραφτε άπ' την τρελλή, λιμάρια χαρά κ' ένοιωθε μέσα του πώς αυτός ο κλέφτης κι' ο χαμένος άνθρωπος, που είχε χάσει το κατετι στον κόσμο, δε θα καταντούσε ποτέ τόσο παλιάνθρωπος και ταμαχιάρης και πρόστυχος. Ποτέ δε θα καταντούσε έτσι! Ο στοχασμός αυτός, που τον έκανε να καταλαβαίνη τη λευτεριά και παληκαριά του, τον βαστούσε ακόμα κοντά στο Γαβρήλο, στην ξρημη άκρογιαλιά.

— Μ' έκανες εύτυχισμένο! φώναξε ο Γαβρήλος και πέρνοντας το χέρι του Τσελκός, τώτριβε στο πρόσωπό του.

Ο Τσελκός δε μιλούσε κ' έδειχνε τα δόντια του σά λύκος. Ο Γαβρήλος έξακολουθούσε να βγάξη ό,τι είχε μέσα του.

— Τί ιδέα μου κατέβηκε, νάξερεις! Καθώς ταξιδεύαμε είδα τα λεφτά... Και είπα μέσα μου: «Νά του κατέβραζα... έσένα δηλαδή μιá κουπιά στο κεφάλι... μιá μοναχά! Τα λεφτά θάπανε δικά μου! Αυτόν θα τον έρωινα στη θάλασσα», έσένα δηλαδή, κατάλαβες; Ποιός θα ρωτούσε για το χαμό σου; Και να σε βρίσκανε πάλι, ούτε θα ρωτούσανε ποιός, γιατί και πώς σε σκότωσε! Δέν είσαι άνθρωπος έσύ να γίνη φασαρία! Άνώφελος είσαι στον κόσμο! Ποιός θάδινε πενιάρια τσακιστή για σένα; έ;

— Φέρε πίσω τα λεφτά! μούγκρισε ο Τσελκός άρπάζοντας το Γαβρήλο άπ' το λαιμό.

Ο Γαβρήλος έκανε να ξεφύγη μιá, δυό φορές... μα το άλλο χέρι του Τσελκός τον τύλιξε σά φίδι... Ένας κρότος, σά να σχίστηκε πανί, άκούστηκε — κι' ο Γαβρήλος σωριαστηκε χάμω, με μάτια τρελλά, άρπάζοντας τον άερα με τα χέρια του και ταράζοντας τα πόδια του. Ο Τσελκός όρθιος, ξερωιανός, σαν άγρίμι, έδειχνε τα δόντια του με λύσσα, γελούσε μ' ένα γέλιο σφιχτό και κακό και το μουστάκι του άνεβοκατέβαινε άπάνω στο μυτερό και κοκαλιάρικο μούτρο του. Ποτέ σ' όλη του τη ζωή δέν πειράχτηκε τόσο πολύ και ποτέ ή λύσσα του δέν ήτανε μεγαλύτερη.

— "Ε! σ' άρέσει τώρα; ρώτησε γελώντας το Γαβρήλο και γυρίζοντας τις πλάτες του, τραβήξε κατά τη χώρα. Μά δέν είχε κάνει δυό βήματα κι' ο Γαβρήλος κουλουριάζοντας σά γάτα, άκούμπησε με το γόνατο στη γής και πέρνοντας φόρα του πέταξε ένα στρογγυλό λιθάρι, φωνάζοντας με λύσσα.

— Μ... μιá!

Ο Τσελκός βόγγηξε, έβαλε τα χέρια πίσω στο λαιμό, παρακύλησε δυό βήματα μπροστά και γυρίζοντας κατά το Γαβρήλο έπεσε με τα μούτρα άπάνω στον άμμο. Κούνησε το ένα του σκέλι, έκανε νάνασηκώση το κεφάλι και τεντώθηκε, σπαράζοντας σαν τεντωμένη κόρδα. Ο Γαβρήλος τότε τάκωσε στα πόδια, τρέχοντας άπάνω στον ήσκιο ενός συννέφου, που κρεμιότανε άπάνω στην καταχνιασμένη στέπλα. Τα κύματα βογγούσανε, κυλώντας άπάνω στον άμμο, γενόντουσαν ένα μ' αυτόν και πάλι πέρνανε δρόμο. Ο άφρος σφύριζε, ή άχνη του νερού πετούσε στον άερα.

Άρχισε να βρέχη. Άνάφη ή βροχή στην άρχή, έγινε πιο πυκνή, βαρειά κ' έσπρωτε άπ' τον ουρανό σά χίλια φτενοπλεγμένα δίχτυα. Τα δίχτυα αυτά πλεκόντουσαν τώνα με το άλλο, κανανε ένα μεγάλο δίχτυ και σκεπάσανε τ' άπόμακρα της στέππας και τ' άπόμακρα της θάλασσας... Μέσα στη βροχή ξαναφάνηκε ο Γαβρήλος πηλαλώντας πετούσε σαν το πουλί. Ζύγωσε τον Τσελκός, γονάτισε μπροστά του κι' άρχισε να τον στριφογυρίζη άπάνω στο χώμα. Το χέρι του βούτηξε σε μιá ζεστή, κόκκινη μύξα. Τόν έπιασε τρομάρα και τραβήχτηκε, με το πρόσωπο χλωμό και φρενιασμένο.

— Σήκω, αδέρφι! μουρμούρισε μέσα στην ταραχή της βροχής, στο αυτί του Τσελκός.

Ο Τσελκός συνέφερε και σπρώχνοντας το Γαβρήλο, έλε με βραχνιασμένη φωνή.

— Φύγε άποδώ!

— Συχώρα με, αδέρφι. Ο διάολος μ' έσπρωξε... έλεγε όλοένα ο Γαβρήλος, τρέμοντας και φιλώντας το χέρι του Τσελκός.

— Γκρεμίσον! μούγκρισε ο άλλος.

— Συχώρα με! Συχώρα με!

— Γκρεμίσον σου λέω, άμε στο διάολο! φώναξε άξαφνα ο Τσελκός κι' ανακάθισε στον άμμο. Το πρόσωπό του ήτανε χλωμό και κακό τα θολά του μάτια κλείνανε σά να νύσταζε... Τί γυρεύεις ακόμα; Έκανες τη δουλειά σου... πήγαινε το λοιπόν. Τράβα!

Έκανε να σπρώξη το Γαβρήλο με το πόδι, άποκαμωμένος άπ' τον πόνο, μά δέν το κατάφερε και θάπερτε κάτω άν δέν τον βαστούσε ο Γαβρήλος άπ' τις πλάτες. Το πρόσωπο του Τσελκός ήτανε τώρα κοντά-κοντά με το πρόσωπο του Γαβρήλου. Κ' οι δυό τους ήτανε χλωμοί, έλεεινοί και τρομαχτικοί.

— Ούστ!

Ο Τσελκός έφτυσε το κοπέλι του στα μεγάλα, δρθάνοιχτα μάτια του.

Ο άλλος σκουπίστηκε ταπεινά με το μανίχι του και μουρμούρισε.

— Κάνε μου ό,τι θέλεις. Τιμουδιά δε βγάξω. Συχώρεσε με, για την αγάπη του Χριστού.

— Κορόιδο, πού μήτε νά κλάνης δέν ξέρεις! φώναζε ὁ Τσελκός με καταφρόνια. Ἔσκιε ἕνα κομάτι ἀπ' τὸ πονκάμισό του, κάτω ἀπ' τὸ σακάκι του, καὶ δίχως νά πῆ λέξι, τρίζοντας μονάχα τὰ δόντια του ἄρχισε νά δένη τὴν πλεγγή του.

— Τὰ πήρες τὰ λεπτά; ρώτησε στὸ τέλος.
— Δὲν τὰ πήρα, ἀδερφάκι, δὲν τὰ θέλω. Εἶναι γρουσουζικά!

Ὁ Τσελκός ἔχωσε τὸ χέρι στὴν τσέπη τοῦ σακακιού του, ἔβγαλε τὸ δέμα με τὶς συγνάτες, ξανάβαλε μιὰ στὴν τσέπη του καὶ πέταξε τὰ ἄλλα στὸ Γαβρῆλο.

— Πάρ' τα καὶ ξεκουμπήσου!
— Δὲν μπορῶ νά τὰ πάρω, δὲν μπορῶ. Συχώρα με!

— Πάρ' τα, σοῦ λέω! μούγκρισε ὁ Τσελκός, στριφογυρίζοντας τρομαχτικά τὰ μάτια του.

— Συχώρα με καὶ τὰ πέρνω! εἶπε δειλὰ ὁ Γαβρῆλος κ' ἔπεσε στὰ πόδια τοῦ Τσελκός ἀπάνω στὸν ὑγρὸ ἄμμο, πού τὸν πότιζε ὁλοένα ἡ βροχή.

— Ψέματα λές, κορόιδο, θὰ τὰ πάρης στὴ στιγμή! εἶπε με βεβαιότητα ὁ Τσελκός κ' ἀνασηκόνοντας τὸν τὸ κεφάλι, τοῦτριψε τὰ λεπτά στὰ μοῦτρα. — Πάρ' τα, πάρ' τα! Δὲ δουλεύεις γιὰ τὴν ψυχὴ τοῦ πατέρα! Καὶ μὴ ντρέπεται πού κόντεψες νά ξεκάνης ἕναν ἄνθρωπο! Γι' ἄνθρώπους σὺν κ' ἐμένανε κἀνένας δὲ σιοτίζεται. Θὰ λέγανε καὶ «δόξα σοὶ ὁ Θεός», ἅμα τὸ μαθαίνανε. Νά! πάρ' τα! Κἀνένας δὲ θὰ μάδη τί ἔκανες κ' ἄξιει νά πληρωθῆς γιὰ τὸ κάμωμά σου. Νά!

Ὁ Γαβρῆλος εἶδε πὼς ὁ Τσελκός γελοῦσε κ' ἔνοιωσε κάποιον ξελάφρωμα μέσα του. Ἔσφιξε τὰ λεπτά στὴ φούχτα του.

— Ἀδέρφι, θὰ με συχωρέσης; Δὲ θέλεις; Πές μου! παρακαλοῦσε με τὰ κλάματα.

— Ἀδερφάκι! εἶπε, κἀνόντας τὴ φωνὴ του κοροῦδενικά ὁ Τσελκός, καθὼς ἀναστηλώθηκε στὰ τρεμουλιαστά του πόδια. Γιατί νά σὲ συχωρέσω; Δὲν εἶναι λόγος νά γίνεται. Σήμερα εἶναι ἡ σειρά σου, αἴριο ἢ δική μου...

— Ἀχ! ἀδερφάκι! ἀναστένανε με πόνου ὁ Γαβρῆλος, κουνώντας τὸ κεφάλι.

Ὁ Τσελκός στεκότανε ὀρθὸς μπροστά του, χαμογελώντας παράξενα. Τὸ πανὶ στὸ κεφάλι του κοκκίνιζε σιγά—σιγά ἀπ' τὸ αἷμα καὶ γινότανε σὺν τούρκικο φεσάκι.

Ἡ βροχὴ ἔπεφτε καταρράκτης. Ἡ θάλασσα παραπονιότανε βουβὰ καὶ τὰ κύματα χτυπιώνταν στὸ ἀερογιάλι μανιωμένα.

Οἱ δυὸ ἀνθρώποι σωμαίνανε.
— Γειά σου! εἶπε, μ' ἕνα κρύο περιγέλιο ὁ Τσελκός. Παραντουρούσε, τὰ πόδια του τρέμανε καὶ βαστοῦσε παράξενα τὸ κεφάλι του, σὰ νὰ φοβοῦτανε μὴν τὸ χάση.

— Συχώρα με, ἀδερφάκι! εἶπε ἀκόμα μιὰ φορὰ ὁ Γαβρῆλος.

— Δὲν εἶναι τίποτα! ἀποκριθῆκε ξερὰ ὁ Τσελκός, βασιτώντας πάντα τὸ κεφάλι του με τὸ ζερβὶ του χέρι καὶ με τὸ δεξιὸ στριβόντας σιγανὰ τὸ μουστάκι του.

Ὁ Γαβρῆλος τὸν κύτταζε γιὰ πολλὴν ὥρα, ὡς πού χάθηκε μέσα στὴ βροχὴ ποῦπεφτε πάντα ἀπ' τὰ σύννεφα σὺν ἀτέλειωτο δίχτυ καὶ σέπαζε τὴ στέπλα με μιὰν καταχνιὰν ἀπέραστη καὶ σταχτιά, σὺν νάτανε ἀπὸ ἀτσάλι.

Ἰσπερὸς ὁ Γαβρῆλος ἔβγαλε τὸ βρεμένο του κισκέτο, ἔκανε τὸ σταυρὸ του, κύτταζε τὰ λεπτά ποῦσφιγγε στὴ φούχτα του, ἀνεστένανε ἐλεύθερα καὶ βαθειά, ἔκρυψε τὸ βίος του στὴν μπλοῦζα του κ' ἄρχισε νά περπατῆ στέρεα με μεγάλα βήματα, ἐνάντια ἀπὸ τὸ μέρος πού χάθηκε ὁ Τσελκός.

Ἡ θάλασσα βογγοῦσε, κυλοῦσε ἀπάνω στὸν ἄμμο μεγάλα βαρεῖα κύματα, τᾶσπαζε με ἀφροῦς καὶ ἄχνη. Ἡ βροχὴ ἔδερνε γῆ καὶ θάλασσα, ὁ ἄνεμος μούγκριζε. Ὅλα τὰ πάντα περιγύρα ἦτανε γεμάτα παράπονα, φωνές, βουβές ἀντάρες. Ἡ βροχὴ ἔκρυβε οὐρανὸ καὶ θάλασσα...

Σὲ λίγο ἡ βροχὴ καὶ τὰ κύματα ξεπλύνανε τὸ κόκκινο σημάδι στὸν τόπο, ποῦπεσε ὁ Τσελκός, ξεπλύνανε τὰ σημάδια τῶν ποδιῶν του καὶ τῶν ποδιῶν τοῦ μικροῦ χωριάτη, ἀπάνω στὸν ἄμμο τῆς ἀερογιαλιάς κ' ἡ ξρημὴ ἀερογιαλιά δὲν κράτησε καμμία θύμηση ἀπ' τὸ μικρὸ δράμα, πού παίχτηκε ἀπάνω της, συναμεταξὺ δυὸ ἀνθρώπων.

[Μεταφραστὴς Π. Ν.]

ΜΑΞΙΜ ΓΚΟΡΚΥ

ΤΟ ΔΕΚΑΠΕΝΘΗΜΕΡΟΝ

ΛΟΓΟΙ ΚΑΙ ΑΝΤΙΛΟΓΟΙ

Θέατρον

Ὁ κ. ΑΣΟΦΟΣ. — Ἀπορῶ πὼς δὲν μοῦ ζητεῖτε καὶ σεῖς τὴν γνώμην μου.

Ὁ κ. ΜΑΘΗΤΗΣ. — Ποῖαν γνώμην σας;
Ὁ κ. ΑΣΟΦΟΣ. — Διὰ τὴν χθεσινὴν πρώτην. Ἔως νὰ φθάσω εἰς τὴν θύραν τοῦ θεάτρου, δεκαπέντε μ' ἐπηλόασαν καὶ μ' ἐρώτησαν ἐμπιστευτικῶς: «πὼς μοῦ ἐφάνη τὸ ἔργον». Καὶ σήμερον πάλιν, ἕως νὰ φθάσω εἰς τὸ σπίτι σας, ὅσοι μὲ συνήντησαν ἀπὸ ἐκείνους πού μὲ εἶδαν χθὲς εἰς τὸ θέατρον καὶ δὲν ἐπρόφθασαν νὰ μ' ἐρωτήσουν, ἤλθαν με τρόπον κοντὰ μου καὶ, πρὶν μ' ἐρωτήσουν διὰ τὴν ὑγίειαν μου, μοῦ ἀπηθύναν τὴν ἰδίαν ἐρώτησιν.

Ὁ κ. ΜΑΘ. — Καὶ τί τοὺς ἀπαντήσατε;
Ὁ κ. ΑΣΟΦΟΣ. — Ἐστάθηκα καὶ τοὺς ἐκύτταξα, συλλογίζομενος τί ἔπρεπε νὰπαντήσω εἰς τὸν καθένα. Ἡ ἀργοπορία μου αὐτὴ με ἀφέλησε, διότι οἱ ἐνθουσιασμένοι ἐσπευδαν πρὶν ἀνοιξῶ τὸ στόμα μου νὰ ξεγεννήσουν τὴν σκέψιν μου μ' ἕνα θαυμαστικὸν καὶ πάλιν οἱ ἐκδικούμενοι ἐσπευσαν νὰ κάμουν τὸ ἴδιον μ' ἕνα σχετλιαστικόν...

Ὁ κ. ΜΑΘ. — Καὶ σεῖς;
Ὁ κ. ΑΣΟΦΟΣ. — Συνεφώνησα με ὅλους.
Ὁ κ. ΜΑΘ. — Τὸ ὁμολογεῖτε με τόσην ἀφέλειαν;
Ὁ κ. ΑΣΟΦΟΣ. — Διατί ὄχι; Ἐκεῖνος πού σοῦ ζητεῖ τὴν γνώμην σου, μετὰ τὸ τέλος μιᾶς παραστάσεως, δὲν τὸ κάμνει διὰ νὰ φωτισθῆ περισσότερο, ἀλλὰ διὰ νὰ ἐνίσχυσῃ τὴν ἰδικὴν του καὶ νὰ λάβῃ τὴν εὐχαρίστησιν νὰ αισθανθῆ ὅτι κρίνει τελείως. Ἐάν τοῦ εἰπῆς μιαν ἀντίθετον γνώμην, δὲν θὰ τὴν παραδεχθῆ καὶ θὰ σχηματίσῃ τὴν ἰδέαν ὅτι δὲν καταλαβαίνει τί σοῦ γίνεται. Ἐάν συμφωνήσῃ με τὴν ἰδικὴν του θὰ σὲ θαυμάσῃ — θαυμάζων τὸν ἑαυτὸν του εἰς τὸ πρόσωπόν σου — καὶ θὰ σὲ ἀποχαιρετίσῃ εὐχαριστημένος καὶ εὐτυχῆς. Διατί λοιπὸν νὰ μὴ δώσῃ κανεὶς μιαν εὐχαρίστησιν εἰς τὸν ὁμιόν του, ὅταν εἴμπορεῖ νὰ τὸ κάμῃ χωρὶς καμίαν ζημίαν του; Τὸ νὰ κάμνωμεν ἐπιτέλους εὐτυχεῖς τοὺς ἄλλους ὁσάκις εἴμποροῦμεν, εἶναι καθήκον μας.

Ὁ κ. ΜΑΘ. — Ἀλλὰ δὲν συλλογίζεσθε τὴν ἄλλην ἀδικίαν;
Ὁ κ. ΑΣΟΦΟΣ. — Ποῖαν;
Ὁ κ. ΜΑΘ. — Τὴν ἀδικίαν πρὸς τὴν Τέχνην.
Ὁ κ. ΑΣΟΦΟΣ. — Ἡ Τέχνη εἶναι ἀτρωτος ἀπὸ τὴν Ἀδικίαν.

Ὁ κ. ΜΑΘ. — Δὲν νομίζετε ὅτι, ἐπιτείνοντας τὴν οὐγχιον τῆς δημοσίας καλαισθησίας με αὐτὸν τὸν τρόπον, ἀδικεῖτε πρὸ πάντων τὴν Τέχνην;

Ὁ κ. ΑΣΟΦΟΣ. — Μήπως αὐτὸ δὲν κάμνουν καθημερινῶς καὶ οἱ κριτικοί; Ἐπιτείνουν καὶ αὐτοὶ τὴν σύγχυσιν.
Ὁ κ. ΜΑΘ. — Καὶ ὅμως ἔπρεπε νὰ παιδαγωγοῦν τὸ κοινόν.

Ὁ κ. ΑΣΟΦΟΣ. — Πὼς θέλετε νὰ τὸ παιδαγωγῆσουν; Τὸ θέατρον εἶναι τὸ ἀκαταλλήλοτερον μέρος διὰ νὰ δώσῃ ἕνα κριτικὸν μαθημάτων καλαισθησίας.

Ὁ κ. ΜΑΘ. — Καὶ ὅμως θεωρεῖται τὸ καλύτερον σχολεῖον.

Ὁ κ. ΑΣΟΦΟΣ. — Ὁραῖον σχολεῖον! Φαντασθῆτε ἕνα σχολεῖον, μονοτάξιον, τὸ ὁποῖον θὰ εἶχε συγκεντρώσει μαθητὰς τοῦ ἀλληλοδοκιτικοῦ σχολεῖου, τοῦ δημοτι-

κοῦ, τοῦ ἐλληνικοῦ, τοῦ γυμνασίου, φοιτητὰς, διδάκτορας καὶ ἐντελῶς ἀγγραμμάτους ἀκόμη διὰ νὰ τοὺς διδάξῃ ὅλους μαζὴ τὸ ἴδιον μαθημα μετὰ τὴν ἰδίαν μέθοδον καὶ τὰ ἴδια μέσα. Αὐτὸ εἶναι τὸ θέατρον. Ἐνας — ὁμιλῶν πάντοτε μεταφορικῶς — συλλαβίζει, ἄλλος γνωρίζει ἀνάγνωσιν καὶ γραφήν, ἄλλος ἐφθασεν εἰς τὰ σήματα καὶ ἄλλος ἐπέρασε τὸ συντακτικόν. Εἰς αὐτοὺς δίδεται ὡς θέμα ἕνα οἰονδήποτε ἔργον. Καὶ ὁ κριτικὸς προσπαθεῖ νὰ κάμῃ τὸ μαθημα τοῦ ἐπάνω εἰς αὐτό. Διὰ νὰ τὸ κάμῃ τῆς προκοπῆς θὰ ἔπρεπε νὰ πάρῃ τὸν ἕνα μαθητὴν δύο χρόνια, τὸν ἄλλον τρία, τὸν ἄλλον τέσσαρα, τὸν ἄλλον ἕξ μῆνας καὶ οὕτω καθ' ἕνα καὶ ἀφοῦ τοὺς φέρῃ εἰς ἕνα ἐπίπεδον αἰσθητικῆς ἀντίληψεως — ὅσον ἐννοεῖται θὰ τὸ ἐπέτρεπε καὶ ἡ ἰδιοσυγκρασία τοῦ καθενὸς — νὰ τοὺς κάμῃ τὸ γενικόν του μαθημα.

Ὁ κ. ΜΑΘ. — Ζητεῖτε τὰ ἀκατόρθωτα.
Ὁ κ. ΑΣΟΦΟΣ. — Μήπως δὲν τὰ ζητεῖτε καὶ σεῖς; Ὅταν ἔρχεται ἕνας καὶ μοῦ λέγει, εἰς τὸ τέλος τῆς παραστάσεως, ὅτι τὸ ὠραιότερον μέρος τοῦ δράματος πού εἶδεν, ἦτον ἡ «γλῶσσα», καὶ ὁ ἄλλος με βεβαιώνει ὅτι τὸ ἔργον θὰ ἦτο ὑποφερτόν, ἔάν δὲν εἶχε τὴν λέξιν «καταχνιὰ» καὶ ὁ τρίτος μοῦ ἐξομολογεῖται ὅτι ἐδάκρυσεν ὅταν ὁ ἐραστὴς εἶπεν εἰς τὴν ἐρομένην του, ὅτι «μόνον ὁ τάφος θὰ τοὺς χωρίσῃ» καὶ ὁ τέταρτος μοῦ ὀρκίζεται ὅτι ἐξεκαρδίσθη εἰς τὴν κομψιδίαν διότι ὅλα τὰ πρόσωπα κατορθώνουν νὰ σκοτῶνται ἐπάνω εἰς τὴν ἰδίαν καρέκλαν, ἀπὸ πού θέλετε νάρχισον ἐγὼ τὸ μαθημά μου; Πρέπει νὰ εἰπῶ εἰς ἐκεῖνον πού μοῦ ζητεῖ τὴν γνώμην μου νὰ μοῦ ὀρίσῃ δύο ὥρας καθ' ἡμέραν, ἐπὶ ἕξ μῆνας, διὰ νὰ τοῦ εἰπῶ χίλια ἄλλα πράγματα πρὶν τοῦ εἰπῶ τὴν γνώμην μου. Δὲν μοῦ ζητεῖτε λοιπὸν τὰ ἀκατόρθωτα;

Ὁ κ. ΜΑΘ. — Ἀλλὰ τότε τὸ αὐτὸ ἰσχύει καὶ διὰ τὸ βιβλίον καὶ τὴν εἰκόνα καὶ τὸ ἀγαλμα καὶ ὅλα τὰ εἶδη τῆς τέχνης. Πρέπει νὰφίσηται λοιπὸν τὸν κόσμον γὰ πλανᾶται εἰς τὸ σκοτόν;

Ὁ κ. ΑΣΟΦΟΣ. — Δὲν εἶναι τὸ ἴδιον. Τὸ βιβλίον ὅταν δὲν ἀρέσει εἰς κάποιον, εἶτε διότι αὐτὸ εἶναι ἄσχημον εἶτε διότι ὁ ἀναγνώστης δὲν εἶναι εἰς θέσιν νὰ ἐννοήσῃ τὰς καλλονὰς του, κλείεται καὶ πηγαίνει νάναπαυθῆ. Ἡ εἰκὼν καὶ τὸ ἀγαλμα προσπερνᾶται. Τὸ θέατρον ὅμως εἶναι θέαμα καὶ ἀκούσμα ὑποχρεωτικόν ἀπ' ἀρχῆς μέχρι τέλους. Ἐκεῖνος πού γελασθῆ καὶ κλεισθῆ μέσα του, θάκούσῃ τὸ δράμα ἢ τὴν κομψιδίαν ἀπ' ἀρχῆς μέχρι τέλους. Καὶ ὅταν τελειώσῃ ἡ διωρὸς ἢ τριώρὸς θητεία, θὰ διεκδικήσῃ τὸ δικαίωμα νὰ ἐκφράσῃ τὴν γνώμην του καὶ διαλαλήσῃ τὴν ἐναρθεσκίαν ἢ τὴν δυσαρθεσκίαν του. Καὶ ἡ γνώμη αὐτὴ δὲν θὰ εἶναι μία. Θὰ εἶναι διακόσια, τριακόσια, πεντακόσια μαζὴ. Ἐπὶ τέλος πεντακόσιοι ἀναγνώσταί ἐνὸς βιβλίου ἢ θεαταὶ ἐνὸς καλλιτεχνήματος, δὲν θὰ εὐρεθοῦν ποτὲ μαζὴ διὰ νὰ εἰποῦν τὴν γνώμην τους. Ὅστε καθὼς βλέπετε ἡ σύγχυσις εἰς τὸ θέατρον εἶναι ἀναπόφευκτον κακόν.

Ὁ κ. ΜΑΘ. — Ἀλλὰ καὶ πεντακόσιοι θεαταὶ ἐνὸς θεατρικοῦ ἔργου δὲν λέγουν μαζὴ τὴν γνώμην τους. Αὐτὸ εἶναι ὑπερβολή! Τὴν λέγουν πέντε, δέκα, εἴκοσι τὸ πολὺ.

Ὁ κ. ΑΣΟΦΟΣ. — Τὴν λέγουν καὶ οἱ πεντακόσιοι. Ἄλλοι μετὰ τὸν ἐναρθερον λόγον, ἄλλοι μετὰ τὸν ἀναρθερον, ἄλλοι μ' ἕνα μορφασμόν, ἄλλοι μ' ἕνα κίνημα, ἄλλοι μετὰ τὸ χέρι τους, ἄλλοι μετὰ τὰ πόδια τους, ἄλλοι μετὰ τὸν ὕπνον τους, ἄλλοι μετὰ τὸ χαμοσῆμα, ἄλλοι μετὰ τὸ δάκρυά τους. Τὴν λέγουν καὶ οἱ πεντακόσιοι. Ἡ σύγ-

χους σās επαναλαμβάνω είναι αναπόφευκτος. Η νηφαλία κριτική, μέσα εις αυτήν την σύγχυσι, ομοιάζει με σταγόνα ελαίου ριπτομένη εις τὰ κύματα του ωκεανού.

Ο ΜΑΘ. — Άλλά τότε δεν βλέπω τὸ μέσον, με τὸ ὁποῖον θὰ μορφωθῆ ἡ καλαισθησία του κοινού.

Ο κ. ΑΣΟΦ. Τὸ μόνον μέσον εἶναι ἡ υποχρεωτικὴ καὶ συνεχὴς τροφοδοσίαις του κοινού με τὰ ἔργα τῆς καλῆς τέχνης. Ὁ χωριάτης πρῶτος νὰ τρέφεται υποχρεωτικῶς με σφογγάτο, ἕως νὰ συνειθίσῃ. Ὅταν τὸ συνειθίσῃ θὰ ἰδῆ ὅτι εἶναι ὠραιότερον ἀπὸ τὰ «κουκιά πού ἔφαγε καὶ τὰ κουκιά πού μολογᾶ», κατὰ τὴν παροιμίαν.

Ο ΜΑΘ. — Καὶ πῶς θὰ γίνῃ αὐτὸ;

Ο κ. ΑΣΟΦ. — Ἀπλούστατα. Ἡ «Νέα Σκηνὴ» π. χ. θὰ παίξῃ τὸ «Σὰν τὰ Φύλλα» καὶ τὸ «Βαριετὲ» τὴν «Κρήνην», διὰ νὰ πάρωμεν δύο φρετινὰ ἔργα, ἀπὸ τὰ μὴ μετέχοντα εἰς τὸν Ἀβερῶφειον διαγωνισμόν. Δέκα ραβδόχοι θὰ παρευρίσκωνται εἰς τὸ θέατρον καὶ θὰ ραβδίξουν μέχρις αἵματος ὄσους ἐκφράζουν ἀπαρέσκειαν ἢ ἀνίαν. Καὶ πάλιν τὰ ἴδια θέατρα θὰ παίξουν τοὺς ἀντίποδας τῶν ἔργων αὐτῶν, ἔστω καὶ ἂν μετέχουν εἰς τὸν Ἀβερῶφειον διαγωνισμόν. Οἱ ἴδιοι ραβδόχοι θὰ ραβδίξουν πάλιν μέχρι λυκοθυμίας, ὄσους ἐκφράζουν τὸν ἐνθουσιασμόν τους με χειροκροτήματα καὶ ἐπευφημίας. Καὶ οὕτω καθεξῆς.

Ο ΜΑΘ. — Ἄλλὰ ποῖος θὰ πατήσῃ τὸ πόδι του εἰς τὸ θέατρον, ὅταν κινδυνεύῃ νὰ ραβδισηθῆ; Τὰ θέατρα θὰ ἐρημιωθοῦν.

Ο κ. ΑΣΟΦ. — Ἐξ ἐνάτιας, θὰ πλημμυρῶσουν. Ὅλοι θὰ τρέξουν διὰ νὰ ἰδοῦν ραβδιζομένους τοὺς ἄλλους. Εἰς τὸ ἕνα θέαμα, θὰ προστεθῆ δεύτερον καὶ τὰ θέατρα θὰ γίνουν ἐλαστικώτατα.

Ο ΜΑΘ. — Ἡ ἰδέα σας με γαργαλίζει. Δὲν ἤξεύρω ὅμως ποῖος θὰ πληρώσῃ τοὺς ραβδόχους. Οἱ θεαταὶ πληρώνουν εὐχαριστῶς τὰ μαξιλάρια, διὰ νὰ μαξιλαρώσουν τοὺς συγγραφεῖς, ἀλλὰ ὑποθέτω ὅτι δὲν θὰ στέρξουν ποτὲ νὰ πληρῶσουν καὶ τὰ ραβδουχικά, διὰ νὰ ραβδίξωνται οἱ ἴδιοι.

Ο κ. ΑΣΟΦ. — Δὲν ἔχω τὴν ἀπαίτησιν αὐτὴν. Νομίζω ὅμως ὅτι οἱ διάφοροι φιλότεχνοι χορηγοὶ οἱ ὁποῖοι πετοῦν τὰ χρήματά των διὰ διαγωνισμοὺς καὶ βραβεῖα, θὰ προσέφερον πλέον οὐσιαστικὴν ὑπηρεσίαν, ἂν ἀνελάμβανον τὴν δαπάνην τῶν ραβδουχικῶν.

Ο ΜΑΘ. — Ἄς κάμωμεν λοιπὸν ἐκκλίωσιν. Ἐν τῷ μεταξύ;

Ο κ. ΑΣΟΦ. — Ἐν τῷ μεταξύ ὅταν ἕνας σās πλησιάσῃ εἰς τὸ θέατρον καὶ σās εἰπῆ ὅτι μία ἀναγοῦλα εἶναι ἀριστοῦργημα, κατεβάσετέ του μίαν κατακέφαλα, χωρὶς νὰ προσθέσετε λέξιν. Καὶ ὅταν ἕνας ἄλλος σās πλησιάσῃ καὶ σās εἰπῆ ὅτι ἕνα ἀριστοῦργημα τοῦ ἔφερε ἕνον, κατεβάσετέ του πάλιν δύο κατακέφαλα. Χωρὶς πολλὰ λόγια.

Ο ΜΑΘ. — Καὶ τοιουτοτρόπως ἡ κριτικὴ καταργεῖται. Ἡ μᾶλλον μεταρρυθμίζεται.

Ο κ. ΑΣΟΦ. — Ἡ κριτικὴ ἐπιτείνει τὴν σύγχυσιν. Δὲν τὸ εἶπαμεν; Ἡ Ἑλληνικὴ κριτικὴ κάμνει κάτι περισσότερον. Τὴν δημιουργεῖ καὶ ἐκεῖ ἀκόμη ὅπου δὲν ὑπάρχει. Θέλετε παραδείγματι;

Ο ΜΑΘ. — Περιττόν. . . ΠΑΥΛΟΣ ΝΙΡΒΑΝΑΣ

ΤΑ ΥΠΕΡ ΚΑΙ ΤΑ ΚΑΤΑ

ΔΕΝ θὰ ἠθέλαμεν νὰ εἰμεθα οὔτε νυχᾶκι τῶν μελῶν τῆς ἐπιτροπῆς τοῦ Ἀβερῶφειου δραματικοῦ ἀγῶνος. Εὐρισκόμεθα ἀκόμη εἰς τὸ μέσον τῆς θεατρικῆς περιόδου καὶ τὸ ἀθλον τρώπαυον τοῦ ἀγνώστου Μιλτιάδου, «οὐκ εἶδ' ἀπαυθύνειν» τοὺς πολυαριθμοὺς μνηστήρας τοῦ ἐπάθλου. Οἱ ὑπαιγιμοί, αἱ ἀνεγκλήσεις καὶ αἱ

φιλολογικαὶ ἀφημαχίαι ἤρχισαν με ἀρχετὴν σφοδρότητα εἰς τὰς στήλας τῶν ἐφημερίδων. Ἄλλοι ὑποδεικνύουν τὰ ἀξιοβράβευτα ἔργα, πρὶν τὰ καλοῖδῃ ἀκόμη ἢ ὑπεύθυνος, ἐπιτροπῆ, ἄλλοι ἐγκαλοῦν συναδέλφους των ὅτι με πονηροὺς ὑπαιγιμοὺς θέλουν νὰ δυσχεράνουν τὴν θέσιν τῆς ἐπιτροπῆς, οἱ ἐγκαλοῦμενοι ἀπολογῶνται με νέους ὑπαιγιμοὺς, αἱ ἐφημερίδες τάσσονται, χωρὶς ἐπιφθάλξεις πλέον, ὑπὲρ τῶν εὐνοουμένων των, τὸ κοινὸν διαίρεται εἰς κόμματα; ἀνάλως τῶν συμπαθειῶν τῶν ομάδων, καὶ τῆς ἐξασκουμένης ὑποβολῆς, καὶ μόνον οἱ τελειπρωοὶ κριταὶ δὲν ἤξεβρουν τί νὰ κάμουν. Γνωρίζουν ἀπὸ τὰ προηγήματα, τί τοὺς περιμένει μετὰ τὴν κρίσιν. Καὶ — μὰ τὸν Θεὸν καὶ τὸν Μαρμωῶν — εἶναι νὰ νοσταλγήσῃ κάνας τοὺς Λασσανεῖους καὶ τοὺς Παντελιδεῖους, οἱ ὁποῖοι καταρῥωσσαν νὰ μοιράζωνν τὰς χιλιάς τῶν δραχμῶν, χωρὶς νάναστατῶνουν τὸν κόσμον εἰς τῶσόν ὄχληρον καὶ ὀλίγον ἀηδῆ βαθμόν.

Ἡ περιφημὸς ἐκαθάρσις τοῦ Πανεπιστημίου μᾶς ἐνθυμίζει τὸ ζήτημα τῶν ἀργομισθῶν τοῦ προϋπολογισμοῦ. Ὅλοι ἐφώναζαν τότε διὰ τοὺς κηφήνας αὐτοὺς, τοὺς ἐκμυζῶντας τὸν προϋπολογισμόν, καὶ ὅταν ἤλθεν ἡ στιγμή νὰ εὐρεθοῦν καὶ νὰ ἐκδιωχθοῦν ἀπὸ τὸ Πρυτανεῖον, δὲν εὐρέθη κάνας. Ἀπεδείχθη ἐπισήμως ὅτι ἀργόμισθοι δὲν ὑπάρχουν. Ὅλοι ἐφώναζαν πάλιν ὅτι τὸ Πανεπιστήμιον ἦτο γεμάτον ἀπὸ ἔυλοσχίστας. Ἠλθεν ἡ στιγμή νὰ καθαιρεθοῦν καὶ αὐτοὶ καὶ ἀποδεικνύεται ὅτι οἱ καθαιρεθέντες εἶναι τὰ ἀγλαίσματα τοῦ τόπου, ἐπιστήμονες με διεθνή φήμη, ἄνδρες ἱκανοὶ νὰ τιμῶσιν κάθε ἕξονος Πανεπιστημίου. Καὶ ἡ σκοῦπα πού μᾶς ἔφερον ἢ ἐπανάστασις, διὰ νὰ σαρώσῃ τοὺς σιαδύλους τοῦ νέου Αὐγείου, διὰ τὸ μὴ εὐρίσκειν σαρίδια, παρασύρει μαργαρίτας καὶ ἀδάμαντας. Εἰς τὴν παραδόσιν οἱ θησαυροὶ, μόλις ἀγγίξῃ κανεῖς, γίνονται ἀνθρακες. Εἰς τὴν Ἑλλάδα οἱ ἀνθρακες, μόλις τοὺς ἀγγίξῃ κανεῖς, γίνονται θησαυροί. Καὶ μέσα εἰς τὴν φαντασμαγορίαν αὐτὴν νομίζει ὁ ἄνθρωπος ὅτι ὄνειρεύεται.

Εἶχαν δίκαιον οἱ διάφοροι ἐπιστολογράφοι νὰ διαμαρτυρηθοῦν διὰ τὰ νέα μεταλλικὰ μονόδραχμα. Τί γυρνεῖ ἡ Θέτις ἐπάνω εἰς νόμισμα τοῦ Γεωργίου Α'; Κάθηκε καμιά παραστάσις τῆς σημερινῆς ζωῆς; Αἰωνίως τὴν ἀρχαιότητα θὰ κοπιᾶζωμεν ἀντιγράφοντες; Ἄλλ' ἄπειθ' ὁ κ. Ἰακωβίδης εἰς τὸ χερί τοῦ ὁποῖου χρεωστοῦμεν ἕνα ἀριστοῦργημα πλαστικῆς, δὲν ἠθέλησε ν' ἀποδώσῃ τὰ τοῦ Καίσαρος τῷ Καίσαρι, ἀς τὰ ἀποδώσωμεν ἡμεῖς. Ὅχι λοιπὸν ὁ ζωγράφος, ἀλλὰ ὁ διευθυντὴς τοῦ Νομισματικοῦ Μουσείου ἔδωκε τὸ ὑπόδειγμα, λέγοντας βέβαια ὅτι ἔτσι θὰ μάθωμεν οἱ νέοι Ἕλληνες νὰ θαυμάζωμεν τὰ ἔργα τῶν προγόνων μας. Οἱ δικοὶ μᾶς οἱ ἀπόγονοι θὰ θαυμάζωνν τὸ μέγεθος τῆς νεοελληνικῆς ἐξυπνάδας.

Ὁ συνεργάτης μᾶς κ. Σκιας ἀπαντᾷ δι' ἐπιστολῆς, τὴν ὁποῖαν οἱ ἀναγνώσταί μας βλέπουν κατατόρω, εἰς τὰς ὀλίγας γραμμάς πού ἀφιερῶσαμεν εἰς τὸ περασμένον φύλλον ἐξ ἀφορμῆς τοῦ «Προτύπου Δημοτικοῦ Σχολείου» καὶ τῆς σχετικῆς γλωσσικῆς συζητήσεως. Ἐλέγαμεν τότε ὅτι ὀλοκλήρος ἡ λογοτεχνία μᾶς κατεκτῆθη ἀπὸ τὴν δημοτικὴν γλῶσσαν, τὴν ὁποῖαν ὁ κ. Σκιας ὠνόμασεν εἰς ἕνα ἄρθρον τὸν διάλεκτον, καὶ ἐρωτοῦσαμεν τὸν κ. Σκιας, πῶς συμβαίνει ὅστε ὅλοι σχεδὸν οἱ ἀξιοὶ λογογράφοι τοῦ τόπου νὰ προτιμοῦν μίαν διάλεκτον — εἴαν διάλεκτος εἶναι — ἀντὶ τῆς κοινῆς τῶν Ἑλλήνων γλώσσῃς, ἡ ὁποία κατὰ τοὺς ἀντιπροσώπωντας, εἶναι ἡ καθαρῆ γλῶσσα.

Ὁ κ. Σκιας μᾶς ἀπαντᾷ τώρα ὅτι ἡ λεγομένη δημοτικὴ δὲν εἶναι ἄλλο τίποτε παρὰ ἡ καθαρῆ γλῶσσα ἐκχυδαίση. Ἡ ἐρμηνεῖα αὐτὴ δὲν μᾶς λύει καθόλου

τὴν ἀπορίαν μας, ἀλλὰ μᾶλλον τὴν ἐπιτείνει, διότι, κατὰ ἰσχυρότερον λόγον, θὰ εἰμπορούσαμεν πάλιν νὰ ἐρευνήσωμεν: Διὰ τί οἱ λογοτέχνη τοῦ τόπου, ἄνθρωποι ἐνδιαφερόμενοι ἐπιτέλους διὰ τὴν ὄσον τὸ δυνατόν ζωηρότεραν καὶ ἀκριβεστέραν ἐκφρασιν τοῦ ἐνδιαθέτου αὐτῶν κόσμου, νὰ προτιμοῦσιν ὄχι πλέον μίαν διάλεκτον, ἀλλὰ τὴν διεφθαρμένην καὶ ἐκχυδαϊσμένην μορφήν μᾶς γλώσσῃς, ὅταν ἔχουν ἐμπρὸς των τὴν καθαρὰν καὶ γνήσιαν; Ἐπειδὴ δὲ δὲν εἰμποροῦμεν νὰ πεισθώσωμεν ὅτι ὅλοι αὐτοὶ οἱ ἄνθρωποι παρεφρόνησαν, φαίνεται ὅτι κάτι τι ἄλλο συμβαίνει, τὸ ὁποῖον δὲν ἐπρόσεξεν ἢ δὲν θέλει νὰ προσεξῇ ὁ κ. Σκιας. Τὸ κάτι αὐτὸ θὰ μᾶς ἐχρηάζοντο δυστυχῶς πολλὰ σελίδες διὰ νὰ τὸ ἀναπτύξωμεν. Ὁ κ. Σκιας εἰμποροῦσε νὰ μᾶς ἀπαλλάξῃ ἀπὸ τὴν φροντίδα αὐτὴν, εἴαν εἶχε καταδεχθῆ νὰ παρακολοθηθῆ τὰ γραφέντα μέχρι σήμερον — καὶ δὲν εἶναι ὀλίγα — ἀπὸ τοὺς δημοτικιστὰς ἐπὶ τοῦ γλωσσικοῦ ζητήματος, ὅπου κατ' ἐπανάληψιν ἐδόθησαν λεπτομερεῖς ἐπιστημονικαὶ καὶ πρακτικαὶ ἀπαντήσεις εἰς ὅλας αὐτὰς τὰς ἀπορίας καὶ ἀντιλογίας, αἱ ὁποῖαι κάθε φορὰν παρουσιάζονται ὡς νέαι.

Θάρκεσθῶμεν ἐν τούτοις εἰς δύο λέξεις ἐπὶ τοῦ ζητήματος, ὅπως τὸ θέτει ὁ φίλος συνεργάτης μᾶς. Ἡ δημοτικὴ, λέγει, εἶναι ἡ καθαρῆ γλῶσσα παρεφθαρμένη. Ἄλλὰ τί εἶναι πάλιν αὐτὴ ἡ καθαρῆ γλῶσσα κατὰ τὴν λογικὴν τοῦ κ. Σκιας; Ἡ ἰδία δημοτικὴ, παρεφθαρμένη κατὰ διαφορετικὸν τρόπον. Ἄς ἀκριβολογήσωμεν ὅμως. Ἡ καθαρῆ γλῶσσα ἐδημιουργήθη ὡς γνωστὸν τεχνικῶς ἐπὶ τῇ βάσει μᾶς ἀντινομίας. Ἐπῆρε τὸ δημοτικὸν ὄλικόν καὶ τὸ ἔχυσεν εἰς τὸ καλοῦσι τῆς ἀρχαίας, φαίνόμενον πού δὲν παρετηρήθη εἰς καμίαν γλῶσσαν τοῦ κόσμου. Ἡ δημοτικὴ ἐκράτησε τὸ τυπικόν της — φυσιολογικὸν προῖον γλωσσικῆς ἐξελίξεως — καὶ ἐπλουτίσθη λεκτικῶς ἀπὸ τὴν ἀρχαίαν — ὄχι τὴν καθαρῆ γλῶσσαν, ἡ ὁποία δὲν ὑπῆρξε ποτὲ αὐτόφωτον σῶμα, διὰ νὰ δανείσῃ τὸ ἰδικόν της φῶς. Καὶ αἱ δύο δηλαδὴ ἔκαμαν τὸ ἴδιον. Ἐπλουτίσθησαν ἀπὸ τὸν ἀρχαῖον θησαυρὸν καὶ ὄχι ἡ μία ἀπὸ τὴν ἄλλην. Με τὴν διαφορὰν ὅτι ἡ δημοτικὴ ἐπλουτίσθη καὶ πλουτίζεται κανονικῶς καὶ κατὰ τοὺς γλωσσικοὺς νόμους, τοὺς ἐπιτρέποντας εἰς κάθε γλῶσσαν νὰ προσλαμβάνῃ λέξεις ἀπὸ μίαν ἢ ἄλλην, ὑπάγουσα αὐτὰς εἰς τὸ ἰδιαιτέρον τυπικόν της — πράγμα πού ἔκαμαν καὶ αὐτοὶ οἱ ἀρχαῖοι — ἐνῶ ἡ καθαρῆ γλῶσσα ἠθέλησε νὰ πλουτισθῆ ἀπὸ τὴν ἰδίαν πηγὴν, παραλαμβάνουσα τὸ ὄλικόν της ἀμετάβλητον καὶ ἀναφομοίωτον καὶ ἀναμυγνύουσα φύσιν μίγδην στοιχεῖα ἀρχαῖα καὶ νεότερα καὶ παρουσιάζουσα ἕνα ἀσύμφυλον κῶμα τὸ ὁποῖον μόνον ἡ μακρὰ συνήθεια κατέστησεν ἀνεκτὸν εἰς τὰ ψυχρότερα εἶδη τοῦ λόγου.

Νὰ δύο παραδείγματα: Ἡ καθαρῆ γλῶσσα ἐπῆρε τὸ ψᾶρι καὶ τὸ ἔκαμε ὀψάριον ἢ δημοτικὴ ἐπῆρε τὴν βρύσιν καὶ τὴν ἔκαμε βρύση. Ἡ καθαρῆ γλῶσσα ἐξαναγκάζεται ἐν τούτοις καθημερινῶς νὰ μετριάξῃ τὰς ἀστειώτητας τῆς μεθόδου της, ἀπαρνούμενην κάθε στιγμὴν τὴν μεθόδον της. Μὰ αὐτὸ δὲν κάμνει ἄλλο τίποτε παρὰ νὰ αὐξάνῃ τὸ ἀνακάτωμα τῶν ἀσύμφυλων στοιχείων. Ὁ ἰχθύς τῆς ἔργαστι βαρὺς, τὸ ὀψάριον κομικόν. Δέχεται τὸ ψᾶρι τῆς δημοτικῆς καὶ τὸ βάλλει μέσα εἰς τὸ τρυβλίον. Ἄλλὰ γλῶσσα συγκρατομένη με ἀνάλογα tours de force, δὲν εἰμπορεῖ νὰ εἶναι ἡ κοινὴ καὶ ζωντανὴ γλῶσσα ἑνὸς ἔθνους. Ἡ δημοτικὴ ἔχει με τὸ μέρος της τοὺς φυσικοὺς νόμους, τὴν ἀλήθειαν, τὴν ζωὴν. Ἐὰν δὲν ἐκαλλιερῆθῃ ἀκόμη, εἰς τὸ σημεῖον πού ὄνειρευόμεθα ὅλοι, ἔχει ὅλα τὰ στοιχεῖα νὰ καλλιερῆθῃ. Τὸ μέλλον εἶναι εἰς τὴν αὐτὴν καὶ δὲν χρειάζεται παρὰ ὀλίγη προσοχὴ εἰς τὰ πράγματα καὶ ὀλίγη ἀβραγία προκαταλήψεων, διὰ νὰ πεισθῆ καὶ ὁ κ. Σκιας, ὅπως ἐπιστήθωμεν ὅλοι μας.

ΤΑ ΠΑΝΑΘΗΝΑΙΑ

Ἰδοῦ ἡ ἐπιστολὴ τοῦ κ. Σκιας πρὸς τὰ «Παναθηναία»:

Φίλε κ. διευθυντὰ τῶν «Παναθηναίων».

ΕΝ τῷ τελευταίῳ τεύχει τοῦ ὑμετέρου περιοδικοῦ (15-30 Ἰουνίου 1910 σελ. 170) μνημονεύοντες τὴν ἐν τῷ ἡμερησίῳ τύπῳ ἕνεκα τοῦ ἐπικληθέντος «προτύπου δημοτικοῦ σχολείου» προκληθεῖσαν συζήτησιν περὶ γλώσσῃς, ζητεῖτε παρ' ἐμοῦ νὰ ἀπαντήσω πῶς θεωρῶ τὴν καθαρῆ γλῶσσαν ὡς τὴν καλύτερα ἐκκρατοῦσαν μορφήν τῆς σημερινῆς Ἑλληνικῆς γλώσσῃς, ἀφοῦ ὡς λέγετε «τὸ θέατρον, τὸ μωδιόστημα, τὸ ποίημα, τὸ διήγημα, γράφονται ἀποκλειστικῶς εἰς τὴν δημοτικὴν». Δὲν ἐπιχειρῶ νὰ ἐξετάσω κατὰ πόσον ὁ ἐκτετατοῦς ἰσχυρισμὸς παριστᾷ τὴν πραγματικὴν κατάστασιν οὐδὲ νὰ κρίνω τὴν λογοτεχνίαν, ἣν ἐννοεῖτε. Περιοριζόμενος ὅμως εἰς μόνην τὴν ἐξέτασιν τῆς γλώσσῃς τῆς λογοτεχνίας ταύτης παρατηρῶ ὅτι πλανᾶσθε ἐκλαμβάνοντες τὴν γλῶσσαν, ἣν αὐτὴ μεταχειρίζεται, ὡς δημοτικὴν, ἐνῶ πράγματι δὲν εἶνε ἄλλη τις, ἐμὴ αὐτὴ αὐτοτάτη ἡ καθαρῆ γλῶσσα, ὑποβαλλομένη μόνον εἰς προχειρὸν τὴν ἐκχυδαϊστικὴν παραποίησιν καὶ ἀρέσκειαν ὑπὸ ἐμάστου τῶν γραφόντων. Καὶ παρὰ πάντα ὅμως τὸν τοιοῦτον ἐκχυδαϊσμόν ἀρκεῖ ἡ ἀπλουσιτάτη ἀνάληψις τῆς γλώσσῃς τῶν λογοτεχνημάτων τούτων νὰ καταδείξῃ ὅτι ἐκ τῶν συνιστῶντων αὐτὴν διαφορῶν στοιχείων ἢ μερῶν τοῦ λέοντος ἀνήκει εἰς τὴν καθαρῆ γλῶσσαν, εἰς δὲ τὴν δημοτικὴν ἀσυγκρίτως μικρότερον μέρος.

Ἐπειδὴ δὲ κατὰ τὴν ἐκλογὴν τῶν ἐκχυδαϊζομένων στοιχείων οἱ γράφοντες δὲν συμφωνοῦσιν οὔτε πρὸς ἀλλήλους οὔτε πρὸς ἑαυτούς, ἀλλὰ μεταποιοῦσιν ἐπὶ τὸ δημοτικώτερον ὁ μὲν ταῦτα τὰ στοιχεῖα ὁ δὲ ἐκεῖνα, καὶ συχνότατα ὁ αὐτὸς ἐν τῷ αὐτῷ ἔργῳ ἐκφράζει τὸ αὐτὸ πρᾶγμα ὅτε μὲν κατὰ τὴν δημοτικὴν, ὅτε δὲ κατὰ τὴν καθαρῆ γλῶσσαν, συμβαίνει ὅστε ἐν τῇ γλώσσῃ τῶν περὶ ὧν πρόκειται λογοτεχνημάτων εὐρίσκονται πάντα τὰ στοιχεῖα τῆς καθαρῆ γλῶσσῃς ἀνευ οὐδεμιᾶς ἐξαιρέσεως, δηλαδὴ καὶ λέξεις καὶ τύποι καὶ σμῆματα καὶ φθολογία καὶ σύνταξις. Ἀνάμικτα ὅμως μετ' αὐτῶν εὐρίσκονται καὶ δημόδη στοιχεῖα ἄλλοτε ἄλλα κατὰ τὴν ἀρέσκειαν ἐμάστου, πάντοτε δὲ ἀνάρμοστα καὶ ἀσυμβίβαστα πρὸς τὰ τῆς καθαρῆ γλῶσσῃς, ὅστε ἀπαρτίζεται οὕτω γλωσσικὴ μορφή ὅλος ἀνώμαλος, ἀκατάστατος καὶ ἀλλοπροσάλλος, εἰς οὐδένα κανὼνα ὑπαγομένη. Ὅθεν τὸ ἔργον τῶν γραφόντων τοιαῦτα λογοτεχνήματα δὲν εἶνε καλλιέργεια τῆς δημόδου, διότι δὲν μεταχειρίζονται αὐτὴν πρᾶγματι, ἀλλὰ σύγχυσις καὶ διαφθορὰ τῆς καθαρῆ γλῶσσῃς.

Ἀντὶ τῆς τοιαύτης ἀτόπου καὶ ἀδικαιολογήτου γλωσσικῆς ἀναμίξεως νομίζω ὅτι δὲν θὰ ἐβλαπτεν, ἀλλὰ μᾶλλον ὠφέλιμον θὰ ἦτο εἰς τὴν λογοτεχνικὴν παραγωγὴν, ἂν οἱ οὕτω γράφοντες προστίμων τὴν ἀμικτον καθαρῆ γλῶσσαν, ἐν τῇ ὁποίᾳ καὶ μέχρι τοῦδε ἔχουσι γραφῆ λογοτεχνικὰ ἔργα ἀξιόλογα, καὶ εἰς τὸ μέλλον δύναται νὰ γραφῶσιν ἄλλα καλύτερα.

Ἐν τούτοις ὅμως πρέπει νὰ παρατηρήσω ὅτι οὐδὰμὸς θεωρῶ ἀναγκαῖον νὰ ὑπάρχῃ ἐν ἀπάσῃ τῇ παρ' ἡμῖν λογοτεχνίᾳ ἡ αὐτὴ ὁμοιομορφος γλῶσσα, ἀλλὰ τούναντιον νομίζω ὅτι μᾶλλον ὠφέλιμον εἶνε πρὸς τὸ παρὸν νὰ ὑπάρχωσιν ἐν χρήσει διαλεκτικαὶ παραλλαγαι, ὅπως ὑπῆρχον καὶ παρὰ τοῖς ἀρχαίοις Ἑλλησιν, ὧν ἡ ποιησις καθ' ἅπαντα τὸν χρόνον μετεχειρίζετο διάλεκτον διάφορον τῆς τοῦ πεζοῦ λόγου, χωρὶς ποτὲ τοῦτο νὰ προξενήσῃ βλάβην τινά, ἀλλὰ μᾶλλον ὠφέλιαν. Ἀφοῦ δηλαδὴ κατέχωμεν ἱκανὸν ἀριθμὸν δημοδῶν ἱσμάτων ἐξαιρέτων ποιητικῆς ἀξίας, ὑπάρχουσι δὲ καὶ παραδείγματα ποιητῶν εὐδοκίμως μεταχειρισθέντων διάλεκτον περλοπὸν ὁμοίαν πρὸς τὴν τῶν ἱσμάτων ἐκείνων, δυνάμεθα νὰ καλλιερῶσωμεν καὶ τὴν δημόδη ταύτην διάλεκτον ἰδίως μὲν ἐν τῇ ποιήσει, ἀλλ' οὐκ ἤττον καὶ ἐν τῇ πεζογραφίᾳ εἰς ὅσα εἶδη

φαίνεται εδοκιμούσα. Τούτο ούδεμίαν βλάβην δύναται να προξενήση ούτε εις την γλώσσαν ούτε εις την λογοτεχνίαν. Επιβλαβές όμως και άστοπον θεωρώ μόνον τούτο, ήτοι να γράφη τις έργον τι έν τή καθαρευούση κατά τά έννα δέκατα και έπειτα να νομίξη ότι όφείλει να εκχυδαίση εκ τού προχείρου και όπως τύχη τό ύπόλοιπον έν δέκατον, έτι επιβλαβέστερον δέ να νομίξη και να λέγη ότι ταύτα πρότερον γράφει ήδη έν τή δημοτικήν και να ψάλλη κατά τής καθαρευούσης μυρία όσα.

ΑΝΑΡΘΑΣ Ν. ΣΚΙΑΣ

ΘΕΑΤΡΟΝ

Θέατρον «Βαριετέ»: Ο «Πειρασμός», κωμωδία εις 4 πράξεις, του κ. Γρηγορίου Ξενοπούλου.

Η κωμωδία είναι κάτι τι τόσο τελειάτο, που χρειάζεται, για να μη κατακυλήση εις τα πολιτρίμμενα καμώματα χονδροκομένης φάρσας, χέρια πολιτισμένα και λεπτά. Διότι πολύ κιά εύκολα γλιστρά κανείς και πέφτει, τόν δρόμον παίρνοντας του γέλιου παρά τόν δρόμον τόν δακρύων. Τά δάκρυα πάντα έξευγενίζουν, και τούτο ύποσυνείδηστα τό νοιώθουμε, και γι' αυτό εύκολα ήμπορούμε ν' ανεχθώμεν, ένα μέτριον δράμα. "Όσο κι' άν είναι μέτριον, όμως δυνατόν είναι να μάς συγκινήση: πάντα μέσα από τις άνόπηρες προσπάθειες του συγγραφέως του, σεμνά βλέπομε να προβαίνει έξευγενιστικός ό πόνος.

Όμως εις την κωμωδίαν δεν συμβαίνει τό ίδιο. Διά να ύψωθώμεν εύγενικά με τό γέλιο, είναι πάρα πολύ δύσκολον, και γι' αυτό τά έργα τής Τέχνης, που πάντα σκοπόν έχουν να μάς ύψώσουν, δυσκολώτερα φθάνουν τόν σκοπόν των τούτων, όταν όργανον μεταχειρίζονται την εύθυμίαν.

Αυτή είναι ή άφορητή πού μια κωμωδία, πολύ δυσκολότερα από τό δράμα, μπορεί ν' ανεβή την κορυφήν τής τέχνης.

Αλλά μήπως τό έργον του κ. Ξενοπούλου, είναι comédie, όπως αυταρέσκως, βέβαια, θα τό ονομάζη τωας;

Η «comédie» υπό τύπον εύθυμον, με κομικούς και χαριτωμένους διαλόγους, προσπαθεί να μάς δώσει να αισθανθώμεν βαθιτάτας συγκινήσεις. Η comédie είναι ή νεώτερα μορφή του παλαιού, τραγικά σοβαρού δράματος. Χαμογελά, δεν γελά, και πίσω από τό χαμόγελό της, κρυβεται με άριοτοκρατικωτάτην διάκρισιν ό πόμος. Σπαράζουν λυγροί φρικητότατοι μέσα σε χαμόγελα εύγενικά. Σπάζ ή ψυχή, με χάριν λυγίζοντας. Χωρίς φωνάς, χωρίς χειρονομίας τραγικάς, χωρίς ξεφωνήματα. Τέτοιια μια comédie, απαραίτητοτα έπαίχθη, αρχικός, εις την Νέαν Σκηνήν, ό «Poiche» του Bataille.

Ο «Πειρασμός» βέβαια τέτοια comédie δεν είναι. Αλλά μήπως είναι φάρσα, λεπτή, δαντελλωτή, πολιτισμένη, σαν τά έλαφρά, σκερτσόζικα κωμωτεχνήματα, τής φραντσέζικης έξικνιάδας;

Θά όητε:

Μιά δούλα, πολύ όμορφη, ή Καλλιόπη, μπαίνει καμαριέρα στο σπίτι του Δρογκά. Δυό μέρες μόλις περνούν, κ' ή κυρία της, Πολυξένη Δρογκά, μπαίνοντας ξαφνικά στην κάμερά της, την βολται άγκαλιασμένην με τόν άνδρα της. Την διώχνει και τρέχει εδύς στού πατέρα της άποφασισμένη να μη ξαναγυρίση πιά στο σπίτι της.

Φθάνει άκριβός την στιγμήν πού ή άδελφή της, ή Άγγέλα Παπαστάμου, έτοιμάζεται να πάη στο Ζάπτεϊον να βρή καμαριέρον. Αυτά τά μαθαίνουμε εις την πρώτην σκηνήν όταν ή Άγγέλα μπαίνει νευρική, γιατί δεν ήμπορει να κοιμπώση τόν μπουστο της και του κάκον παρακαλεί να την βοηθήσουν, πότε τόν άδελφόν της τόν Κρίτωνα, πότε τόν ύπηρέτην της τόν Κοσμάν.

Μπαίνει ή Πολυξένη κ' άρχίζουν τά παράτονα, και τά κλάματα, αί συμβουλαί τής μητέρας Κλειώς Γεωργιάδου, και τά πειράγματα τής άδελφής. Επί τέλους βγαίνουν μαζί αί δύο άδελφαι εις άναζητήτον καμαριέρας.

Εδύς ως έφυγαν, έρχεται ή καμαριέρα πού ζητούσαν. Ητο φυσικά ή Καλλιόπη. Εις τας ανακριτικάς έρωτήσεις τής κυρίας Κλειώς, ή Καλλιόπη άπαντά με ύφος δλωσιδιόλου βλακώδες γίνεται δεκτή, και τελειώνομεν με την συμβουλήν τής κυρίας στην Καλλιόπη, να δίδη ένα «σφάλιαρο» εις όποιον ήθελε την πειράξη. Και παρελαύνουν κατά σειράν όλοι οι άνδρες του σπιτιού. Ξετρελλαινονται με την όμορφιά τής καμαριέρας, ή όποία κάθε πού θα βγή έξω ή κυρία, μεταμορφώνεται από άδέξια χωριατοπούλα, εις τετραπερασμένον δουλικό.

Τελειώνει ή πρώτη πράξις με την επανάληψιν τής πρώτης σκηνής: του κοιμπώματος. Με την σπουδαίαν όμως διαφοράν, τώρα τό πουκαμισόκι είναι τής Καλλιόπης, πού τής τό ξεκούμπωσε, τραβώντας την πρό όλίγον, ό Κρίτων. Ο Κοσμάνς κάλιν προσκαλείται να βοηθήση, δεν τό κατορθώνει πάλιν, πειράζει την Καλλιόπη, γίνεται θόρυβος, τού δίδει τόν «σφάλιαρον» και πέφτει ή αβλαία.

Β' Πράξις. — Στριόμιο του τραπέζιου. Καθίζουν όλοι στο τραπέζι, εξακολουθεί τό ζήτημα Δρογκά, μέσα σε πολύ συνηθισμένης γοργότητος διάλογον.

Ο Δρογκάς συμφιλιώνεται με την γυναίκα του, και μολονότι μαθαίνουσι ότι ή Καλλιόπη είναι ή περιήρη καμαριέρα τής Πολυξένης, την κρατούν, γιατί όλοι σκανδαλισμένοι από την όμορφιά της, τής βόσκουν κ' από μίαν δικαιολογίαν. Απ' όλους ό Νίκος Παπαστάμος ό άνδρας τής Άγγέλας, μένει άπαθής, πράγμα πού έξοργίζει την γυναίκα του, ή όποία τόν λέει άκαλαισθητόν. Φέρνουν τόν καφέ, ό Νίκος και ή Άγγέλα θά τόν πιούν από ένα φλιτζάνι. Είναι από μία συνήθεια παλαιάς τρυφερότητος. — Φεύγουν όλοι, εκτός τής Άγγέλας και του Νίκου πού γέροντας στο ντιβάνι θά ήσυχάσωνε λίγο. — Στή στιγμή άποκοιμάται ή Άγγέλα, κ' ό Νίκος, ό άπαθής, ριχνεται τής δούλας με προστεχότερον από τούς έπιλοίπους τρόπον. Αγευστάτα τής ύπαινίσσεται την χωριάτικην καταγωγήν της και την έρωτά, άν στο χωριό της έχουνε πετσοθήκες, και τί τρώνε. Κατόπιν τής λέει πως θα τής δώσει ένα άραιό δαχτυλίδι, και τελειώνομε με τό γνωστόν αλάνθαστον τέχνασμα: Σκοντάφτει ή Καλλιόπη, ριχνει τόν δίσκον, ξυπνά ή Άγγέλα, ό Νίκος βρίζει, ή Άγγέλα θυμώνει με τόν άπότομον τρόπον του Νίκου, και ή αβλαία πέφτει.

Γ' Πράξις. — Ξιδερώνει ή Καλλιόπη στην κάμερά της κ' έρχεται ή Θεοδώρα, ή πλύστρα, να την κληνυκτίση. Καλόγνωμη ή Καλλιόπη τής δίνει κεφτεδες και πληροφορίες για τόν χαρακτήρα της: Τους ξετρελλαίνει τούς άνδρες σ' όλα τά στίτια πού πάει. Είνε κιά άπελπισμένη, κ' ή ζωή της είναι βάσανο: τρία χρόνια πού ναι καμαριέρα, ούτε αυτή δεν ξέρει πούσά άφεντικά έχει άλλαγμένα. Κι' όλο για την ίδια άφορητή. Την κληνυγούν: «Νάξερεις πόσες φορές συχάινουμαι τή ζωή μου, πόσες φορές κλαίω μονάχη μου, τί είμαι εγώ, λέω, να με κάνουν έτσι; γιατί να μη μπουδ να ζήσω μια στιγμή ήσυχη. Α, είναι άπελαισία!

Και άμέσως παρακάτω: «Όλοι οι άντρες γέροι και νέοι, στα πόδια μου! Τους σέρνω από τή μύτη, τους κάνω δ,τι θέλω. . . . Φέρνω τά στίτια άνω-κάτω. Από τή σοφίτα, ως τά ύπόγεια. Ε, δεν είναι μικρό κινρά Θεοδώρα». Έπειτα έχει και δώρα. Χίλια πράγματα. Τά δέχεται. Γιατί όχι; . . . Όμως, ως εκεί και μη παρέκει. Έχει βάλει καρφίτσες παντού. Ο Δρογκάς, όλο απόδω τριγυρίζει. Ο γέρος-κύριος, ό Κρίτων, ό Νίκος και αυτός άκόμα ό Κοσμάνς. Μά εκείνη άγαπά τόν Μη-τσο, τόν σκιανέα. Θά τόν πάρη αυτόν. Α δ,τι ή Καλλιόπη λέει, δεν ξελέει. Τώρα, άποδώ ως τό τέλος

άρχίζει ή παρέλασις: Άνοιγοκλει ή πόρτα, μπαίνω-βγαίνουσι άκατάπαντοι, πότε ό ένας πότε ό άλλος, επαναλαμβάνονται τά ίδια πράγματα, λέγονται τά ίδια λόγια, και τελειώνει και ή τρίτη πράξις, με την άηδϊαν τής Άγγέλας, ή όποία συλλαμβάνουσα τόν σύζυγον και τόν Νίκον στην κάμερά τής Καλλιόπης, επαναλαμβάνει, την τόσο άλλόκοτον φράσιν τής άδελφής της: «Πολυξένη μου, έτσι τώρα κ' εγώ, αισθάνομαι τόση άηδία, σαν να κατάπια μια σαύρα». Και πέφτει ή αβλαία.

Δ' Πράξις. — Η Άγγέλα μελαγχολική έξοφλει την Καλλιόπην και τής λέει να φύγη. Η Καλλιόπη εδω φθάνει εις την άυταπάνησιν. Λέει πως τάχατε, αυτή έξήτησε από τόν Νίκον τό δαχτυλίδι. Η Άγγέλα συγκινείται. Φεύγει ή Καλλιόπη κ' έρχεται ή Πολυξένη, κ' άρχίζουν τά ίδια μεν και τά άπαράλλαχτα λόγια τής πρώτης πράξεως, αλλά με την διαφοράν ότι εδω όχι ή Άγγέλα, αλλά ή Πολυξένη φιλοσοφεί, και θυμώνει όχι ή Πολυξένη αλλά ή Άγγέλα. Έρχεται ή μητέρα, και ξαναλέει κ' αυτή όσα ειπε εις την πρώτην πράξιν. Τότε εις την Πολυξένην, τώρα εις την Άγγέλαν. Και εις εκείνην ό Μενέλαος έκαμε τά ίδια άλλοτε. Αλλά αυτή έπειδή ήταν «ύπερ του ρεζιλέματος» δεν τόν έχώρισε αλλά τόν έρεζιλέψε, κ' από τότε γίνηκε ό πού πιστός σύζυγος του κόσμου. Μένει μόνον ή Άγγέλα, και την πιάνει πονόδοτος, έρχεται ό Νίκος, και με την μέθοδον του καφέ — συμφιλιώνεται. Και τελειώνει ή πράξις, με τό πιστοποιητικόν καλής διαγωγής πού δίδουν στην Καλλιόπην, ή όποία δεν κρατιέται από την χαράν της, βλέποντας τό συμφιλιωμένον άνδρόγγυον. «Α, τί χαρά μου, τά φτιάσετε κυρία; Πέρασαν όλα; Δόξα σοι ό Θεός! Μια πέτρα μου βγαίνει από τό στήθος (κλαίει). Γιατί εγώ άγάπησα τό σπίτι σας».

Παίρνει τό πιστοποιητικόν, κρυφά ύποσχομένη στον Νίκον πως . . . θα του πη την καινούργια της διεύθυνσι. Και κλει ή αβλαία.

Αυτό είναι τό έργον του κ. Ξενοπούλου. Καμιά πνοή πρωτοτυπίας κ' έξυπνάδας. Σκηναί μονότροπα επαναλαμβανόμενα, γεμάτας από πολιτικωμένα άστεία κ' από κόλλα, πού χίλιες φορές άκούσαμε και ξανακούσαμε, κ' έχομε πιά βαρεθείς εις τας λαϊκάς «κωμωδίας» τής παλαιάς εποχής. Τιποτε να μη προσθήση; Τά ίδια και, τό «απαράλλαχτα» ό σκαπανέας και οι κεφτεδες, οι ταμπές και οι καρφίτσες, τά σκοντάματα με τούς δίσκους και τά φαρνίσματα, οι σφάλιαροι και όλα τά έπιλοιπα κόλλα και άστεια τής «Σύζυγον του Αουλουδάκη» τής «Νυχτερινής συνεντεύξεως» κτλ. κτλ.

Τωας άκόμα τό έργον του κυρίου Ξενοπούλου να μάς ύπερθυμίζη μερικάς ώραιάς ταινίας του κληματογράφου.

Είναι άλήθεια θλιβερωτάτη τόση έλλειψις πρωτοτυπίας. Για όνομα του Θεού! ύπάρχουν τόσο τύποι τσακινίκου, έξικνιοι και χαριτωμένοι, πού είναι ανεξήγητον πώς, μια από τις κορυφές τής φιλολογικής μας ζωής, κατώρθωσε να συλλάβη ένα τόσο μικρόπνοον τύπον, θέλοντας να περικλείση μέσα σ' αυτόν, τό δ,τι με δικαιολογημένην άξίωσιν θα έξητούμεν από τόν τόσον άπαιτητικόν τον τίτλον.

Επεμείναμεν περισσότερο από δ,τι αξίζει, εις την κριτικήν μας φάρσας. Και τό έκάμαμεν διότι, ή άσημαντη αυτή άφορητή μας φάρμας πολύ χαρακτηριστική δι' όλην την εποχήν μας: δια την mentalité των «λογίων» μας, δια την σύγχυσιν πού επικρατεί στα μυαλά μας και τίποτε σαφές καθαρόν φωτεινογραμμένον δεν μπουρούν να διακρίνουν.

Η κριτικήν ψυχή των συγγραφέων μας παίρνει όλα τά σχήματα τά έριμαφρόδιτα και όλα τά χρώματα του άρλεκίνου. Κανένας δεν ξέρει διά τί είναι πλάσμενος, γράφει άνάστα και παράτορα, διηγήματα, κριτικάς,

κωμωδίας, δράματα, φάρσες, έπιθεωρήσεις, άναγνωσματα και χρονογραφήματα. Όπως παντού, έτσι και εις την φιλογογίαν μας, ή αυτοεπίγνωσις και ή πειθαρχία μάς λείπει. Δεν ήξερουμεν μήτε τί είμεθα, μήτε τί, σύμφωνα με τό τί είμεθα, χρέος έχομεν να κάμωμεν.

Θέατρον «Νέα Σκηνή»: Ο Βασιληάς Άνήλιαγος, δράμα εις 3 πράξεις, υπό του κ. Ι. Πολέμη.

Ο Βασιληάς, ό Τρίκαρδος, άπόκτησε άγόρι. Έχουν περάσει τρεις μέρες από την γέννησι, και περιμένει τις μοίρες ναρθούνε να μοιράνουνε τό βασιλόπουλο. Κάνει έτοιμώσεις και θέλει πλούσια και μεγαλόπρεπα να τις ύποδεχτή, γιατί ξέρει, οι μοίρες είναι παράξενες. Εύκολα αλλάζουν γνώμη κ' έτσι πού θέλουν εύτυχίες να δώσουν, δύστροπες γίνονται άξαρνα. Σκόρπισε λουλούδια ό Βασιληάς και έστρωσε μετάξια και πορφύρες κ' άκόμα άναψε στο έμπλασμα του παλατιού τό θαυμαστό καντήλι πού ό άπππος του παιδιού έστειλε δάρο πολιτίμητο στην γέννησί του. Τό άναψε για να τις καλοπιάση και πήγε κ' άκούμπησε στο παράθυρο, καρτερώντας τις να φανούν. Φάνηκαν κώλας στην άκρη του δρόμου. Είναι τρεις. Κάθε μια κρατεί κ' από ένα πράγμα στα χέρια της. — Η μια κρατεί ψαλίδι, ή άλλη άδράξι και ή άλλη νήμα. Και μόλις τις αντίκρυσ ό Βασιληάς έπήγε κ' έκανε πως κοιμάται κ' έπεριόμει. Τότε, «κάτι σαν πεταλούδα διάβηκε» κ' ήθε και φτερούγισε γύρω στάναμμένο καντήλι. Αές γύρευε να τό σβύση ή να καθ. Και τόσβυσε. Τη στιγμή εκείνη ή Μοίρα με τό ψαλίδι έμπαινε. Στο σκοτάδι μέσα παραπάτησε, σκόνταψε — θυμωσε γι' αυτό φριχτά, κ' έπήσε τις άδελφές της κ' έφυγαν. Μά πριν καταράσθημε τρομερή κατάρα. Ποτέ τόν ήλιο να μη δούν τό μάτια του παιδιού, και πάντα στα σκοτάδια να περάση τή ζωή του και την πρώτη φορά πού θ' αντίκρυσή τόν ήλιο, να πέση να πεθάνη. Κι' άκόμα ειπε πως: «όποιος τ' άκούση και τό πη, να μαρμαρώση».

Τόν Άνήλιαγον τότε, έτσι άνόμασε ό Βασιληάς τόν γιό του από την νύκτα εκείνην, τόν πήρε και τόν έκλεισε στα ύπόγεια και τούς σκοτεινούς θόλους του πύργου πού άκτίνα μέρας δεν μπαίνει, παρά μόνον λυγροί φέγγουν μερονυχτίς.

Έκει κάτω περνούσε τή νειότη ή Άνήλιαγος, και μόνο τις νύχτες τις ζούσε έξω κληγώντας με τούς φίλους του. Μια φορά συναπαντιέται με την Κερά Ρήνη, την Πυργοδέστοια ενός γεγονοκού Κάστρου και την άγαπά. Τόν άγαπά και κείνη, και ό Άνήλιαγος τις νύχτες του όλες κοντά της τις περνά και φεύγει όταν τό πρώτο άστρο τής Πούλιας σβύση. Και τό μαθαίνει ό γέρο-βασιληάς ό Τρίκαρδος και τρέμει μη ή άγκαλιά τής άγάπης κρατήση τόν γιού του κάπου νύχτα και τόν προφτάσουν έξω τής αγής τά ποδιωρατίσματα.

Η Μοίρα ή έκδικητική τόν έφερε τόν Άνήλιαγο στο Κάστρο τής Κερά Ρήνης. Αθή είναι πού μεταμορφωμένη σε γρηά κάνει μαγία τής Μαργαρώνας τής πιστεμένης βάνως τής Κερά Ρήνης, κ' άγαπά τόν Φλώρο, μόνον και μόνον για να μεταπή τής κεράς της τά όσα ή Μοίρα, θά πη του Φλώρου για τόν Άνήλιαγο. Πώς ό Άνήλιαγος δυό άγάπες έχει. Την νύκτα την Κερά Ρήνη και την ήμερα μιάν άλλη.

Η Μαργαρώνα τά μαθαίνει και τά μεταλεί τής κυρας της μια νύχτα πού τότε περιμένει εκείνη και σκολίζεται τά χρυσά της και τά διαμάντια της, να τόν ύποδεχτή.

Τρομάσει και λαμιάζεται ή Κυρά, χλωμαίνει ή όμη της και θέλει να δη ποιός τάπε αυτά τά λόγια. Η Μαργαρώνα μαρτυρά τή γρηά πού στέλνει εδύς και προσκαλεί για να την έξεταση μονάχη της. Η γρηά λέει τά ίδια. Όλα όσα ειπε του Φλώρου τά ξαναμλει, και μόνο τώρα δείχνει και τό γιατροκό.

Όταν δ' Αηήλιαγος στην άγκαλιά της κυράς θάνατο αποκοιμισμένος να τον φιλήσει εκείνη πάνω στο στήθος, μ' ένα μεγάλο άτελειωτο φίλι, και να τον ρωτήσει αν άλλη από κείνη αγαπή. Θα της το όμολογήσει.

Και ήρθε δ' Αηήλιαγος και αποκοιμήθηκε στην άγκαλιά της Κυροδεσποινίας, κι' άπάνω πού ή κυρά Ρήνη τον ρωτά, να και άκούγονται αί σάλπιγγες των φίλων του όπου του λένε νάρθη. Μά δ' Αηήλιαγος κοιμάται και δεν τους άκούει. Μόνο πιά σαν δυνατά πατήματα στις σκάλες έρχονται, σταματούν στην πόρτα την κλεισμένη, άκούει δ' Αηήλιαγος και παίρνοντας τα στον ύπνο του όσαν έχθρών επίθετον πετιέται επάνω και τρέχει με κλειστό παράθυρο να δει. Είναι δ' έχθρος δ' Ηλιος που όλόχρυσος χύνεται επάνω του και τον λούζει όλον και πεθαίνει δ' Αηήλιαγος, όπως το είπε ή Μοίρα.

Αυτή εννε ή παράδοσις πού δ' κ. Πολέμης έδραματοποίησε.

Αλήθεια είναι έπιληρτικόν πώς άνθρωποι της ηλικίας του κ. Πολέμη, πού από μικροί «θεραπεύον τας Μούσας» δεν κατόρθωσαν ν' αντίληφθούν μερικά πράγματα, και τόσοσν νεανικά και έπιπόλαια καταπιάνονται έργα δραματικά. Δεν έχουν νοιώσει μήτε το ξετύλιγμα της ανθρώπινης ψυχής, από την εποχή πού ή Είμαρμένη εις τας τραγωδίας των αρχαίων εκυβέρνα την μοίραν των θνητών, μήτε έχουν νοιώσει εις τί βάσεις ψυχολογικάς πρέπει σήμερα να στηριχθή ένα δράμα γιά να μάς διεγείρη τον φόβον και τον έλεον.

Εβρίσκουν μίαν όφραϊαν παράδοσιν, πού δ' λαός μέσα εις την θερμογόνον θαυματουργικήν του φαντασίαν διέπλεσε και, τέλεια με τις νεράιδες και με τις μοίρες εξηγώντας την, παθαίνεται και συγκινείται, και την παράδοσιν αυτήν, άκραιαν με τας ίδιαις χονδροειδέις διανοητικιάς δικαιολογιάς την δραματοποιούν και την εξελίσσουν μπροστά σε ανθρώπους πολύ άνωτέρας mentalité. Κ' έτσι ή όφραϊα παράδοσις, πού έσυγκίνη τον λαόν όταν την έπλασε, γιατί έστήριξε την άπάνω εις την ιδιικήν του την αλήθειαν, πού παραδέχεται και πιστεύει μοιρες και έξωτικά, μπροστά μας έτσι άπίθανη και μαροπίστη καταντά. Κ' έπομένως άδύνατον να συγκινήση. Διότι ό πρώτος όρος της δραματικής συγκινήσεως είναι ή πιθανότης και ή γενικότης του πάθους. Γιά να συγκινήθώ, να κλάψω ή να χαρώ, πρέπει να ξερω πώς όσα μπροστά μου συγκρούονται και ξεσπούν, πιθανά είναι. Και όχι μόνον πιθανά πρέπει να είναι άλλα και γενικά, πού να μπορούν και σε μένα τον ίδιον να συμβούν, κ' έτσι κ' εγώ, όσαν τα πρόσωπα του δράματος, να παθαίνωμαι, να χαίρωμαι ή να πονά.

Και γι' αυτό δεν άρκεί μία όφραϊα ελληνική παράδοσις γιά να δημιουργήση δράμα. Πρέπει τον έσωτερον λόγον της παραδόσεως αυτής να εύρωμεν, την ούσιαν την λογικήν της, τό τί έκρυψε πίσω από τα λαϊκά σύμβολα της νεράιδας και της μοίρας, ή φαντασία του λαού, κι' αυτήν την ούσιαν του μύθου πού θα κατορθώσωμεν έμεις να την στηρίξωμεν επάνω εις βάσεις αληθινάς δια την διανοητικότητα μας και την εποχήν μας, αυτήν θα δραματοποιήσωμεν.

Και δια να εξηγήσω καλύτερα την σκέψιν μου μ' ένα παράδειγμα, παίρνω τό γνωστότατον δημοτικόν τραγούδι του Γιοφυριού της Άρτας. «Σαρανταέντε μαστοροί κ' εξήντα μαθητάδες» όλημερις χτίζανε ένα γιοφύρι, πού τη νύχτα έγκρεμιζέτο. Έχομεν λοιπόν ένα γιοφύρι πού δεν μπορεί να θεμελιώση, έχομεν ένα Πρωτομάστορα, έχομεν και την γυναίκα του, την πανώρια. Ό λαός πού πάντα αγαπή με τους μύθους και τό υπερφυσικόν, να εξηγή τό κάπως δυσκολοξεδιάλυτα μυστήρια και γεγονότα της ζωής, έδωκε ψυχής εις τον ποταμόν, πού άγριος και πεινασμένος γροέμιζε τό γιοφύρι, ζητώντας «άνθρωπινό κρέας» όπως λένε τα παραμύθια.

Κ' έπρεπε να στοιχειωθή όχι κανένας άλλος, παρά ή ίδια ή όφορη γυναίκα του Πρωτομάστορα. Κι' όταν στοιχειώθη, τότε και μόνον σιάθηκε «σίδηρο» τό γιοφύρι.

Αν δ' δραματικώς την παράδοσιν αυτήν την μετέφερον άκραιαν εις τό δράμα, καθόλου δεν θα μπορούσε να συγκινήση. Διότι καλά γνωρίζομεν σήμερα πώς μήτε στοιχειά υπάρχουν, μήτε ψυχήν έχει ό ποταμός, μήτε «άνθρώπινη λαλιά» τα πουλάκια. Μά από τον μύθον αυτόν μία αλήθεια άνεβαίνει. Ό Πρωτομάστορας δεν μπορούσε να στήση τό γιοφύρι, κι' ό ποταμός εύκολα μπορούσε να του τό παρασύρη, γιατί ή Γυναίκα του ήταν όμορφη και δεν του άφινε νού να εργασθή και να χαράξη, σοφά και στερεά, τό σχέδιον του γιοφυριού. Και μόνον όταν ή Γυναίκα, ή πλανεύτρια και θανατηφόρα, μάς λείψη, τότε μόνον θα μπορούσαμεν άνεμπόδιστα να έκτελέσωμεν τό έργον της ζωής μας.

Έτσι ή παράδοσις αυτή έστηρίχθη τώρα σε πάθη πού πιθανά και γενικά είναι και πού καθένας μας μπορεί να τα αισθανθή ή να του άνακόπτον και να του φράξουν ήδονικώτατα τον δρόμον. Κ' έτσι μεταφερομένη στην mentalité μας ή λαϊκή παράδοσις, βαθύτατα μάς συνταράζει και μάς συγκινεί.

Αυτήν την αντίληψιν πρέπει να έχη και εις αυτό τό ύφος πρέπει να μπορή να στέκεται, εκείνος πού με τας παραδόσεις μας θέλει να δημιουργήση έργα δραματικά. Ένας ποιητής πρέπει πάντα με σύμβολα νέα να ντύη τα παμπάλαια φαινόμενα.

Άλλιώς μπορεί να σωρευθή όσους στίχους θέλει, να περιποιηται την γλώσσαν γιά να μην ξεφνιαση πουθενά τα ρόδινα αυτάκια «του καλού κόσμου και των αιδουσών», μπορεί τεχνάσματα όσα θέλει και παραγεμίματα να βόξη γιά να συμπληρώη τα κενά — πάντα τό έργον θα ήναι ψεύτικο, άνευρο και νερουλό.

Τέτοιο τό έργον του κ. Πολέμη. Άφού δεν μπόρεσε να συλλάβη την ιδέαν την γενικήν του μύθου του, όλα πιά παραλούν και του ξεφεύγουν. Όλα μέσα στα χέρια του, τ' άσθενικά και αισθηματολογικά, μικραίνουν, μελοδραματοποιούνται και στενεύουν. Μήτε μιά στιγμή μόνον μάς δίνει την τραγικήν συγκινήσιν πού από μίαν τέτοιαν παράδοσιν όλοι μας έπεριμένουμεν. Μήτε ένα χαρακτήρα σφιχτοδεμένον, αληθινόν, ζωντανόν δεν έχει. Ποιά είναι ή ψυχολογία του «Αηήλιαγου»; Τι είναι; Ποιά πάλη και ποτε σχηματίζεται μέσα του; Όταν δ' πατέρας του, δ' Τρικαρδος, του έξομολογείται τό μυστικόν της γεννήσεώς του, όλοι έπεριμένουμεν μίαν πάλην μέσα του, να σέρνεται όλέθρια και με θανάσιμην περιέργειαν πρός τον άπηγορευμένον καρπόν, ν' άκούη τα τραγούδια των πουλιών απέξω από τα διπλωμανταλωμένα παράθυρά του, ν' άκούη τον κόσμον όλον να ξυπνά και να χαιρεται, δοξολογώντας τον έρχομόν του ήλιου, και να θέλη κι' δ' Αηήλιαγος άνδρεία να πειραχθή κι' αυτός έξω, να χαρή και αυτός τό φώς του ήλιου κι' άς άποθάνη! Αυτά ήλπίζαμεν εις την γ' πράξιν και τί βλέπομεν; Άνοίγει ή αϊλαία και βάρεις κυκλώνουν την πυργοδεσποιναν και χτενίζουν τα μαλλιά της και τραγουδούν αισθηματολογικά άνούσια τραγούδια στον καθρέφτη:

«Καθρέφτη μου όταν σ' έφεραν από τη Βενετία (bis) Πουός σ' έδλεγε καθρέφτη (bis) ξελογοιστή και κλέφτη Πώς στο γυαλί σου τ' άφρυχο Τέτοια γλυκειά ματιά Λαχταριστή θα πέφτη; (bis)

Έτσι, από την κορυφή της τραγικότητος, όπου έπεριμένουμεν να μάς άνεβάση ό ποιητής, δείχνοντάς μας τον Αηήλιαγον με την ζωήν του να πληρώνη τό φώς πού θ' άντίκρυζε, κατακυλοϋμεν στο ταπεινόν και

καμηλίον επίπεδον της αισθηματολογίας και του γυμνασίου.

Η Μοίρα πάλιν, έπιπολαιότατα χαρακτηρισμένη. Ός εάν μη ήτο παντοδύναμη, προστρέχει σε ταπεινά, άναγών μεσα, να εκτελέση τους σκοπούς της. Επήγαινε να μοιράη τον Αηήλιαγον εις την κούνια του. Μά να, τό καντήλι τό σβίνει μιά πεταλούδα. Κ' όλη ή καταδίκη του Αηήλιαγου, όλη ή πλοκή του δράματος, εξαρτάται από τό φτερούγιασμα αυτό της πεταλούδας. Συμβολίζει τίποτε ή πεταλούδα αυτή; Τι τραγικώτατον θα ήτο, έστω και αν ως εξής έπαιρνε την παράδοσιν δ' κ. Πολέμη. Η εύτυχία ξεκινά από μιά εύρη και τα χέρια της λυγίζουν από τα δώρα. Τό παράθυρον πίσω από τό όποιον κοιμώμεθα εις την κούνια μας, φωτίζεται άπλετα και άντικρύζει το ή Εύτυχια και όλοένα προχωρεί να μάς μοιράη. Άφρον μιά πεταλουδίτσα περνά. Ένας λυγροσφίτης. Ένα άπλούστατον, άθώοτατον έντομον, πού τίποτε δεν συμβολίζει, είναι κάτι τυχαίον, συνηθισμένον, άσημαντον, πού μπορεί και να μη περνοϋσε. Όμως έτυχε τώρα να περάση. Εβήκε άνοιχτό τό παράθυρο και ρηχναται στο καντήλι και τό σβίνει. Κ' ή εύτυχία πού οδηγουμένη από τό φώς ήρχετο να μάς μοιράη μ' όλα τ' αγαθά του κόσμου, χάνει τώρα τον δρόμον της, δεν βρισκει την πόρταν του σπιτιού μας.

Πάντα κάτι μικρό άθώο, μιά πεταλουδίτσα, μπορεί να σβύση και πιά μεγάλην ζωήν. Υπάρχει τραγικώτερον, αληθινώτερον και πιο ειρωνικόν άντίκρουσμα της μοίρας των θνητών;

ΠΕΤΡΟΥΛΑ ΨΗΛΟΡΕΙΤΗ

ΜΟΥΣΙΚΗ

Μανώλη Καλομοίρη: «Τραγούδια γιά μιά φωνή με πιάνο, και δύο κομμάτια πιάνου»

ΔΥΟ νέαι εκδόσεις του έμπνευσμένου μας μουσικού κ. Μανώλη Καλομοίρη, και άγγελια σειράς ολοκλήρου έργων έτοιμων πρός έκτύπωσιν, μάς δείχνουν ότι δ' αγαπητός συνθέτης εργαζεται άκούραστα, δίχως να σταματά έμπρός εις κανέν έμπόδιον, και δίχως ν' αποθαρρύνεται από την άδιαφορίαν του κοιμισμένου και ξενοδαίτου κοινού, άρκούμενος εις την έπιδοκμασίαν και τον ειλικρινή θαυμασμόν των όλίγων πού εινε εις θέσιν να εκτιμήσουν την εργασίαν του. Αί δύο νέαι εκδόσεις του Καλομοίρη εινε πρώτον μιά σειρά «Τραγούδια γιά μιά φωνή και πιάνο» και δεύτερον «Δύο κομμάτια πιάνου». Τα τραγούδια, χαριτωμένα, εινε γραμμένα με την χαρακτηριστικήν άτομικότητα του Καλομοίρη, με τας πολυπλόκουσ αρμονιάς πού ξαφνιάζουν κάποτε και κρατούν πάντα τό ένδιαφέρον άκούραστον, με τας μελωδίας τας πρωτοτύπουσ.

Διά τα δύο κομμάτια του πιάνου αξίζει να όμιλήσωμεν όλίγον εκτενέστερα: άν και δεν εινε από τα έργα εκείνα εις τα όποια ό ίδιος ό συνθέτης έμπορει να διδή μεγάλην σημασίαν και να στηρίξη εις αυτά επάνω την φήμην του, εινε όμως από τα μικρότερα εκείνα δημουηγήματα της μουσικής φαντασίας πού γίνονται πολλές φορές αγαπητότερα από άλλα έργα μεγάλης πνοής. Εκτός αυτού έχουν σημασίαν κατά τοϋτο, ότι εινε τα πρώτα καλογραμμένα δια τό πιάνο έργα του — pianistiques όπως λέγομεν.

Αί «Μπαλλάντες» του, πλούσιαι εις έμπνευσιν, δύσκολα έμποροϋν ν' αποδοθούν έπιτυχώς, διότι την στιγμήν όπου τας έγγραφεν, ειργάζετο μέσα του μιά δοχθήσιρα: αισθάνεται κανείς την όρχήστραν κρυμμένη μέσα εις μερικάς συγχορδίας, όπως συμβαίνει εις πολλά έργα του Γαρήν. Εις τα δύο νέα του έργα τό «Νυχτιάτικο» και την «Πατινάδα», τίποτε δεν υπάρχει πού να μην έμπορη ν' αποδοθή με τό πιάνο, με τό όργανόν δηλαδή δια τό όποιον έγγραψαν. Τό πρώτον, τό «Νυχτιάτικο», έχει περισσήν περιπάθειαν και χά-

ριν τό πρώτον μοτίβο έχει κάποιαν ήδυσκάθειαν καλοκαιρινής ανατολίτικης νυχτιάς. Και εινε τόσοσν εύμορφη και σοφά άκόμη γραμμένο, με μίαν κίνησιν των φωνών καλομελετημένην αλλά και έλαφράν, δίχως να κουράξη, όπως ταιριάζει εις τό ύφος του κομματιού! Τό δεύτερον θέμα, σκερτσόζωο, χαριτωμένο, με παράξενον κάπως ρυθμόν, με συγκοπές πολύ καλά βαλμένες, σχηματίζει άντίθεσιν πολύ εύχάριστον με τό άπαλόν και μελαγχολικόν ύφος του πρώτου θέματος. Τό δεύτερον κομμάτι, ή «Πατινάδα» έχει εις τό μέσον ένα εύμορφον intermezzo από μικράς διακεκομμένας φράσεις εις την αγαπημένην ελληνικήν κλίμακα του Καλομοίρη. Όμοιάζει με αυτοσχεδιασμα και εινε πολύ χαρακτηριστικόν και όπορητικόν.

Θέλω να ειπώ μερικά και δια την έκδοσιν. Υπό μίαν έποψιν εινε πάρα πολύ έπιμελημένη, όσον άφορή δηλαδή τους χρωματισμούς και την διαίρεσιν των μουσικών φράσεων. Όλα με μεγάλην λεπτομέρειαν και άκριβειαν σημειωμένα. Επίσης και αί κινήσεις του χρόνου ύποδεικνύονται σαφέστατα με τό χρονόμετρον εις κάθε μεταβολήν ρυθμού. Άλλ' ό Καλομοίρης σκέπτεται άκόμη και πάντοτε ως μουσικός και όχι ως πιανίστας. Παραμελεί δύο σπουδαία ζητήματα, άκαραίτητα δια την όρθην εκτέλεσιν ένός κομματιού δια πιάνο: την δακτυλοθεσίαν και τό pedale. Εινε αλήθεια ότι ένας καλλιτέχνης εκτελεστής έμπορει μόνος ν' αναπληρώση αυτήν την έλλειψιν, άλλ' υπάχουν τόσοσν όλλοί γινωρίζοντες καλά την χρήσιν του pedale, και την όρθην δακτυλοθεσίαν, ώστε έννενηντα τοις εκατόν θα καταστρέφονται τα κομμάτια του εκτελούμενα από έρασιτέχνους. Τα αργές του άριστερου χεριού θα τα παίζουν όλα κομμένα, διότι δεν θα κοπιήσουν να βάλουν τα σωστά δάκτυλα, αί δε αρμονίαι του, πολύπλοκα καθώς εινε, θα συγγέονται. άφορητά. Τού διότι, αυτήν την φιλικήν συμβουλήν, αν αγαπή τα έργα του, διότι πρέπει να εινε βέβαιος ότι δεν θα πέφτουν πάντοτε εις καλά χέρια.

ΛΥΡΑ ΘΕΡΟΥ

ΑΡΧΙΤΕΚΤΟΝΙΚΗ

Ό «Άγιος Νικόλαος»

ΑΙΘΑΝΕΣΑΙ μέσα εις ένα σχέδιον αρχιτεκτονικόν του κ. Ζάχου, να ζή μιά δυνατή ζωή. Και άκόμη, μιά ζωή εκλεκτή. Έκκλησία, είσοδος καλλιτεχνικώ μεγάφου, φανταστική κρήνη, άπλη πύλη, καθένα από τα σχέδια αυτά, με δικιά του λόγια μιλεί την ιδιικήν του ζωήν και κάτι κελεύει: την σκέψιν και τό αισθημα.

Ό «Άγιος Νικόλαος» τον όποιον έσχεδίασε δια τον Βόλον, εινα ένα δυνατόν δείγμα της εργασίας του. Βλέπεις τό χέρι πού εργάσθηκε, όχι τυχαίως πού ξεύρει, τα στοιχειά πού παίρνει, να τ' άφομοώη πρός την σκέψιν του, με γνώσιν και με αισθησιν, είτε από την αρχαίαν τέχνην τα δανείζεται, είτε από την βυζαντινήν, είτε από την φύσιν κατ' εύθειαν. Την παράδοσιν την σέβεται ένόσφ δεν άντίκειται εις την αισθητικήν του. Κ' έτσι, μέσα εις τό άνακάτεμα όπου βρισκεται ή νεοελληνική αρχιτεκτονική, έρχεται να δώση ή τέχνη του κ. Ζάχου ένα έγώ, πού ήμπορει άφοβα να ειπή κανείς πώς όλοένα άνοίγει τον καλόν δρόμον, αυτόν πού φέρει την δημουργίαν νέου ρυθμού ελληνικού.

Αί δευτερεύουσαι πόλεις της Ελλάδος σπεύδουν ν' αναγνωρίσουν τον καλλιτέχνην και να του άναθέσουν τά δημόσια κτίρια. Έμεις εις τας Άθήνας, κοιμώμεθα. Άς μη τό κρύβωμεν, ότι έπέσαμεν σε κακά χέρια. Ούτε καν, έπειτα από πολλά χρόνια, όταν τα σπίατα των Άθηνών θα ήναι παλαιά, όπως σήμερα ή συνοικία της Πλάκας, θα παρέχουν την γραφικότητα αυτής, χαριτωμένον στολίδι περασμένης ζωής. Θα ήναι δείγματα έποχής όπου έβράδιζε στα σκοτεινά, χα-

εις ρυθμόν, χωρίς ηθάλιον. Ἀχάριστη ἐποχή πού θά τήν οὐσῶ ἀμειλιχτά ὁ χρόνος μέσα εἰς τὰς βαθεῖας πτυχάς του.

Ὁ λόγος περὶ τοῦ «Ἀγίου Νικολάου». Ἔως τὴν ἐλαχιστὴν λεπτομέρεια ἐν τοῦ διακόσιμου, ὅλα πρὸς ἕνα σκοπὸν βαδίζον. Καθεὶ ἀποτελεῖ ἀναπόσπαστον μέρος τοῦ ὅλου. Ἡ καμπύλη ὅπου κυριαρχεῖ μεγάλη καὶ πλατειά εἰς τὸ κέντρον, ἀπλώνεται ἐπάνω εἰς τὰ δύο κωδωνοστάσια καὶ κυματίζει ἔως ὑψηλά εἰς τὸν τροῦλλον τοῦ ναοῦ. Ἀπὸ τὸν συνδυασμὸν τῶν κυρίων γραμμῶν γεννᾶται ἕνα συναίσθημα ῥώμης, αὐτὴν πού αἰσθάνονται ἔμπρὸς εἰς ἀρχαίον ναόν. Ἀνευρίσκεις εἰς αὐτό, ὅπως ἔλεγε φίλος ζωγράφος, στοιχεῖα τῆς μακεδονικῆς καταγωγῆς τοῦ καλλιτέχου. Αἱ ἐξωτερικαὶ γραμμαὶ, τείνουν νὰ δυναμώσουν τὴν ἡμικυκλικὴν γραμμὴν τοῦ πυλῶνος, μεγαλοπρεπεῖς καὶ ἐπιβλητικαὶ, καὶ νὰ σταματήσουν τὴν προσοχὴν μας εἰς τὴν εἰσοδὸν τοῦ ναοῦ. Ἐχει ἕνα ρυθμὸν μουσικὸν ἢ διάταξιν τοῦ πυλῶνος. Καὶ ὁ χορὸς τῶν ἀγίων, δεξιὰ καὶ ἀριστερὰ εἰς δύο ἀνάγλυφα, πού βαδίζουν πρὸς τὴν εἰσοδὸν, συμπληροῦν τὴν εἰκόνα καὶ σφιχτοδένει τὴν ιδέαν τοῦ τεχνίτου μὲ τὸ αἰσθημα τοῦ θεατοῦ.

Βέβαια ἀπὸ μίαν ἀπλὴν ἀναπαράστασιν (σελ. 194-196) δὲν εἶνε δυνατόν νὰ ἐξετάσῃ ἕνα ἔργον ἀρχιτεκτονικὸν εἰς ὅλας τὰς ἀπόψεις. Ἡ ἐσωτερικὴ διάταξις, ἡ ἐκλογὴ τῶν ὑλικῶν ἐν σχέσει πρὸς τὴν στερεότητα καὶ τὴν αἰσθητικὴν ἐντύπωσιν, εἶναι ζητήματα πού θά τὰ ἰδῇ κανεὶς κατόπι. Ἄλλ' ἢ τὴν ἐξωτερικὴν ἐξασφαλίζει ἀπὸ τώρα τὴν ἐπιτυχίαν τοῦ ἔργου μέχρι τέλους. Ἐχομεν ἰδίᾳ ἐσωτερικὰ ναῶν σχεδιασμένα ἀπὸ αὐτόν, ὅπου τοὺς τόνους θά ἐξήλθουν ὁ καλύτερος ζωγράφος. Καὶ αὐτὸ τὸ μεγάλο προσὸν δίδει ἀληθινὴν ὑπεροχὴν εἰς τὸν ἀρχιτέκτονα. Ἀπομένει λοιπὸν εἰς ἡμᾶς ἡ ἐντύπωσις μόνον ἐκ τοῦ συνόλου τῆς ἀναπαράστασως, ἱκανὴ νὰ δεῖξῃ τὸ κάλανον τοῦ κ. Ζάχου, ἰσχυρὰ δημιουργικόν.

KIMON MICHALIDIS

ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΚΑ

Μουσείον Θηβῶν

ΕΝ τῷ τόμῳ τῶν «Παναθηναίων» τοῦ παρελθόντος ἔτους (σελ. 282-3) ἐγένετο λόγος περὶ τριῶν καλλιτεχνημάτων ἀποτελούντων τὸν πολυτιμώτατον στολισμὸν τοῦ ἐν Θήβαις ἀρχαιολογικοῦ μουσείου, ἦτοι περὶ τῶν ἐκ μέλανος λίθου ἐπιτυμβίων στηλῶν τοῦ Μνάσωνος, τοῦ Ῥύγγωνος καὶ τοῦ Σαγγένου ἢ ἀκριβέστερον τοῦ Σαγγένου, ὡς ὀνομάζει αὐτὸν ἡ διαλεκτικὴ ἐπιγραφή του. Ὁ τελευταῖος λίθος, περισυλλεχθεὶς ἐκ τῶν συληθέντων νεκροταφείων τῆς Τανάγρας, κατέκειτο ἀπὸ τριανταεταῖας περίπου ἐν τῇ αὐτῇ τοῦ μουσείου Τανάγρας εἰς τὸ χωρίον Σχηματᾶρι μετ' ἄλλων ἐπιτυμβίων λίθων ὡς ἀπλοῦν ἐπιγραφικῶν μνημείων κατωτέρως ἀξίας. Τὸ διὰ λεπτῶν γραμμῶν καλλιτεχνικὸν περιγράμμα παραστάσεως, ἦν φέρει ὁ λίθος, εἶχε διαφύγει τὴν προσοχὴν τῶν ἀρχαιολόγων, τὸ δὲ ἔνεκα τοῦ χρώματος τοῦ λίθου καὶ τῆς ἐπ' αὐτοῦ μερικῆς ὑδατογενοῦς ἀπολιθώσεως.

Ὁ ἀρμόδιος ἐφορὸς τῶν Ἀρχαιοτήτων, διακρίνας τὴν παράστασιν τοῦ λίθου, μετέφερεν αὐτὸν εἰς τὸ μουσεῖον τῶν Θηβῶν ὡς πολυτιμὸν ἀληθῶς κειμήλιον. Ἡ περιγραφή αὐτοῦ, ὡς ἐδόθη ἤδη εἰς τὰ «Παναθηναία» ἐγένετο πρὸ τοῦ καθαρισμοῦ αὐτοῦ. Ἦδη ὁ λίθος ἐκαθαρίσθη ἢ δ' Ἀρχαιολογικῆ Ἐταιρεία ἀπέστειλε τὸν ζωγράφον κ. Ζιλλισρόν, ὅστις ἀντέγραψεν αὐτόν, ἵνα δημοσιευθῇ ὑπὸ τοῦ οἴκειου ἐφοροῦ ἐν τῇ Ἀρχαιολογικῇ Ἐφημερίδι. Ἐνταῦθα σημειούμεν μόνον τοῦτο, ὅτι ἐπετεῖχθη μετὰ βεβαιότητος ἡ ταύτισις τοῦ παριστανομένου ἠρωϊκοῦ νεκροῦ Σαγγένου, ὅστις εἶνε ὁ αὐτὸς πρὸς τὸν Σαγγένην τὸν Ταναγραῖον τὸν

πεσόντα μετ' ἄλλων εἰς τὴν παρὰ τὸ Δῆλον μάχην (424 π. Χ.) κατὰ τὸν Πελοποννησιακὸν πόλεμον. Ἡ Τανάγρα ἔτιμωσε τότε τὰ φρονεθέντα ἐαυτῆς τέκνα διὰ κενотаφίον κοινού, ἐφ' οὗ ἔστησε λίθον περιλαμβάνοντα τὰ ὀνόματα αὐτῶν. Ὁ λίθος οὗτος ἐσώθη εὐτυχῶς καὶ δίδει ἡμῖν τὴν χρονολογίαν καὶ τοῦ μέλανος λίθου, ὅστις ἐκόσμη ἐν ἰδιωτικῶν τάφον τοῦ Σαγγένου. Ἦτο δ' οὗτος, ὡς ἐξάγεται ἐκ τῆς εἰκόνης τοῦ λίθου, πλούσιος πολίτης ἐν τῇ ἀκμῇ τῆς ἡλικίας, φορῶν πλούσια πέδιλα, καὶ φέρων κατακόρητον ἀσπίδα καὶ δαφνοστεφῆς κράνος. Πιθανῶς εἶχεν ἐργαστασίον σιδηρουργικόν, διότι ἐν τῷ ἀετώματι τοῦ λίθου εἰς τὸ δεξιὸν ἄκρον παριστάνεται ἀμορφεύς, ἄκμων, σφῆρα καὶ πύργος σιδηρουργικῆ. Ἐν τῷ κέντρῳ τοῦ ἀετώματος εἶνε δύο «ἄνδρες» ἐξηλωμένοι καὶ δευπνοῦντες ἐκ πλουσίας τροπέλης, ἐν ᾧ ἐκ τοῦ ἐτέρου ἄκρου δούλος τις ἀντλεῖ ἐκ κρατήρος οἶνον. Ὁ Σαγγένης μάχεται διὰ μαχαίρας ἀπεγνωσμένος ἐκ τοῦ συστάδην. Τὸ δόρυ του θραυσθὲν κατέκειται πρὸ τῶν ποδῶν του. Βεβαίως θά ἦτο θαυμαστὸν παράδειγμα ἀνδρείας ὁ καλαῖος οὗτος Ἀθανάσιος Διάκος εἰς τοὺς συγχρόνους. Ἡ στιγμή ἢ ἐπακολουθήσασα τὴν εἰκονιζομένην στιγμὴν ἦτο βεβαίως τὸ θάνατον τοῦ ἐνδόξου ἀνδρός. Ἦδη τὸ ἀνώμαλον ἔδαφος καλύπτεται ὑπὸ βληθέντων κατ' αὐτοῦ χειροπληθῶν λίθων, τεκμηρίων τῆς ἀγριότητος τῆς μάχης, καθ' ἣν οἱ ἀντίπαλοι ἐξήντησαν τὰ τεχνικά ὅπλα τῆς ἐπιθέσεως καὶ καταφεύγοντες εἰς τοὺς λίθους καὶ μετ' ὀλίγον ἴσως εἰς τοὺς ὄνυχας. Εἰς ἕτερος λίθος αἰσθεται πρὸ τῆς κεφαλῆς τοῦ Σαγγένου, ἐνῷ ἡ αἰχμὴ, ἡ θανατηφόρος βεβαίως αἰχμὴ τοῦ ἐχθρικοῦ δόρατος φαίνεται ἐντὸς τοῦ πλαισίου τῆς στηλῆς ὑπὲρ τὴν ἀσπίδα τοῦ Σαγγένου. Ἐπὶ τοῦ ἔδαφους ὁ γραφικὸς τεχνίτης τοῦ λίθου ἐχάραξε πλησίον μὲν τοῦ θεατοῦ ῥαδιὴν ἀνεμόνην, (δὲν ἦτο ἄρα γε καὶ τότε νεκρολοῦλαουδὸ ἢ ἀνεμόνη;) μακρὰν δὲ αὐτοῦ δένδρον ἀπροοδίοριστον, ἴσως πευκὴν, οἷα πληροῦσι καὶ νῦν τὸ Δῆλον, ἐπλήρων δὲ μέχρι πρὸ ζοετίας καὶ ὅλην τὴν πεδινὴν Ταναγραϊκὴν. Ὁ πλοῦτος τῆς εἰκόνης καὶ ἡ παραστατικότης τοῦ θέματος, τὸ ὅποιον ὁ δεξιότατος τεχνίτης ἀπέδωκεν ὡς μικρὰν ἱστορίαν συμπληρωτικὴν τῆς Θεουκιδιδεῖον περιγραφῆς τῆς παρὰ τὸ Δῆλον μάχης, εἶνε ἀπαράμιλλα. Ἡ ἀναμφισβήτητος καλλιτεχνικὴ ἀξία τοῦ ἔργου θά γίνῃ κατάδηλος ἐκ τῆς δημοσιευθησομένης εἰκόνης ἐν τῇ Ἀρχαιολογικῇ ἐφημερίδι, ἐξ ἧς ἐπιφυλασσόμεθα νὰ μεταφέρωμεν αὐτὴν ὡς σπανίαν ἀπόλαυσιν εἰς τὰς σελίδας τῶν «Παναθηναίων».

K.

ΑΝΑΚΟΙΝΩΜΕΝ ἐνταῦθα ὀλίγας ἀλλὰ θετικὰς εἰδήσεις περὶ τῶν ἀνασκαφῶν τοῦ παρελθόντος μηνός, ὡς ἐνήργησαν ἀλλοδαποὶ ἀρχαιολογοὶ ἐν Πελοποννήσῳ. Ὁ κ. Premerstein, διευθύνων τὴν Αὐστριακὴν Σχολὴν, ἐργάσθη ἀνασκάπτων ἐπὶ 40 ἡμέρας ἐπὶ τῷ χωρῶν τῆς παλαιᾶς πόλεως Ἡλίδος. Αἱ ἐπιπέδες ἐνταῦθα ἦσαν πολλά, ἀλλὰ δὲν ἐπραγματοποιήθησαν, ὡς περιμένετο. Πρὸς στιγμὴν ὑπετέθη ὅτι εὐρέθη τὸ κατὰ τὸν Πανσάνιον ὀικαζόμενον οἰκοδόμημα, ἐν ᾧ εὐγενεῖς γυναικεῖς τῶν Ἡλείων, αἱ ἔγρασσιναι, ὕφαινον καὶ ἐπλεον τὸν ἱερὸν πέπλον τῆς Ἥρας τῆς ἐν Ὀλυμπίᾳ. Ἄλλ' εἶτα ἐβραβιώθη, ὅτι τὸ κτίριον ἦτο μέρος λουτροῦ ῥωμαϊκῶν χρόνων, ὅμοια δὲ λουτρόα περιετρήθησαν καὶ ἀλλαχού κατὰ τὸν χρόνον τῆς ἀρχαίας πόλεως περὶ τὰ πέντε. Σπουδαῖον ὅμως κέρδος τῶν ἀνασκαφῶν τούτων ἦτο ἡ βεβαίωσις τῶν ὄριων τῆς ἀρχαίας πόλεως. Μετὰ τοῦτο ἐλπίζεται, ὅτι αἱ ἔρευναι τοῦ ἐπομένου ἔτους θά εἶναι γονιμώτεραι.

Ἡ Ἀγγλικὴ Σχολὴ ἀνέσκαψε καὶ ἐφέτος περὶ τὴν Σπάρτην. Ἡ περσικὴ γνώμη ὅτι ἐπὶ τῶν Μενελαίων ὄρεων πρῆπει νὰ περιμένωμεν τὴν Σπάρτην τὴν ποδῶριον, τῶν χρόνων τοῦ Μενελάου, ἐβεβαίωθη ἐπιμᾶλλον δι' ἀφθόνων μικρῶν εὐρημάτων μυκηναϊκοῦ

συνοικισμού. Ἀλλὰ μέγα τι εὐρημα τάφου βασιλικῷ ἢ ἀνακτορῷ δὲν ἔγινε. Ἡ Γαλλικὴ Σχολὴ ἐπανελάβεν ἐν Τεγέᾳ τὰς πρὸ ἐτῶν διακοπείας ἀνασκαφὰς ἐπὶ τοῦ ναοῦ τῆς Ἀλέας Ἀθηνᾶς. Εὐρέθη τὸ κρηπίδωμα μεγάλου ἐπιμήκους κτιρίου, πιθανῶς βωμοῦ, καὶ χαλκοῦν ἀρχαῖον ἀγάλματιον Ἀθηνᾶς μετὰ δόρατος.

ΦΥΣΙΟΓΝΩΜΙΑΙ ΠΟΛΙΤΙΚΑΙ

Ἐλευθέριος Βενιζέλος

ΤΟΝ γνωρίζεις κανεὶς καλὰ τὸν κρητικὸν πολιτικὸν διὰ τὰς μάς δώσῃ τὴν εἰκόνα του;

Φοβούμαι ὄχι. Αἱ γνώμαι εἶνε διχασμέναι δι' αὐτόν.

Τὸ ἐξωτερικὸν του εἶνε ἐξωτερικὸν γερμανοῦ καθηγητοῦ. Στρογγυλά ματογυῖα περασμένα ἀπὸ τὰ αὐτὰ. Βαθρὴ καὶ διαπεραστικὸν βλέμμα. Γενεῖας Μισσοποφιλώμενον κεφάλι. Σκυρτὸς λίγο. Μιξοπόλιος. Ἄσπρο λεπτὸν δέρμα, — ἀήλιαγος ἀπὸ τὸ κλείσιμον τοῦ σκουδιστηρίου. Ὅλα τὰ συστατικὰ ἐνὸς ἐπιστήμονος τοῦ Βερολίνου ἢ τῆς Ἰένας πού ζῆ ἐπάνω ἀπὸ τὸ μικροσκόπιον ἢ μέσα εἰς πυκνὰς ἀκτῖνας πλουσίων βιβλιοθηκῶν.

Αὐτὸς φαίνεται. Τί εἶνε ὅμως; Πολλοὶ τὸν πιστεύουν διπλωμάτην συντηρητικόν. Ἄλλοι τὸν θεωροῦν πολιτικὸν ριζοσπάστην. Ὑπάρχουν οἱ ἐλιπίδες εἰς αὐτόν καὶ ἀναμένοντες νὰ ὀργανώσῃ τὰς ἑλληνικὰς δυνάμεις. Ὑπάρχουν καὶ οἱ φοβούμενοι αὐτόν ὡς τὸ κακοποιὸν πνεῦμα! Μέσα εἰς τὰς ἀντιθέσεις πόσον δύσκολον νὰ διαγραφῇ ἕνας χαρακτήρ. Ἡ ἱστορία του ὡς τώρα δικαιολογεῖ σχεδὸν ὅλας τὰς φημίας.

Κατὰ τὰ ἔτη 1897 καὶ 1898 ὡς πρόεδρος κατ' ἀρχὰς τῆς Γεν. Ἐπαναστατικῆς Συνελεύσεως καὶ ὕστερον ὡς μέλος αὐτῆς ὑπὸ τὴν προεδρίαν τοῦ I. Σφακιανῆ ἀνέπτυξε τὰ χαρίσματα πολιτικοῦ νοῦ καὶ διπλωματικῆς εὐστροφίας εἰς σειρὰν ἐγγράφων πρὸς τοὺς Ναυάρχους, (Σ. Παπαντωνάκη; Κρητικὰ. Συλλογὴ διπλωματικῶν ἐγγράφων 1901). Ἡ καθαρῶς ἐπανεστὴς ἡμέρας παλαιᾶς δόξης μὲ τὸ δυνατό κονδύλι τοῦ κρητικῶν πολιτικῶν. Ὅλα τὰ χαρίσματα τοῦ γράφοντος ἀναπτύσσονται ὑστερα δημοσιογραφῶν καὶ ἔχων ἴδιον ὄργανον τὸ «Κήρυκα». Τέλος ἀπαντῶν πρὸ ὀλίγου εἰς διακοίνωσιν τῶν Δυνάμεων, ὡς πρόεδρος τῆς Ἐκτελεστικῆς Ἐπιτροπῆς, ἔχει εἰς τὸ ἐγγράφον του ὄλην τὴν κειθὴ πού δίδει τὸ δικαίον τοῦ ἀγῶνος, ὄλην τὴν παρρησίαν πού ἐμπνέει τὸ εὐγενὲς τῆς Ἰδέας, ὄλην τὴν ἀξιοπρεπῆ ἐγκαρτέρησιν πού ἐπιβάλλει ἡ ἀντιμετώπισις τῆς ὑλικῆς δυνάμεως.

Ἀλλὰ κοντὰ εἰς τὸν πρῶον καὶ τὸν συντηρητικὸν πολιτικὸν ξεπηδᾷ αἰφνης ὀρηκτικὸς ὡς οἱ πηθὲς ὁ Βενιζέλος τοῦ Θερίου.

Ἀπὸ τῆς προσορτήσεως τῆς Θεσσαλίας καὶ ἔπειτα δὲν ἔδρασε ὁ ἑλληνικὸς λαὸς μεγαλύτερον ἔθνηκον γεγονός ἀπὸ τὸν διορισμὸν τοῦ βασιλοπάδικος Γεωργίου ὡς ὑπάτου Ἀρμοστού τῆς Κρήτης. Τὴν ἔθνηκην ἐπιτυχίαν ἠκολούθησε καὶ πολιτικὴ μὲ τὰς διαβεβαιώσεις ὅτι ἡ Κρήτη ὑπὸ τὸν κρίγηντα παρουσιάζει πρῶτον καλὰς ὀργανωμένης Ἡγεμονίας.

Ἐναντίον ὄλων τούτων ἐξῆλθε ἕνα πρῶτὸ πάνοπλος ὁ Βενιζέλος μὲ τοὺς φίλους του εἰς τὸ Θερίσιον. Τὸ κίνημα αὐτὸ ἤθελε πρὸ θάρρους ἀπὸ ἐκεῖνο πού ἀνέπτυσεν ὁ Δαυὶδ πρὸ τοῦ Γολιάθ.

Καὶ ὅμως ὁ Γολιάθ ἔπεσε!

Ὁ Βενιζέλος ἔρχεται ὕστερα στὰς Ἀθήνας καὶ οἱ κυβερνῶντες κύκλοι τοῦ κλείου τὴν πόρτα.

— Δὲν φοβούμαι τὸ πρόσκομμα, θά πάρω φόρα γιὰ νὰ πεθίσω.

Καὶ ὕστερα ἀπὸ ὀλίγον καιρὸν ἐγγύρισε στὰς Ἀθήνας.

Τὸν ἐξήγησε ἡ δύναμις πού ἐδέσποζε ὄλων. Καὶ ἔκαμε τότε μὲ τὴν δύναμιν τῆς προσωπικότητος του τὸ παραδοξότερον συνοικέσιον τοῦ κόσμου: τοὺς γάμους τοῦ Στρατιωτικοῦ Συνδέσμου καὶ τῶν παλαιῶν ἑλληνικῶν Κομμάτων! Εἰς αὐτὰ ὀφείλομεν καὶ τὴν Διπλὴν Βουλὴν. Κακὸν δι' ἡμᾶς. Ἦτος ἀναγκαῖον κακόν. Πάντοτε ὅμως μαρτυρίον τῆς προσωπικῆς ἐπιβολῆς τοῦ Κρητικῶν πολιτικοῦ.

Ἐνας φιλόδοξος πολιτικὸς ἀρχηγὸς κατορθώνει πάντα νὰ συγκινή τὴν Κοινὴν Γνώμην μὲ κάποιον ζήτημα. Τώρα εἶνε στήν ἡμερησίαν διάταξιν ἡ ὑποψηφιότης του εἰς τὰς Ἀθήνας διὰ τὴν Ἐθνοσυνέλευσιν. Ἀφ' ὅτου ὁ γαλλικὸς νόμος, καταργῶν τὴν ἀρχὴν τοῦ Ναπολεοντείου Κώδικος, ἐπιτρέπει τὴν ἀναλήθησιν τῆς πατρότητος, ὁ Βενιζέλος, πατὴρ τῆς Διπλῆς Βουλῆς ἔχει τὸ δικαίωμα νὰ καθῆσθαι στὰ πρῶτα σκαμνιά τῶν πληρεξουσίων.

Τὸ ζήτημα ὅμως πιθανὸν νὰ γίνῃ διεθνὲς μὲ τὴν ἀνάμειξιν Κρητικὸς εἰς τὰ πράγματα τῆς Ἑλλάδος.

Ὁ Βενιζέλος θά σηκώσῃ καὶ αὐτὸ τὸ γάντι. Μὴ τοῦ πῆτε νὰ ἠουχάσῃ μόνον.

ΑΓΡΙΠΠΙΑΣ

ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΣΕΙΣΙΣ

ΕἰΣΗΛΘΟΜΕΝ εἰς τὴν περίσθον ἐκλογικοῦ ὄργασμοῦ πού θά παραταθῇ ἐπὶ μῆνας. Ἐκλογὰς διὰ τὴν διπλὴν Ἀναθεωρητικὴν Βουλὴν καὶ μετὰ ὀλίγον καιρὸν ἐκλογὰς διὰ τακτικὴν Βουλὴν. Ἡ ἀσχολία αὐτῆ εἶνε εὐχάριστος στὸν τόπον μας πού ἀι περισσότεραι οἰκονομικαὶ διατηροῦν παράδοσιν ἐκλογικῶν ἀγῶνων. Τὴν ἀσκαπὸς ἐκβασίς ὅμως ἀσκέπτου Ἐπαναστάσεως! Τὸ κίνημα τῶν ἀξιοματικῶν ἀρνητικῶς ὡς διαμαρτυρία ἀνταπεκρίθη καὶ ἀπήχησε εἰς τὴν Κοινὴν συνειδήσιν, θετικῶς ὅμως ὡς ἔργον ἀποφάσεως σχεδίου καὶ ἐκτελέσεως ἦτο τριῦλισμα παραπαίοντος. Εἶχε στρατιωτικὴν ὀρμηὴν χωρὶς πολιτικὸν νοῦν. Ἔτσι ἀπέληξε εἰς μέτρον πλέον παρὰ ἄσκαπον, — βλαβερὸν. Αἱ δύο ἐκλογαὶ πού ἐπακολουθοῦν τὴν ἀναίμακτον ἐπανάστασιν θά φέρουν μεγαλύτεραν ἀνωμαλίαν εἰς τὴν οἰκονομικὴν ζωὴν τοῦ τόπου ἀπὸ αὐτὴν τὴν Ἐπανάστασιν. Καὶ τὸ ἀποτέλεσμα, ὅτι ἀντὶ ἐργασίας θά γίνῃ ὀλίγον ἀεροκοπάνισμα. Ἀλλὰ τώρα τὰ πράγματα ἐμπῆσαν εἰς τὸν δρόμον αὐτόν. Τὸ ζήτημα πλέον εἶνε νὰ φθάσωμεν στὸ τέλος χωρὶς ἄλλην περιπλοκὴν καὶ παραξάλην. Νὰ περᾶσῃ δηλαδὴ ὅσον τὸ δυνατόν ἀνώδυνος ἡ Ἐθνοσυνέλευσις καὶ νὰ ἐπανελάθωμεν εἰς τὸν παλαιὸν κοινοβουλευτισμὸν τρυφεροὶ ὡς εἰς παλαιὸν ἔρωτα. Αὐτὸ εἶνε τὸ μορατόν.

Τὰ πολιτικὰ κόμματα θά κυβερνήσουν πάλιν μὲ τὸ ἴδιο μυαλὸ καὶ τὴν ἴδια καρδιά. Ὁ γρόνθος δὲν ἔπεσε στήν Ἐπανάστασιν γιὰ νὰ κρημνίσῃ, οὔτε ἕνα κεφάλι ὑψώθηκε νὰ δεσπόσῃ. Ἐμπειρικὴ καὶ αὐτῆ ἡ ἐξέγερσις ὄσον ἐμπειρικὴ ἢ ἑλληνικὴ διοίκησις. Ἐνα μάλαωμα ὅπου τριπτήσῃ τὸ σακκοῦλι. Ἀπὸ ὄλων τὸν ἀναβρασμὸν τοῦ κινήματος τί μένει; Σκουργιά εἰς ὄλα, ἀκόμα καὶ στὰ πρόσωπα τῶν νέων ἀνδρῶν!

Ἡ τελευταία πράξις τῆς Ἐπαναστάσεως ἦτο ὁ νόμος περὶ ἐκκαθαρίσεως δημοσίων ὑπαλλήλων. Αὐτὸ εἶνε ἀπὸ τὰ ὀλίγον φωτεινὰ σημεῖα τῆς ἀναμυομυτοῦλας. Λέγουσιν ὅτι ἡ ἐκκαθάρισις ἔγενε χωρὶς κρίσιν, αἰσθηρὰ καὶ χωρὶς ἀνεπηρέαστην δικαιοσύνην. Τὸ πιστεύομεν καὶ ἡμεῖς πὸς ἐδιώχθησαν μερικοὶ ἄδικοι ἀν συγκριθῶν μ' ἐκείνους πού ἐκόπησαν. Ἦτο ὀπωσθήποτε δύσκολον ἕνα κριτήριον νὰ ἀποφασίσῃ χωρὶς τὴν διαδικασίαν τῆς δίσης καὶ νὰ μὴ ξεφύγῃ ὀλίγον ἀπὸ τὴν γραμμὴν τῆς δικαιοσύνης ἀλλὰ αὐτὸ δὲν σημαίνει καὶ πολὺ. Μία καλὴ ἀρχὴ ἐρρίχθηκε: πὺς ὅποιος δὲν ἐργάζεται μὲ ἀρετὴν καὶ μὲ μυαλὸ δὲν εἶνε στερεωμένος στήν ἔδραν τὸν ἀκόμα καὶ εἰς ἀνοργάνωτον καὶ ἀπειθάρχητον τόπον ὅπως ὁ ἰδικὸς μας.

Ἄς τὸ νοιώσουν αὐτὸ ὄλαι λί φιλοδοξία τῶν διδασκτῶν πού ποζάρουν γιά ὑπουργικὸν χαρτοφυλάκιον. Ἐκεῖνο πού θά ἦτο πλέον χρήσιμον καὶ πλέον θεμελιωτικὸν νέον καθεστῶτος θά ἦτο ἡ σύμπραξις τῶν ἀρχηγῶν τῶν πολιτικῶν κομμάτων ὄχι διὰ νὰ καταρτισθοῦν οἱ ἐπαρχιακοὶ συνδυασμοὶ ἀλλὰ διὰ νὰ χαρακτηρῆ νέος δρόμος πολιτικῆς ἀνταγωνισμοῦ. Οἱ κοινοὶ συνδυασμοὶ πρὸς ἀποκλεισμὸν ἐκλογικοῦ ἀνταγωνισμοῦ εἶνε ἀνήθικοι· οἱ κοινοὶ συνδυασμοὶ διὰ τὴν ἀνάδειξιν ἀνδρῶν ἀρετῆς καὶ δράσεως καὶ ἡ μετατροπὴ τῆς λεγομένης διπλῆς Βουλῆς εἰς Ἐθνικὸν Συνέδριον διὸ τῆς συμμετοχῆς προσώπων ἐπιφανῶν τοῦ ἔθους καὶ ἔξω Ἑλληνισμοῦ, θά ἦτο ἡ ἐγκαινιάσις νέας ἠθικῆς ζωῆς.

Χρειαζέται νὰ ἐφευρεθῆ ἓνα ψυχολογικὸν μέσον διὰ τὴν ἀναπτέρωσιν τοῦ ξεπεσμένου φρονήματος. Ἀπὸ κει θά ἐκινήσῃ ὅποιος ποθεῖ νὰ στερεώσῃ τὸ Κράτος.

Ἀπὸ κράτος πού ἔχει καλὰ ἄτομα ἤμπορεῖ νὰ βγοῦν καὶ καλοὶ πολῖται. Ἐνα χέρι στερεὸν ἤμπορεῖ νὰ παρατάξῃ φάλαγγας. Σ' αὐτὸ μέσο ἐγκτεταῖ ἡ ζωτικὴ τῆς φυλῆς. — Ἀλλὰ τέτοια ἐργασία δὲν γίνεται. Καὶ ὄμως ἦτο ζηλευτὴ εὐκαιρία διὰ τὴν ἀναδημιουργίαν ἡ κατὰ τὰ ἄλλα ἄσκοπος διπλῆ Βουλὴ τῆς Ἀναθεωρήσεως.

— ΑΓΡΙΠΠΑΣ

ΕΙΔΗΣΕΙΣ — ΠΕΡΙΟΔΙΚΑ — ΕΦΗΜΕΡΙΔΕΣ

ΤΗΝ 4 Ἰουλίου ν. η. ἀπέθανεν ὁ γνωστὸς γάλλος συνθέτης Λουδοβίκος Bourgaunt-Ducoudray. Μέλος τῆς Βασιλικῆς Ἀκαδημίας τοῦ Βελγίου, ὁ Ducoudray ὑπῆρξε μία ἀπὸ τὰς πλέον τιμημένας καὶ δημοφιλεῖς μουσικὰς φυσιογνωμίας. Ἐγεννήθη εἰς Νάντην τὸ 1840. Μὲ τὴν πρώτην φορὰν ὄπου διηγωνίσθη, ἔτιχε τοῦ βραβείου τῆς Ρώμης. Ἐκεῖ εἰς τὴν Ρώμην, εἰργάσθη μὲ καταπληκτικὸν ζῆλον, συνθέσας διαφόρους Κοντάτος, τεμάχια μελοδραμάτων, καὶ ἀρκετὴν μουσικὴν ἐκκλησιαστικὴν. Τὰ σπουδαιότερα ἔργα του κατὰ τὸ διάστημα τοῦτο εἶνε ἓνας «Ὑμνος εἰς τὴν Χαράν», καὶ ἓν «Stabat Mater». Τὸ 1869, μόλις ἐπιστρέψας εἰς Παρίσιον, ἴδρως Χορφιδίαν Ἐρασιτεχνῶν πρὸς τὸν σκοπὸν τῆς ἐκτελέσεως τῶν μεγάλων ἔργων τοῦ Μπάχ καὶ Χένδελ, τῶν ὁποίων ἦτο ἐνθουσιώδης θαυματοῦς. Κατόπιν ἐξεργάσθη ὁ πόλεμος. Ὁ Ducoudray ἔσπευσε νὰ λάβῃ καὶ αὐτὸς μέρος εἰς αὐτόν, ἐπολέμησε γενναίως, ἐπληρώθη, καὶ ἐτιμῆθη μὲ τὸ στρατιωτικὸν μετάλλιον. Χάριν τῆς κλονισθείσης ὑγείας του ἐπεχείρησε τότε ταξείδιον εἰς τὴν Ἑλλάδα, ὄπου ἐνθουσιώσθη καὶ συγκεντρώθη μὲ τὰ δημοτικὰ μας τραγούδια. Συνέλεξε πλείστα ἐξ αὐτῶν, καὶ κατόπιν δευτέρου ταξιδίου, τὸ ὅποιον ἐγένετο μὲ εἰδικὴν ἀποστολὴν ἐκ μέρους τῆς κυβερνήσεως εἰς τὴν Ἀνατολήν, ἐξέδωκε «Τριάκοντα δημοδὴ μέλη τῆς Ἑλλάδος καὶ τῆς Ἀνατολῆς», τὰς «Μελέτας ἐπὶ τῆς Ἑλληνικῆς Ἐκκλησιαστικῆς μουσικῆς», καὶ τὰς «Ἀναμνήσεις μουσικῆς ἀποστολῆς εἰς τὴν Ἑλλάδα» καὶ Ἀνατολήν». Ἀργότερα ἔγραψε καὶ τὰς «Ἀπόκρως τῶν Ἀθηνῶν» συμφωνικὸν ἔργον ἐπὶ Ἑλληνικῶν χορῶν. Ἐπὶ τριάκοντα ὀλόκληρα ἔτη ὁ Ducoudray ἐδίδασκεν εἰς τὸ Ὀδεῖον τῶν Παρισίων ἱστορίαν τῆς Μουσικῆς· ἔκαμεν ἀπείρους διαλέξεις, προσπαθῶν πάντοτε καὶ κατορθῶναι νὰ μεταδώσῃ εἰς τοὺς πολυαριθμοὺς πάντοτε ἀφροατὰς του, τὸν ἐνθουσιασμὸν του διὰ τὸν μουσικὸν τοῦ ὁποίου τὸ ἔργον ἐκάστοτε ἀνέλυε. Ἄν καὶ ὁ ἴδιος ἔγραψεν ἀρκετὰ καὶ σημαντικὰ ἔργα, ἐδίδεν ὀλίγην προσοχὴν εἰς αὐτὰ, καὶ τὰ ἐγκατέλειπε μᾶλλον εἰς τὴν τύχην τῶν, συγκεντρῶντων ὄλας

του τὰς δυνάμεις εἰς τὸ ν' ἀνοίγῃ τὰς καρδίας τοῦ κοινου εἰς τὴν ἀγάπην καὶ τὴν κατανόησιν τῶν μεγακλασσικῶν.

Εἰς τὴν Γαλλίαν ὑπῆρξεν ὁ πρώτος ὄστις ὑπεστήριξε τὴν ἰδέαν ὅτι ἡ λαϊκὴ τέχνη εἶνε ἡ πηγὴ ἡ ἀστείρευτος ἀπὸ τὴν ὁποίαν κάθε μουσικὸς πρέπει ν' ἀντλή τὰς ἐμπνεύσεις του. Κάθε ἔθνος πρέπει κατ' αὐτὸν νὰ ἔχῃ τὴν ἰδιαίτεράν του μουσικὴν γλῶσσαν καὶ ἀπεστρέφετο τὸν μουσικὸν κοσμοπολιτισμὸν ὁ ὁποῖος θά κατέστρεφε τὴν ἀτομικότητα κάθε ἔθνους, τὰς ὁραίας ἀντιθέσεις αἱ ὁποῖαι ἀκριβῶς δημιουργοῦν τὰς συμπαιθείας καὶ τὸ ἐνδιαφέρον μεταξὺ τῶν διαφόρου ἔθνικότητος καλλιτεχνῶν.

Ἡ Ἑλλάς ἰδίως χρεωστῆ εὐγνωμοσύνην μεγάλην εἰς τὸν Ducoudray, διότι πρῶτος αὐτὸς ἔκαμε γνωστὸν εἰς τὸν πολιτισμένον κόσμον τὸν μουσικὸν θησαυρὸν τῶν δημοτικῶν μας τραγουδιῶν, καὶ ἴσως, ἴσως, ἔκαμε καὶ ἡμᾶς τοὺς ἰδίους νὰ τὰ προσέξωμεν.

ΟΛΙΓΟΣΤΙΧΑ

Κατὰ τοὺς θερινοὺς μῆνας Ἰούνιον, Ἰούλιον, Αὐγουστον, Σεπτέμβριον τὰ «Παναθηναῖα» ἐκδίδονται εἰς τὸ τέλος μόνον τοῦ μηνὸς εἰς τεύχη διπλά.

Σημ. Εἰδικαὶ βιβλιοκρισίαι δημοσιεύονται διὰ τὰ βιβλία, τῶν ὁποίων δύο ἀντίτυπα στέλλονται εἰς τὰ γραφεῖα μας. Τῶν ἄλλων ἀπλῶς, ἀγγέλλεται ἡ ἔκδοσις.

Ἐντὸς τῆς ἐβδομάδος δίδεται εἰς τὸ «Βαριετὲ» ὁ «Νέος Κινηματογράφος τοῦ 1910» τοῦ κ. Πολυβίου Δημητρακοπούλου. Τὰ τραγούδια τῆς ἐπιθεωρήσεως συνέθεσε ὁ νεαρὸς συνθέτης κ. Κλέων Τριανταφύλλου.

Εἰς τὸν διαγωνισμὸν τοῦ «Συνδέσμου Ἑλλήνων Καλλιτεχνῶν» διὰ τὸ δίπλωμα τοῦ σωματείου, ἐβραβεύθη τὸ σχέδιον τοῦ κ. Πέτρου Ροῦμπου. Τὸ βραβευμένον ἔργον τοῦ φίλου καλλιτέχου θά δημοσιεύσωμεν εἰς τὸ προσεχὲς τεῦχος.

Ἀπὸ τοῦ ἰδίου τεύχους τῆς 31 Αὐγουστοῦ τὰ «Παναθηναῖα» θά δίδουν τὴν «Ζωὴν τῶν Ἀθηνῶν» εἰκονογραφημένην ἀπὸ τὸν κ. Ροῦμπου. Κάθε ἐκδήλωσις τῆς ζωῆς τῆς πρωτευούσης θ' ἀποδίδεται εἰς στίχοις παρμένα ἐκ τοῦ φυσικοῦ. Ἡ πνευματικὴ ζωὴ, ἡ ζωὴ τῶν θεάτρων, τοῦ ὑπαίθρου κλπ. κλπ. Ἡ σελὶς αὐτῆ, ἐλαφρὰ καὶ καὶ σοβαρὰ, ἀπὸ τὸ κοινὸν γνωστὸν καλλιτέχου, θά γίνῃ στόλισμα τοῦ περιοδικοῦ.

ΠΡΟΤΟΜΗ ΤΟΥ ΣΟΛΑΡΜΟΥ ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ

Τῇ πρωτοβουλίᾳ τῶν «Παναθηναίων»

— ἀδείᾳ τοῦ Ὑπουργείου —

Ἐκ προηγουμένων εἰσφορῶν . . . Δρ. 2,617.10

Σ. Π. » 7.—

Δρ. 2,624.10

Τὸ ἀπαιτούμενον ὀλίγον ποσὸν εἶναι 3,500 περίπου. Ὑπολείπονται περὶ τὰς 900. Καὶ τὸ ὑπενθυμίζομεν εἰς ὄλους. Ὅλοι ἔξωσαν καὶ ζοῦν μὲ τοὺς στίχους τοῦ ἠμνητοῦ τῆς ἐλευθερίας.

Αἱ εἰσφοραὶ στέλλονται εἰς τὰ γραφεῖα τῶν «Παναθηναίων», ὁδὸς Ἀριστοτέλους 35.